

*Elmúlt idők 3.
Emlékek – történetek*

Finta Kata

A borítólap képét az Internetről vettem le
jelöletlen-ismeretlen szerzőtől

ELMÚLT IDŐK
III. kötet
Emlékek – történetek
(a 20. sz. eseményeiből, 2000-ig!)

Ajánló

Idők folyamán annyi minden történik egy nő életében: nagyhorderejű események, pl. háborúból szokatlan események, élmények, családban apró történetek, villanások, emlékek emberekről, állatokról, tájakról, kellemes- vagy nem várt helyzetekről.

Sokan kincsként gyűjtik össze emlékeiket, én közéjük tartozom.

Hosszú évekig naplót vezettem.

Naplóimat, fényképeket, leveleket, iratokat megőriztem. Ami ezekből is kimaradt, azokat emlékezetemben őriztem meg. Kötetemet főleg a 20. század második felében történt eseményeiből válogattam, azonban előfordulnak korábbi emlékek is, amelyek életem kiemelkedő eseményeiként maradtak meg számomra. Arra gondoltam, ha emlékeim gyöngyszemeit összegyűjtöm és megosztom másokkal, nem vesznek el a feledés homályában...

Akit érdekelnek egy nő küzdelmes sorsából kiemelt részletek, fogadja szeretettel írásomat, vegye kezébe a gyöngyszemeket, s olvassa megértéssel.

A kötetet kiadásra előkészítetem: 2012. évben.

Balassagyarmat, 2012. május hóban

Szerző, 80. születésnapján

Első otthonom Kisbárkányban, ahol születtem

Amikor világra jöttem, s szüleim megismerték egymást, édesanyám özvegyen maradt három éves kisfiával (ő a legidősebb fiútestvérem, Guszti). Első férje tanár volt. Hirtelen halálát követően, Guszti bátyám örökölte vagyonát, azonban az első világháború után bekövetkező gazdasági világválság alatt, a bankban elhelyezett pénze semmivé vált.

Anyukám, otthonát felszámolva, bútorát, minden holmiját elhozatta Kisbárkányba, ahol apuka állásához egy újonnan épített tágas vidéki lakás tartozott nagy zöldségkert használattal.

A ház bejárata előtt széles, mozaiklapokkal lerakott, fedett folyosón át lehetett bejutni egy tágas előszobába. Onnan jobbra nyílt egy nagy ebédlő, mellette kis szalon, ahonnan át lehetett jutni a nappali szobába, majd a hálóba, amely ettől alkóvvval volt elválasztva; nyílását nagy, nehéz, bársonyfüggöny foglalta el. A hálót az előszobából is meg lehetett közelíteni.

A lakás a kor divatja szerint kényelmesen, otthonosan volt berendezve. Az előszobában csak egyszerű, a faluban szövött szőnyegek voltak leterítve, mert a ragacsos sár miatt gyakran ki kellett mosni. Az ebédlő ablakai virágoskertre nyíltak, közepén hosszú, ovális asztal trónolt, körben magas támlájú székekkel. Az egyik falrészt egy régimódi szekrény foglalta el edényekkel, étkészlettel. Az üveges része vitrinként szolgált. Ott állt egy, terítéshez használt kisebb asztalka és zsúrkocsi is, amit könnyen lehetett mozgatni. A szoba használatára csak nagyobb vendégségek idején került sor.

Abban az időben nagy társas élet folyt vidéken. Baráti családok gyakran összejártak, hol ebédre, vacsorára vagy csak rövidebb látogatásra, beszélgetni, tarokkozni, és valamilyen itallal koccintgatni.

A kis szalonban csak egy kártyaasztal volt, mellette támlás, többszemélyes ülőalkalmatosság és két fotel. Az összes ülőbútor párnázott, kényelmes ülőhely volt. A berendezést szőnyegek, a kornak megfelelő kézimunkával készült függönyök, csipketerítők egészítették ki. A falakon a divatnak megfelelően keretezett festményeket helyezték el.

Apám családfája az ebédlőszobában a két nagy ablak között volt felfüggesztve. Címe: Gelenczei Finta család, de genere Aba. Alul címer: fején tollas kalappal egy embert ábrázolt, egyik kézben búzakalász, másikban karddal.

Finta család címere

Az előszobából balra nyílt a nagy konyha színes kőpadlóval, ablakából a virágoskertre lehetett tekinteni. Elfért benne egy sezlon, előtte hatalmas asztal, ahol gyakran ebédelt a hattagú család. A helyiség másik részén helyezkedett el egy épített (akkor még nem volt hordozható) tűzhely, nagy főző- és sütőfelületekkel. Majd amikor megjelentek a Salgótarjáni Tűzhelygyárban készített hordozható, „modern” tűzhelyek, lebontották a régit és új került a helyére. Fával és szénnel lehetett táplálni, aminek annyi előnye volt, hogy ellátta a konyha melegítési feladatát is. Az ellenkező oldalon volt egy hatalmas, akkor divatos, felül üvegezett ajtókkal ellátott konyhaszekrény, ahol minden, főzéshez és terítéshez szükséges tárgy elfért.

A konyha legeldugottabb részén tisztálkodásra alkalmas hely volt elfüggönyözve, nagy mosdótálakkal, és mindenféle szükséges kellékkel. Akkor nem volt még vezetékes víz a faluban, de még nagyobb településeken is csak elvétve. Ezért a mosdáshoz és főzéshez szükséges vizet az udvaron fúrt kútból hordták, és a tűzhelyen melegítették föl. Az esti fürdésekhöz egy nagy, fából készült kád szolgált. El lehet képzelni, milyen tortúrát jelentett ilyen körülmények között a család mindennapi tisztálkodása. Igaz, akkor szokás szerint háztartási alkalmazottat vagy bejárónőt alkalmaztak, aki segített a többtagú családnak a nehezebb házimunkák elvégzésében.

A konyhából nyílt egy nagy kamra, körben sok-sok polccal, rakodóasztalokkal, abból egy sötét, ablak nélküli padlásfeljáróhoz lehetett jutni. Utóbbi kettő északra nézett, kelően hideg, azért alkalmas élelmiszerek tárolására.

Igaz, lakásért nem kellett fizetniük, azt a községtől járandóságként kapták, konyhakerttel együtt. Ott termett meg a család majd' minden konyhai szükséglete. Kis segítséggel ezt a nagy kertet saját maguk gondozták.

Apukám a kertbe mindenfajta gyümölcsfát, bokrot ültetett. Amikor ezek termővé váltak, onnan kerültek asztalunkra frissen, majd befőttként a finom gyümölcsök. A lakás előtti kisebb díszkertet sövényként nevelt alma- és körtefák övezték. Ezek a fák hármasként láttak el: Bekeretezték, díszítették, eltakarták a kertet a kíváncsi szemek elől, szép látványt nyújtottak nekünk és másoknak, végül termést hoztak. A folyosó- és a fák között kihagyott kis területen egy rögzített kerti asztal állt, körben ülőkékkel, ami jó időben étkezésre és kellemes időtöltésre szolgált.

Az első években egy kisebb méhészet a lakás előtt elterülő nagy virágoskertben kapott helyet. Később a 100 családra növekedett méhészet áttelepült a nagy zöldeges kertbe, ami akkor már jól jövedelmezett, kiegészítve az akkor is szerény tanítói fizetést.

Amikor a hosszú kert egyik oldalán végig telepített nemes, Besztercei-szilvafák termőre fordultak; annyi gyümölcsöt már nem lehetett a saját háztartásban hasznosítani. Külön kis udvarban volt egy melléképület; ott, a kenyérsütő kemence mellé apám saját kezűleg aszalót épített, ahol feldolgozta a kiváló gyümölcsöt. A Pásztói Fiú- és Leányiskola internátusa átvette az aszalt szilvát és mézet, – ezzel kiegészítve a bentlakásunk költségeit.

Ebben a környezetben éltem gyermekkoromban, ahová később a front elől menekülve kerültem vissza rövidebb időre.

Távol az otthontól

Véget ért a gondtalan gyermekkorom. Amikor beköltöztettek Pásztóra, bentlakásos internátusba, először kerültem távol hosszabb időre az otthontól, így tizenkét évesen szomorúan hagytam ott gyermekkorom emlékeit.

Eleinte nagyon furcsa volt megszokni az új környezetet. Minden újdonsággal hatott rám. *Félszegnek, elhagyottnak éreztem magam idegen környezetben a városi lányok között.* Engem otthon szerénységre, egyszerűségre neveltek, így az ott látottak kisebbrendűséget ébresztettek bennem. Első napokban történt, hogy a parkban találkoztam három „nővel”, akik vidáman csevegve jöttek velem szembe. Én nagy tisztelettel „kezi-csókolommal” köszöntöttem őket. Aztán kisült, hogy alig voltak nálam idősebbek. Gondolom, jót nevetettek magukban a kétcopfos, vézna gyereklányon!

Az internátus a város elején volt, hatalmas, rendezett park tartozott hozzá, asztalokkal, padokkal, jó időben ott tanultunk.

Kedves fiatal nevelőnőnket az internátusban kisasszonynak szólítottuk, ő pedig magázott bennünket.

Nagy hálósobákban aludtunk, hetenként moshattunk haját. Legtöbb lány rövidre nyírt haját viselt, csak nekem volt – ülőhelyzetben is földig érő – dús, szőke hajam. Ezért gyakran még éjfélkor is szárítgattam a vaskályha mellett, amikor a többi lány már aludni tért. Otthon anyukám tojássárgájával mosta, kamillateával öblítette a hajamat, és amikor lehetett, napon szárítottam. Két vas-tag copfot fontunk belőle és nappal koronába csavarva

került a fejemre. Szó szerint nehéz volt cipelni ezt a fejdísz.

Az internátus melletti kis lakásban élt az igazgató helyettese, Szeghy tanárnő, aki nekünk számtant tanított. Idős, magányos nő volt, senkivel nem beszélt a magán-életéről. Jól öltözött, de mindig sötét ruhában járt, fején kalappal. Megközelíthetetlen volt. Velünk szemben szigorú, keveset beszélt, féltünk tőle; kérdezni sem mertünk semmit, pedig gyakran előfordult, hogy nem értettük a magyarázatait.

A városban, külön, egész udvart betöltő épületben volt a konyha és ebédlő. Nekem nem tetszettek az ott készített ételek anyukám főztje után. Egy alkalommal kint ültem a folyosón. Édes paradicsomlevest kaptunk, utána tésztát. De milyen tésztát! Grízeset, tehát tésztát liszttel! Nem tudtam megenni. A paradicsomleves édes volt, mint a méz. Csak úgy szerettem, ahogy Anyuka főzte. A tésztákat meg általában nem szerettem, pláne olyanokat, amilyen szétfőtt tésztákat ott kaptunk, mert egészen más, mint az otthon, frissen, tojással készített tészta. Ott ültem a folyosón, a szakácsnő és a nevelőnő rosszallása után, éhesen és az otthoni finom ebédekre gondoltam.

A Polgári Fiú- és Leányiskola a város egyik mellékutcájában emelkedett. Ide jártunk át minden nap reggeli után.

Vasárnaponként sorba állítva bennünket, mentünk a nagytemplomba, misére.

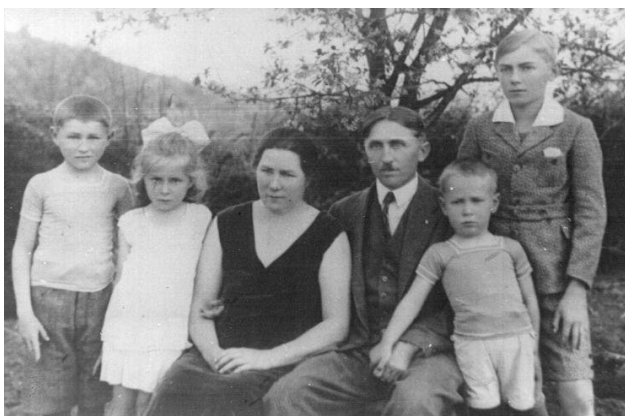
Borzasztó naiv voltam. Egyszer kezembe adtak egy ún. „gyónó füzetet”. Azt se tudtam, mit jelent az. Mit felelhettem volna én akkor olyan a kérdésekre, például: hogy hívják az ideálját? Vagy: hányszor csókolózott? Kedvenc színészei? Mindez olyannak tűnt nekem, mintha kínai

nyelven írták volna. Tény, hogy én ilyesmin még nem estem át, mozit se láttam még kívülről sem, így hát, hogy ne nézzenek annyira naivnak, fölényesen kitöltöttem, találomra beírva valamit. Ilyen voltam én, akkor.

Aztán megbarátkoztam a főjegyző lányával, akivel nagyon hasonlítottunk egymásra. „Testvérekének” neveztük egymást. Ha együtt láttak bennünket, alig tudtak egymástól megkülönböztetni. Egyforma magasak voltunk, mindketten vékonycsontú, karcsúak (inkább véznák). Ő is két copfba fonta hosszú szőke haját, mint én. Ugyanazokat a tantárgyakat, és tanárokat szerettük mindketten. Egyforma iskola-köpenyt viseltünk, együtt jártunk mindenhová. Még a névsorban is egymást követtük: Bakalár, Bedő, Csépe, Csikós, **Finta**, **Fodor**. Ebben az időben gyakran eljátszottam azzal a gondolattal, hogy mi – talán egy korábbi, másik életben – valóban együtt voltunk, mint testvérek. Szerettem vele lenni, s ez a vonzalom kölcsönös volt bennünk.

Három fiú között

Bizony, úgy történt, hogy három fiútestvér között nevelkedtem, egyedül lányként. Ezért aztán mindenféle fiús játékban benne voltam. Együtt járkáltunk mezőn, és erdőben, együtt másztunk fára, metáztam velük. Hasonlóan ők is részt vettek az én játékaimban, sokszor babáztunk az én játékaimmal. Különösen Pista bátyám (középső a fiúk között) szerette a lányos játékokat. Ezért egyik karácsonyra fiúbabát kapott. Mivel nagy orra volt, Kanyónak neveztük el, ugyanis nagyon hasonlított Kanyó nevű szomszédunkra.

Családunk 1931: Balról: Pityu, Kata, Anyuka, Apuka, Bandi és legidősebb bátyám, Gyugyi

Hármunknak külön nyelvet találtam ki; a szótagokat cseréltük ki egy-egy szón belül. Például: gyere helyett azt mondtuk, hogy re-gye, harap helyett azt, hogy rap-ha, Gyszi helyett Szi-gyu, Kati: Ti-ka, Pityu: Tyu-pi, Gyugyi helyett Gyi-gyu, egy szótagból álló szóra is találtunk módot, pl. a kert nálunk terk lett, a só pedig ós, stb. Olyan jól és gyorsan tudtunk így beszélni, mint saját anyanyelvünkön. Az egészben az volt jó, hogy mások nem értettek bennünket. Bármit elmondhattunk ily módon egymásnak, hármunk titka maradt. Igaz, ennyi fáradsággal megtanulhattunk volna akár egy idegen nyelvet is, de akkor nekem ez nem jutott eszembe. Milyen kár...

Amikor három fiú unokatestvérünk látogatóba jött hozzánk, velük együtt másztuk meg a kertünk fáit; a nagy diófa ágain uzsonnáztunk, oda vittük föl a vajas- vagy zsíros kenyeret, ott aprítottuk hozzá a kertből frissen szedett zöldhagymát-retket.

Gusztai a Miskolci Tanítóképzőben megismerkedett az első szerelmével. Nekem elmondta találkozásuk, ismerkedésük részleteit. A tanítóképző ablakaiból le lehetett látni a zárda udvarára, ahol Fajcsik Márta tanult. Természetesen a fiúk nem hagytak ki egyetlen alkalmat sem, hogy ott leskelődjenek, alkalmat keresve ismerkedésre. Jöttek-mentek az üzenetek apró levélké formájában, ők is így kerültek közelebbi ismeretségbe. Márta egy évvel volt nálam idősebb. Én is leveleztem vele. Aztán mikor valamiért összezördültek, az én feladatom lett a békítgetésük.

Amikor én a középiskola első négy évét befejeztem, még nem töltöttem be a 15. életévemet, ezért várnom kellett egy évig, s az otthon töltött idő alatt anyukám finom süteményeit megtanultam gyártani, s mentek a csomagok a három helyen tanuló három fiúnak... Ezért aztán előttük nagy tiszteletnek örvendtem.

Gusztai volt a legidősebb köztünk. Ő 1940-ben megkapta a tanítói diplomáját. Mivel egyelőre más állás nem kínálkozott, Losoncon, egy siket-néma intézetben helyezkedett el, nevelőként. Amikor hazajött látogatóba, sokat mókáztunk vele, mert nekünk is mutogatva kezdett magyarázni. Lassan aztán átragadt az egész családra és gyakran mindnyájan mutogattunk társalgás közben.

Köztünk Bandi a legfiatalabb, de ő nőtt a legmagasabbra, s egy kissé mindig testesebb volt mindnyájunknál. Egy alkalommal az erdőben járkálva, arra figyeltünk föl, hogy nagyot ordít és termetét meghazudtolva, magasakat ugrálva futásnak eredt. Egy lódarázs csípte meg. Akkor azonban még ez sem ártott nekünk. A szokásos módon jártunk el: kéznél levő fűvel-falevéllal kentük be, amittől hamar elmúlt a duzzanat. Egymás iránt érzett

szeretet és össze-tartozás elkísérte életünket. (A képen a négy testvér apukával látható.) Háború alatt menekülnünk kellett, s a család minden vagyona elveszett, részben a menekülteket szállító vonatszerelvényen, a többi ott maradt a határon túl. Sosem tudtuk bepótolni a nagy veszteséget.

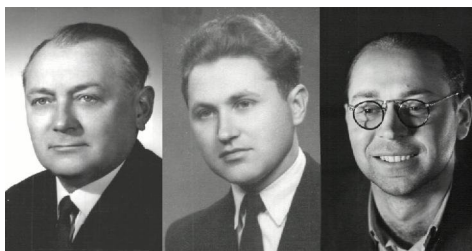
Édesapámmal és három testvéremmel

Jól megvoltunk egymással felnőtt korunkban is, de talán Pityuhoz éreztem magam legközelebb, mivel menekülésünk után a kicsi faluban, front idején – mint friss diplomás tanító elvállalta a gyerekek oktatását. Tette ezt azért, hogy ne veszítsenek évet, mivel a tanítónő is hazamenekült szüleihez a front elől. Pityuval együtt élesztő helyett kovászt „gyártottunk” kenyérsütéshez, amit akkor nem lehetett kapni, s az egész falut mi láttuk el vele, amiért mindenféle élelmiszert kaptunk cserébe,

tejet, tejterméket, csirkét, stb., amit nem vittek el az oroszok.

Én segítettem neki mindenben a tanítás körül, foglalkoztam a lányokkal, kirándulások szervezésénél vele tartottam, s nyáron színdarabot, társas táncot tanítottam a felsőbb osztályosoknak. Pityu ezt követően többé nem sok hasznát vette a tanítói diplomájának, mert az aranyművesség lett a fő bevételi forrása. Ugyanis a tanítói képesítói diplomáját még Marosvásárhelyen megkapta, én pedig egy év múlva befejeztem a középiskolai tanulmányaimat, ezért vele együtt a legközelebbi városba költöztem, ahol állást vállaltam, Pityu suttyomban aranyműveskedve, keresett némi pénzt, ami abban az időben majdnem semmit sem ért. Beköltözve Salgótarjánba, egyik jó hírnevű aranyművesnél tovább folytatta az ötvös-aranyműves mesterség tanulását, amihez még hiányzott neki a mestervizsgálója. Akár milyen világ volt, kellett valami kereset után járni, mivel a család teljes anyagi ellehetetlenülése miatt, én sem tudtam művészi pályán folytatni tanulmányaimat, mindketten munkát vállaltunk, s ezzel szüleink nehéz gondjaiban is részt vállaltunk.

Én előbb ideiglenes, majd végleges állást kaptam a korábban jó hírnevű Rimamurány-Salgótarjáni Acélművek egyik üzemi irodáján, ahol aránylag jól fizettek. Pityu pedig – mivel nem a tanítói pályát választotta, hanem még a korábbi tanulmányai alatt megkezdett aranyművességet akarta befejezni – a hiányzó mestervizsgáját megszerezve, alkalmanként készített egy-egy aranytárgyat, azzal járult hozzá a kiadásokhoz.

Testvéreim: Gyugyi, Pityu, Bandi

Mivel akkor a családban én kaptam a legtöbb fizetést, öcsémnek, aki akkor Jászberényben a tanítóképző másodéves hallgatója volt, rendszeresen adtam, vagy küldöztem pénzt, mivel apuka egy ideig, menekülésünk után igen alacsony jövedelemmel rendelkezett, amíg évek múlva Szirákra, egy nagy általános iskola igazgatójának kinevezték. Utána anyagilag ők is valamennyire rendbe jöttek.

Később Pityu Budapestre költözött, mivel ott le tudta tenni az ötvös-aranyműves mestervizsgát, azonban addig, alig jutott némi pénzhez, ami a létfenntartását nem fedezte, ezért neki is kellett valamennyit küldözgetnem a havi fizetésemből.

Azt eddig nem említettem, hogy Guszti bátyám, aki már megszerezte a diplomáját, és korábban Losoncon állásban volt, sajnos, orosz fogságba került az országunkban dúló háború alatt, s három évig ette a hadifoglyok keserű kenyerét, csak azt követően tért haza.

Aztán amint javult a helyzet, mindnyájan keresethez jutottunk, ami ha szűken is, de fedezte a megélhetést. Pityu előbb egy nagy cégnél helyezkedett el, s a szakmában jó hírnevet szerzett, 56-ban volt főnöke hívta, hogy menjen vele Nyugatra, azonban akkor már a gyönyörű

feleségével élt, nem ment ki. Sajnos azonban az első házassága válással végződött, s neje disszidált Bécsbe (s azt sem mondhatnám, hogy a második házassága sikeres lett volna). A munkahelyén ismerkedett meg egy nála jóval fiatalabb nővel, akitől egyetlen fia született. Sajnos, életét Odafenn rövidre szabták, apánk halálát követő második napon ő is követte hirtelen bekövetkezett halálával.

Az élet őrlőmalmából mindnyájan kivettük részünket, és az utána következő háborús viszonyok megedzettek bennünket; mindnyájan becsülettel, szorgalommal láttuk el feladatainkat.

A gondtalan, gyermekkori élmények a nehéz időkben is mindig elkísérték életemet, és máig élénken élnek emlékezetemben.

Erdélyben

Milyen a élet? Sokszor elgondolkodtam ezen. Gyermekkoromat egy Nógrád megyei falucskában töltöttem, ahol édesapám 20 évig tanította a nebulókat. Négyen voltunk testvérek. Mikor kinőttük az elemi iskola négy osztályát, a közeli városokba kellett mennünk bentlakásos iskolába, hogy továbbtanulhassunk. Már mind a négyen távol voltunk a szülői háztól, ezért édesapám kérvényeivel döngette az illetékesek kapuját, hogy szülőhazájába, Erdélybe helyezték át olyan városba, ahol gyermekeit helyből tudja taníttatni.

Karácsonykor még együtt volt a család: szüleinken kívül három fiútestvérem és én.

1940 karácsonyán vált valóra apánk álma, megkapta kinevezését; életünk legnagyobb ajándékát kaptuk, apánkat áthelyezték Marosvásárhelyre, szaktanárnak, Guszti bátyámat pedig Királyhágó mellé Barátkára, tanítónak. Boldogok voltunk, hogy ezután városban lakhatunk, együtt élhet a család.

Emlékeim azonban még visszahúztak a szülőfaluhoz, ahol gyermekéveimet töltöttem. Búcsút kellett mondanom Kisbárkánynak, iskolatársaknak, barátaimnak.

Csodálatos nyári vakáció következett Páván, felejthetetlen élmények halmozódtak föl bennem. Családdal jártuk a környéket, erdőket, havasokat. Gyönyörű tájakat láttunk. Egyik kirándulásunkon medvével találkoztunk málnaszedés közben, amikor észrevettük, hogy a bokor túlsó felén óriási barnamedve lakmározik. Szerencsére annyira el volt foglalva, hogy mi csendben távozhattunk.

Máskor a havasok tetején erdészházban húztuk meg magunkat éjszakára. Estefelé megérkeztek farkasok a közeli karámokhoz és elkezdtek szörnyű koncertjüket. Félelmetes ordítással, vonyítással telt az éjszaka.

Parajdon megnéztük a sóbányát, ahol csodálatos látványban volt részünk.

Gyakran jártunk át a közeli Kovásznára. A park közelében deszkával bekerítve volt a pokolsár, ahol a mélyből, hol csendes morajjal, hol pedig félelmetes zajjal a magasba szökött a sáros forrás.

Az is egyedülálló természeti ritkaság, hogy Kovásznán mindössze négy „édes vizű” (normál) kút volt. A többi „borvizet” adott. A falutól nem messze fekvő fogaskerekű állomás közelében alig 10 m²-es körzetben hétféle forrás tör fel a mélyből: normál ivóvíz, borvíz, vasat, ként, sót, rezet és iszapot tartalmazó.

Így történt, hogy én Marosvásárhelyen járhattam középiskolába. A nyári vakációk nagy részét mindig Páván töltöttük, ahol nagyanyám és rokonaink éltek.

Patakkert

Nyáron tobzódtunk a sok látványosságban. Iskolai szünetekben Nagymamámnál nyaraltam, Páván. A gazdaságához tartozó, árnyas gyümölcsöskertet Patakkertnek nevezték, ami közel volt, mégis elkülönült a gazdaság többi részétől. A kapun kívülről lehetett megközelíteni. A területet egy kis patakocska osztotta ketté. Kristálytiszta víz folydogált benne és a másik oldalra fahídon keresztül lehetett átjutni. A kertet zöld pázsit borította, teleültenve különféle gyümölcsfákkal, leginkább alma- és körtefával. Azon a helyen nagyon jóízű, finom alma és körte termett.

A rengeteg gyümölcsöt nem adták el, hanem az egész nagy lakóépület alatt végighúzódó pincében szakszerűen tárolták. Egész télre el voltak látva gyümölccsel, s még másoknak is jutott belőle. Emlékszem, az egyik iskolai évben versenyt hirdettek almamag-gyűjtésre. Nagyanyámék segítségével én lettem az első, összesen négy kiló magot sikerült összegyűjtenem.

Sokat időztem a patakkertben; selymes zöld pázsitján kis takarón ülve hallgattam a madarak dalát, a tücskök zenéjét, a víz csobogását, és néztem az égen kergetődő-gomolygó bárányszerű felhőket.

Tanáraim

Talán azért tudtam később életem folyamán megállni a helyem különféle irodákban – annak ellenére, hogy nem ilyen hivatást éreztem gyermekkoromban – mert olyan tanáraim voltak az iskolában, akik széleskörű ismeretekkel vértettek fel bennünket, s a nyári szünetekben kötelezően előírt egy hónapos ún. üzemi gyakorlatot kellett végeznünk. Egyik évben papír- és könyvesboltban tevékenykedtem, azt követő évben, a gyönyörű parkerdőben lévő nyári gyermektáborban teljesítettem felügyelői szolgálatot, s a harmadikban egy ügyvédnél bojtárkodtam, aki bírósági tárgyalásokra is elvitt magával, s mivel jól bírta a német nyelvet, azt is gyakorolhattam nála, mivel munka közben időnként a magyarról átváltottunk német nyelvre.

Később mindennek nagy hasznát vettem az életben.

Szeretném, ha megismernék a tanárokat, akik tanítottak a kereskedelmi-gazdasági középiskolában:

Marosvásárhelyen nagyon szerettem iskolába járni. Talán éppen a kiváló tanáraink miatt. Az osztályfőnök-nőnk, a tornatanárnő, a matematika tanárnőt nagyon szerettük. Előbbi kettővel sokat jártuk a környéket, kirándultunk és látogattuk a környékbeli kis településeken lakó osztálytársainkat. Jó nevelőnek bizonyult a református osztálytársnőim hitoktatója is – bár én katolikus voltam – velük is jártam kirándulásokra.

Most azonban a negatív tényekről is megemlékezem néhány mondatban.

A német nyelvre „Macuka” (mi „kereszteltük” erre a névre) oktatott – volna – bennünket, ha egyáltalában figyeltünk volna szegénykére. Nagyon sokan voltunk (57 lány) egy osztályban, nem lehetett bennünket könnyű fegyelmezni, de nála aztán rettenetes dolgokat műveltünk. Csak a nagyteremben fértünk el ilyen sokan, ahol falak mentén körben magas, támla nélküli székek sorakoztak (használaton kívül, mert ezt a termet egyéb célokra, nagyobb rendezvényekre is használták). A nagy hodályban normál iskolapadok közepén három sorban voltak elhelyezve. Előfordult, hogy több lány, lónak használva a magas székeket, nagy csattogással körbe-körbe járták a nagytermet.

Szegény Macuka! Nem is tudom, hogyan bírt bennünket elviselni! Úgy viselkedtünk órái alatt, mint a vásott gyerekek, talán mindenki más kirohant volna az osztályteremből. Ő szegény, csak mondta a magáét, magyarázott, mintha mindenki rá figyelt volna. Pedig mi általában nem figyeltünk oda. Semmit nem tett ellene, hogy csend legyen, mindent eltűrt tőlünk. Igaz, nem sok ragadt ránk a német nyelvből, amíg ő tanított bennünket, de türelméért, kedvességéért mindnyájan szerettük.

Könyvvitel tanárunk nevére már nem emlékszem. Ő bizony közutálatnak örvendett. Mindig, mindenkit gúnyolt, bosszantott. A tantárgyát úgy közvetítette felénk, mintha már mindnyájan legalábbis főkönyvelői ismeretekkel jöttünk volna a világra. Nem kérdezhettünk tőle semmit, mert kiszekírozott volna a világból!

Ha véletlenül utcán találkoztunk vele, s netán’ a sapka nem volt a fejünkön, utána hallgathattuk a következő óráján ezzel kapcsolatos fejtegetéseit! Egy alkalommal nekem is volt szerencsém tapasztalni saját bőrömön,

mert előző napon, iskolából hazafelé menet a sapkát a hónom alá csapva, margarétát tűzve hajamba, találkoztam vele. Nem rajongtunk érte, és a tantárgyáért sem, nyilván a különös természete, hozzánk való viselkedése miatt.

Nekünk akkor Erdélyben második nyelvként a német mellett (francia helyett) a román írták elő. A tanárnak, aki tanította, hasonló tulajdonságai voltak az előzőhöz, ő is gúnyolódott velünk. Az osztályban csak kilencen érkeztünk ide az „anyaországból”. Nekünk ez a nyelv teljesen új volt, míg a többieknek a románéra alatt legtöbb tantárgyat románul kellett tanulniuk. Ezért mi, egyetlen szót se értettünk románul és azt sem, ahogyan ezért ő rosszindulattól áthatva magyarázott nekünk. Az általános iskola kilencedik osztályos tankönyvéből kellett (volna) elsajátítanunk az anyagot, holott talán az elsősök könyvével kellett volna előbb ismerkednünk.

Megvolt az „eredménye” ennek a furcsa tanítási módszernek. Szinte semmi se maradt meg bennünk a tananyagból. Csupán iskolán kívül, egy pajzán versikét sikerült megjegyeznem, na meg azt, hogy „Dutyela Draku!” (Fonetikusan írom le, mert a román szavak helyesírását sem sikerült elsajátítanom.) Ami annyit jelent, hogy „vigyen el az ördög!” Ja, és még tízig megismertem a számokat is!

A város

Marosvásárhely már akkor gyönyörű város volt, ötvenötezer lakosságszámmal. Aki egyszer járt ott és megnézte a központban elhelyezkedő két csodálatos épü-

letet: a Városházát és Kultúrpalotát, biztos, hogy soha nem fogja elfelejteni. Előttük dús növényzettel telepített, nagyméretű, gondozott park volt látható, pihenő padokkal.

Kultúrpalota Marosvásárhelyen

A Kultúrpalotában gyakran megfordultunk, benne mozi, nagy könyvtár és színházterem volt, s több apróbb-nagyobb helyiség különféle tevékenységek céljára. Én, például ide jártan olasz nyelvtanfolyamra. Legcsodálatosabb benne az emeleti tükörterem, ahol különféle reprezentatív rendezvényeket és bálakat tartottak.

A Főter egyedülálló, nem sok város dicsekedhet olyannal. Hatalmas területet foglal el, fasorral, díszbokrokkal és virágpadokkal meg-megszakítva. Tavaszon ezerszámra nyílnak ott a tulipánok. Kiválóan alkalmas különféle rendezvények, felvonulások és ünnepségek tartására.

Egy koraőszi napon nekünk, diákoknak is ki kellett vonulnunk. Borzasztó melegen sütött a nap, a melegben kényelmetlen volt sokáig álldogálni és hallgatni az unalmas beszédek, a műsort, ami bennünket igazán nem érdekelt. Arra gondoltam: miért nem tudok ilyenkor elájulni, hogy gyorsan elvigyenek innen?, ne kelljen tovább sülni a napon, unatkozva álldogálni a végtelenségig!

A téglalap alakú hatalmas tér egyik végén hatalmas ortodox templom terpeszkedik, s veszi el a páratlanul szép kilátást.¹

Egy alkalommal iskolából hazafelé elhatároztuk, hogy megnézzük belülről a hatalmas templomot. Valamilyen ünnep lehetett, mert szertartás folyt. Én még sosem láttam ortodox épületet belülről. Számomra idegenek voltak azok a pompázatos, cifra díszletek, a miénktől annyira távolálló szertartás. Amikor a pápa körbejárt a gyülekezetben, s füstölőjét lóbálva felénk tartott, hárman összenéztünk, alig bírtuk magunkban tartani a nevetést, ezért gyorsan megfordulva igyekeztünk az ajtó felé. Illetlenségünkért megbüntetett a jó Isten, mert a forgóajtóba beszorult a kezem, s egyik ujjam összelapult. Persze, abban az időben nekünk nem sok kellett ahhoz, hogy nevetésre fakadjunk, máskor még ennyi sem kellett hozzá, hogy kitörjön belőlünk a jókedv.

¹ Jóval később – vagy harminc év múlva, – amikor odalátogattam, a másik végére is egy nagy bissericát (román templom) építettek, a gyönyörű kút mellé, ami aztán végképp elzárta a tér szépségét az érkezők szeme elől.

A Maros-folyó

Lakásunktól alig egy kilométeres sétaúttal értük el a Marost, ahová egész nyáron fürödni jártunk. Ott volt egy nagy zsilip, ott ágazott el a folyó holtága, ahol nagy vízisport-élet folyt szinte egész évben. Már koratavasszal kijártunk oda. Csónakot lehetett bérelni, s olyankor egész a zsilipig eveztünk lefelé a folyón.

Én akkor még nem úsztam nagy folyóban. Egy alkalommal, mikor egy keskeny lélekvesztőn kajakoztunk a folyó felénél, a csónakmester utánunk szólt. Megkérdezte, tudunk-e úszni, mert ott elég mély a víz. Be kellett vallanom, hogy mély vízben még nem úsztam. Ezért elhatároztam, hogy nyár folyamán megtanulok rendesen úszni a Marosban.

Eddig több helyen fürödtem, már valamennyire úszni is tudtam, de nagy folyóban eddig még nem nyílt rá alkalmam. Ezért a nyár folyamán rendszeresen kijártam a Marosra és szorgalmasan gyakoroltam az úszást. Kicsit féltem egyedül eltávolodni a társaságtól. Aztán egy alkalommal többen voltunk, legtöbbször testvéreimmel és diáktársasággal, amikor belém költözött valami nagy bátorság. Mindenáron meg akartam mutatni, hogy nem félek a nagy víztől.

Csónakház előtt

A társaság a parton beszélgetett, én bemerészkedtem a vízbe egyedül, és elkezdtem úszni a folyó közepe felé. Az volt a baj, hogy eddig még sohasem fordultam meg mély vízben, csak egyenesen, előre próbálkoztam – de nem egyedül!

Majdnem úgy jártam itt, mint kiskoromban a biciklizéssel, mikor Lucfalváig elkerekeztem, mert nem volt senki, aki út közben lesegítene a gépről.

Most amikor már elég messzire beúsztam, gondoltam, jó lenne megfordulni. Megpróbálkoztam vele, nem nagy sikerrel. Mivel arra mindig vigyáztam, hogy a fejem ne merüljön bele a vízbe (csak magántanuló voltam úszásban), nehezen ment a fordulás, és bizony nyeltem néhány kortyot az eléggé zavaros vízből. Megijedtem, de a parttól messze voltam, hiába kiabáltam volna, nem figyeltek rám. Nagyon megijedtem, már megbántam, hogy egyedül merészkedtem ilyen távolságra. Nagy nehezen azért sikerült egyenesbe jönnöm, és kiúsztam a partra. Nem mertem bevallani a többieknek a kalandomat!

Eljött a nagy nap, amire sokáig készülődtünk: edzetünk a sportpályán, táncpróbákra jártunk, készítettük a szép szőttes ruháinkat. A részletekről beszéljen a naplóm.

Sportbemutató

Marosvásárhely, 1944. június 4. vasárnap

Izgalommal vártuk a nagy napot. Elkészült és gyönyörű a szőttes ruhám, anyaga kedves Nagyanyám ajándéka, többárnyalatú kék és keskeny fekete csík váltakozik benne. A már ismerős varrónő készítette el. A kötény hímzését tegnap fejeztem be.

Délelőtt emlékezetes ünnepséggel kezdődött a nap, a Városháza előtt táncoltunk.

Legszebb szám a mi táncunk volt. Óriási kört alakítva, mind székely szőttes ruhában táncolunk. Olyan, mint egy hatalmas virágcsokor a színes lánycsapat. Zsozsó a párom. Nem volt hiábavaló a sok próba, jól sikerült.

(A képen Kucival, Zsozsóval és Gabival, osztálytársaimmal vagyok látható.) Mennyit bajlódtam a kicsikkel, mert segítettük betanítani őket,

de megérte. Olyan aranyosak voltak. Kifelé jövet végig tapsoltak bennünket, még az utunkat is elállták.

Délután kezdődött a sport bemutató.

Távugrásból érmet nyertem. Kucika remek súlydobó. Ki hitte volna eddig?

Fricike osztályfőnöknőnk velünk együtt izgult. Szüleim a tribünről nézték a műsort.

Légiriadók

1944. szeptember

Marosvásárhelyen már, különösen e hónap elejétől, egyre gyakrabban szólt a sziréna, nyugtalansággal töltenek el a sorozatos riadó-jelzések. Alig lehet kimozdulni a lakásból. Azért rendszeresen járok zongoraórákra, ami igaz, messze van az új lakásunktól, legalább három kilométer gyalogutat jelent.

Út közben mindig sikerül kifogni egy-egy riadót. Ennek köszönhetően már eddig a város több óvóhelyét volt szerencsém megismerni. Egy alkalommal a Korzó Katonai Parancsnokságra mentem, ahová a középiskolás diákokat honvédelmi (irodai) munkára osztották be a hosszú, háborús vakáció idején. Most éppen díszítő-írással készített köszönőleveleket vittem el a parancsnoknak.

Szeptemberben már több hivatal elköltözött, bezárt a városban. A parancsnok említette, hogy a felesége már elutazott Sopronba, mert a lába be van gipszelve, és ki tudja, ha netán gyors tempóban el kellene hagynia a várost, a bepólyált lábával gondot jelentene az utazás. Az ezredes a parancsnokságon végzett honvédelmi munkáért gyönyörű őszirózsákkal kedveskedett nekem.

Ekkor történt, hogy hazafelé, kezemben óriási csokorral, ábrándozva ballagtam hazafelé a nagy forgalomban. Az úttesten rengeteg, romániai szász menekültekből álló menetoszlop haladt; már legalább két órája mennek szekerekkel és gyalog, végeláthatatlan, tömött sorokban. Szegényeknek el kellett hagyniuk otthonaikat, értékeik javarészét, talán mindenüket, egész életük munkájával, verejtékével megszerzett vagyonukat hátrahagyva, és

kevés holmijukkal mennek, menekülnek – de hová? – A bizonytalanság felé...

De miért?

Ez a politika!

Ez a háború? Az ártatlan embereket sújtó, kegyetlen háború! Az értelmetlen, ártatlanokat föláldozó borzalmas, embertelen állapot, amit emberek találnak ki.

Ilyen gondolatokba mélyedve jutottam el a Fő-tér forgatagán túlra, és a Városházát megkerülve, rátértem a hazafelé vezető egyenes útra.

Gondolataimból repülőgépek zaja vert föl. Ez nem újdonság, megszoktuk, hogy állandóan a fejünk fölött keríngenek, hol szövetséges, hol ellenséges repülőrajok. Én is megálltam, a Poklos-patak hídján kezdtem számolni, hány gép van fenn: 13! Ez nekem nem valami szerencsés szám! Mások is megállnak, nézik, számolják.

Kisdiákok az úttest közepén körbeállva mutogatnak fölfelé: – Nézd csak, milyen szép „V” alakba fejlődnek.

A gyerekek megint kiabálnak: – ni! Az első hogy előresiet!

– Aha! Valamit dob a gépből... mutogat fölfelé a másik. Alig mondta el, máris egy hangos, bumm, rázza meg levegőt, a környéket. Ez bizony nem bemutató, hanem bombázás!

Mindenki, én is rohanok közeli óvóhelyet keresve. Hü, hogy ropogott körülöttünk minden... mert alacsonyan szállva, géppuskáztak a gépekből.

Az óvóhelyre érve eszembe jutott, hogy családunk minden tagja szanaszét, anyukám egyedül, miattunk aggódhat otthon.

Eszembe jutottak szegény szász menekültek, hogy az utakon haladva, hol bújhatnak el? Sehová! Most érhettek ki a városból, az országúton éri őket a bombázás.

Másnap megtudtuk, hogy őket, a szerencsétlen földönfutókat bombázták és géppuskázták a nyílt terepen. Rengeteg halott... ember és állat lett a bombázás áldozata.²

Családunkban is történt egy tragikus eset. Bandi öcsém a Marosban fürdött, amikor a szász menekültek a folyó közelében haladtak az országúton, éppen akkor, amikor a bombázás történt. Bandi szeme a nagy légnyomás miatt megsérült.

Azonnal kórházba került, megoperálták, de egyik szemét elveszítette. Ezért nem nagyon vigasztalt az a tény, hogy Marosszentgyörgy fölött leszedtek négy ellenséges gépet.

1944. szeptember 10.

Utolsó nap, utolsó vasárnap Marosvásárhelyen. Életem legszebb nyarának végén. Éjszaka egyikünk se tudott aludni. Mindenki azon törte a fejét, mi lesz ezután? Hová, hogyan fordul majd családunk sorsa? Hová lesznek szép reményeink? Hová kerülünk ebben a vérzivataros időben? Megkegyelmez-e a háború az életünknek? Mennyi kérdés...

Istenem! Miért mindez? Olyan jól indult itt, Marosvásárhelyen családunk sorsa. Miért kell ismét elszakadnunk a nagyszülőktől, rokonainktól? Mindig csak

² Hosszú idő után, a 21. század felében kaptam egy e-mailt, aki olvasta az Interneten Életem regényében ezt a történetet, s ki tudta egészíteni, hogy valóban a szegény menekülteket, szinte lemészárolták az országúton. Mi nem ismertük a történet végét, mivel néhány nap múlva szálltunk föl a legutolsó menekülteket szállító vonatszerelvényre.

a miért? De választ nem kapunk rá! Láthatjuk-e még szép városunkat, ahol a család együtt lehetett, ahol olyan jól éreztük magunkat? Élvezhetjük-e új lakásunk kényelmét, ahol még meg se melegedhettünk? Vagy most már örökre búcsút kell vennünk mindentől?

A vonat ebéd után indul. Fölférünk-e ebben a nagy tömegben, a nagy kavarodásban?

Leültünk ebédelni. Senki se szólt, de tudtuk, hogy mindenki egyre gondol, arra, mikor lehetünk megint újra terített asztalnál, (majdnem) mindnyájan jó otthoni ételt enni? Egyikünknek sem esett jól az étel.

Még egyszer körbejártam a szobákat, tekintetemmel végigsimogatva a megszokott bútorokat, tárgyakat. Láthatjuk-e még ezeket, vagy csak most, utoljára?

Az ebédlőszoba nagy kandallóján ott piroslott az óriási pirosszegfű-csokor, a péntek esti emlék, amit Pista bátyám végzős diplomája öröme rendezett vacsorán kaptam. Ez is itt hervad el nélkülünk? Elszorult a szívem... Mindent itt hagyni! Menni a bizonytalanságba...

Róza néni sírt, mikor megtudta, hogy elmegyünk. Mindig olyan jól megvoltunk, most mi lesz vele? Egy darabig még biztosan ügyel a házra, a holmira. De ki tudja, meddig teheti? Nem fogják-e vandálok szétdúlni mindenünket, őt meg kirakják valahová. Mi lesz az árván maradt kiscicáinkkal, őket nem vihetjük magunkkal. Lelkére kötöttem Róza néninek, hogy gondoskodjék róluk.

Ebéd után végső búcsúcsút vettünk otthonunktól, aztán kimentünk az állomásra. Rengeteg ember... Apukám közbenjárásával beszálltunk egy háromszemélyes tiszti fülkébe. Lassan teltek a kocsik. Micsoda zsúfoltság! Ember-ember hátán mindenütt. Mi is kilencen szorongtunk a kis fülkében. Se állni, se leülni nem lehetett.

Indulás előtt egy órával: megszólalt a sziréna.

Mindenki rohant a vonatból fel a dombra. Amíg végre elindíthatták a vonatot, még kétszer fújtak riadót. Végre mégis elindulhattunk. Így hagytuk el kedves otthonunkat.

A vonat ablakából elmerengve néztem a várost, a Marost, a víkendtelepet, ahol olyan sok kellemes órát töltöttünk, boldogan fürödtük, csónakáztunk. Most senki sincs arrafelé. Mindenki mással van elfoglalva. Mindenki rohan, csomagol. Hová? A bizonytalan jövőbe!

Részletek a naplóból

Nem mostanában történt, de szóról szóra igaz, amit papírra vettem. A naptár néhány nappal karácsony előtt 1944-et mutatott. Mi azonban nem készülhattünk az ünnepre, mással voltunk elfoglalva. Már majdnem két hete köröskörül zajlik a front, szinte megszoktuk az ágyúdörgést, nem ment ritkaságszámba a közeli géppuskaropogás sem.

Még mindig tart a front a kis faluban, hol németek, hol orosz csapatok foglalják el. Amikor éppen a németek tartózkodtak bent, este, ha kinézünk, nyugat felé, vörösölt az ég alja... Ilyen távolból a látvány annyiban különbözik a tűzijátéktól, hogy az idáig hallatszó kísértő zaj félelmet kelt bennünk. Ez a fényjáték és nyugtalanító morajlás a frontvonalról hallatszik idáig, és az oroszok „katyusa” fegyvere okozza, s ha nem tudnánk, milyen pusztítást végez, még gyönyörködnénk is benne.

Ide, ebbe a csendes kis faluba menekültünk ezer kilométer távolságról. Sosem gondoltuk, hogy valaha olyan fontos hely lehet, ahol hetekig áll a front, és háborús

események zajlanak. Megint hol a németek, hol orosz katonák tűnnek fel, sokukat már személyesen ismerjük.

„Vizit” front alatt

Két fiatal orosz katona kopogtat az ajtón. Magasrangú tisztek laknak a szomszéd házban, akik általuk üzenték, hogy estefelé *„tiszteletüket szeretnék tenni nálunk”!*

Szürkületkor a megbeszélt időben megjelenik két tiszt, extra orosz egyenruhában, csinosan, tisztán, akárcsak békeidőben, amikor ismerkedő vizitre jönnek. Megtörténik a bemutatkozás. Mindketten tanult ember benyomását keltik. A hölgy nevéhez hozzáfűzi, hogy doktor. Velük jött még két katona, nem ismertem a rangjukat, ők is kifogástalanul viselkedtek. Köztük van Vaszil is, aki számunkra már ismerős.

Jobb híján, a konyhában fogadjuk „előkelő” vendégeinket, az egyetlen lakható helyiségben, mivel egyik szobát sem lehet fűteni, a lakás minden helyiségében mindenütt kitört ablaküvegek éktelenkednek.

Jó, hogy anyukám beszéli a tót (szlovák), nyelvet ugyanis felvidéki származású.

A viszonyokhoz képest megvendégteltük őket teával és pogácsával, amit anyukám délelőtt süttött. Előbb beszélgetés folyt, utána vendégeink énekelni kezdtek. Közülük a legfiatalabb bemutatta nekünk az orosz táncot. Kérték, hogy mi is énekeljünk. Anyukámnak kellemes hangja van, én meg az iskolai kórusban énekeltem (zongorázni is tanultam), ezért néhány magyar nótát eldaloltunk.

Szerették volna megismerni a magyar csárdást, engem kértek rá, hogy táncoljak. Se kedvem, se partnerem nem

volt hozzá, de mit tehettem? Összekombináltam valamit, amit egyedül kellett nekik bemutatnom. Nagyon tetszett mindnyájuknak, még meg is tapsoltak.

Megnyugtató volt számunkra, hogy a közelünkben vannak elszállásolva. Sokáig maradtak, valóban kellemesen telt az idő, a nyelvi különbségek ellenére. Még szerencse, hogy anyukámat megértették, én pedig a doktornővel németül úgy-ahogy társalogtam. Megtudtuk, hogy ki mivel foglalkozik civilben, hol laknak. Egyik fiatal tiszt jó modora különösen feltűnő volt; előkelő származása szinte lerítt róla, finom vonásai, ápolt kezei ezt sugallták, ráadásul az öltözeke is kifogástalan, s németül beszél. Az idősebb megemlítette, hogy főiskolás diák. Elég későre járt az idő, amikor udvariasan elbúcsúztak.

1944. december 22. péntek

Lövöldözés idején a padlásfeljáróban kuksolunk, mert ott több fal véd bennünket a lövedékektől. Egy fiatal katonára, minden reggel almát meg diót osztogat. A nappalok csak elteltek valahogy, de minden hajnalban megindult az akna-zivatar. Ha csendesedtek a harcok, kimerészkedünk a házból. Sötétben Szécsény felé a hegyeken túl, félelmetes morajjal kísért „tűzijáték” látszik az erdő fölött köralakban: a *Katyusa* fegyver fénye... A faluban a házak már körös-körül megrongálódtak, a közeli istálló teteje beszakadt, nálunk csak az ablaküvegek törtek ki, ezért Mari a szomszédból átjött hozzánk két gyerekével. Itt a konyhát jól ki tudtuk fűteni az épített tűzhellyel.

Egyébként, amikor harcok folytak, ki sem lehetett lépni a házból, mivel szemben nyíltak az ajtók az egyetlen faluba vezető úttal, ahonnan a lövedékek érkeztek.

Reggel ismét a hátsó szoba padlóján, hasalva írtam ezeket a sorokat. Dermesztő hideg van, alig bírom a tollat használni. Minden nap ide lopódzom be, hogy leírhassem a történeteket. Fejünk fölött most is röpködnek az aknák, csak úgy reng a ház. Amikor nagyon erős a hangja, behúzódok a sarokba.

Megint az oroszok foglalták el a falut, a németek támadnak. Korareggel bekopogott hozzánk Vaszil, akivel már megbarátkoztunk. Amikor teheti, idelátogat. Mindig jókedvű, táncol és tréfálgozik, pedig az egyik lába megsérült. Sok orosz szót lediktált nekem, már megtanultam néhány mondatot. Bár korábban orosz szót még nem is hallottam, annyit megtanultam, hogy egymás szavát megértjük.

Búcsúzni jött, mondván, hogy Lucfalvára készülődik. Csodálkozott rajta, miért örülök ennyire a hírnek. Arra kértem, vigyen levelet a barátnőmnek, megmagyaráztam, hogy az evangélikus templom mellett lakik, mivel édesapja a falu lelkésze. Ő meg elmondta, hogy éppen Miklós bácsival komoly ügyben akar tárgyalni, oda készül. Felhívtam a figyelmét, hogy lánya, Piroska fél, legyen barátságos hozzájuk. Vaszil jóindulatú ember, mégis, aki nem ismeri, nem tudhatja, mikor tréfál, és mikor beszél komolyan. Szívesen vállalta a postás szerepét, még ceruzát is adott, amivel megírtam a levelet.

1944. december 23. szombat

Hajnali ötkor kopogtatott az ajtón, Vaszil megállt az ajtóban, hozta a választ. Bejött a „bunkerbe”, mert kint éppen közlőhallatszott az ágyúdörgés. Olyan kajánul nézett, tudtam, hogy jó hírt hozott. Kértem a levelet, de csak lobogtatta a kezében. Aztán táncolni kezdett, végül

mégis ideadta. Pirkó azt írja, hogy a körülményekhez képest jól vannak, bár a paplak találatot kapott. Legalább húszan húzódtak meg a pincéjükben. Vaszil először megijesztette őket, aztán rájöttek, hogy csak mókázik.

Miklós bácsival komoly ügyben tárgyalt. Jól megértették egymást, mert ő evangélikus pap, a templomban gyakran tótul (anyanyelvükön) prédikál a híveinek.

Péter is itt van, most már örül, mert szó sem volt arról, hogy kiküldik a frontra, Vaszil csak ijesztgette. Nemsokára elbúcsúzott. Magyarul mondta: Isten áldjon meg Katyusa. Addig integetett, amíg kiért az útra és eltűnt látókörből.

Péter is elment. Meghatódva búcsúzott tőlem. Komolyan vette talán, amiket nekem írt és mondott? Szegény fiatal fiú, talán az iskolapadból küldték ki a frontra, és örül, ha valahol barátságosan fogadják.

Éjjel a ház két találatot kapott. A lakás egybeépült az iskolával, azon a részen beszakadt a tető, a padlásajtó megfordult felettünk, amikor éppen a „bunkerben” tartózkodtunk. Ott szoktunk megbújni, mikor harcok folynak odakint, mivel pince- vagy egyéb óvóhelynek alkalmas hely nincs a közelben. Ez tulajdonképpen padlásfeljáró, a lakásnak több fallal védett kicsi helyisége, ide bújtunk akkor is, mikor találat érte a házat. Lehullt a vakolat, minden tele lett üvegcsereppel. A lakás többi részén a még meglevő ablakok is kitörték. Szörnyű volt átélni, azt hittük, ránk omlanak a falak.

Borzasztó látványt nyújt a ház. Az ablaküvegeket vastag papírokkal, plédekkel pótoltuk, a konyha ablakba egy gyűrődésszékát illesztettünk be, hogy védjen a hideg ellen. Sötét van még nappal is. Pocsék a háború, mondhatom!

S most a padlásról át lehetett ugrani a szomszédok kertjébe. Akkor még nem is gondoltuk, ez milyen szeren-

csét jelent számunkra. Ugyanis a front elvonulta után, egy sárba befagyott tank lerészegedett személyzete, tatárok, egy hétig rettegésben tartották a falu lakosságát, berontottak hozzánk kétszer is; mi pedig a lyukas tetőn keresztül menekültünk, és a szérűskert pajtájában húzódtunk meg. Mindez az Ó-év utolsó napjaiban történt, ami igazán nem hozott számunkra boldog újesztendőt.

Reggel két katona arra figyelmeztetett bennünket, hogy a holminkat vigyük be a „bunkerbe” (nálunk a padlás-feljárót jelenti). Délután Anyukámat elhívták tolmácsnak, addig Péter velünk maradt, hogy vigyázzon ránk. Félek az idegenektől, de ő illedelmesen viselkedett. Kért, hogy az iskolateremben játsszak neki a harmóniumon egy dalt. Már rég’ nem ültem zongora mellett, sokat felejtettem. Különben is, ez egészen más hangszer, aztán hideg van ott, és fejünk fölött – ha kilépünk a folyosóra – golyók röpködnek. Olyan szépen kért, hogy mégis megpróbáltam. Később cirill betűkkel kezdett írni egy papírra, végére a címét-nevét is lejegyezte, majd átadta nekem: szépen kiírt betűket láttam rajta. Aztán elment. Én nem tanultam oroszul, fogalmam sincs, mit írt a papírra. Később valaki elolvasta nekem, a következő állt rajta: „Várj rám Katyusa, háború után eljövök érted.” (Hogy mik történnek? Megkérték a kezemet?)

Tavaszi 1945-ben

Sztálin-eke

Történetem visszanyúlik több mint fél évszázadra, amikor a falu, ahol meghúzódtunk a front idején, rettentő látványt nyújtott: betört ablakok, háborús nyomok,

mindenütt romhalmaz, szeméthalmok szerte az utcákban. A megszállók minden mozgó állattól, mozdítható tárgytól megszabadították a gazdákat, az éléskamrák kifosztva, üresen állnak. Alig maradt ép ház. A kis faluban addig mindig rendet tartottak, most mindenütt romhalmaz, hulladék. Nehéz eltakarítani, a front borzalmait, rendbe tenni a szétlőtt házakat, a környéket.

Három civil ember halt meg a háborús események miatt ilyen kicsi községben!

Senki se gondolta, hogy olyan sokáig tart a front, mégis, hol az oroszok foglalták el a 44 házból álló települést, hol a németek, mintha valamilyen, ki tudja mennyire fontos hadi-támaszpont lenne!

A ránk köszöntött hosszú tél lassan múlt el, eddig soha nem érzékelt súlyos háborús eseményekkel, **aztán** kezdett melegedni az idő, amikor egyszer rémülten láttam a közvetlen szomszédunk virágoskertjében – a front idején csak úgy septiben – az oda eltemetett orosz katona két lábfejét, amint az olvadó hó alól kilátszott a földből... Megborzongtam. Ki gondolta volna, mikor ide menekültünk, hogy ez haditerület lehet?

A háború már elmúlt, de a házból alig mertünk ki-mozdulni. Sokáig csellengő idegen katonák, látogatták a falut, fosztogattak és *zabráltak*, s még mindig rettegésben tartották a falu lakóit. A megmaradt (jól eldugott) élelmiszert, jószágot és minden megfoghatót elvittek.

Aztán mégis megérkezett a tavasz, szebb gondolataim támadtak. A nap már kezdi ontani melengető sugarait, kedvet éreztem egy sétára. Ebéd után Pajti kutyusomat magam mellé fűttyentettem, és egy pulóvert vállamra dobva, elindultam a határba.

A máskor rendezett szántóföldek mindenütt teleszórva hulladékkal, egyes helyeken elpusztult ló maradványai, inkább csak a csontjai láthatók szerteszét.

Nem messze mély lyuk emlékeztet a sárba beragadt tankra. Eszembe jut az a rettenetes nap, mikor a lerészegedett tatár tankosok beállítottak a faluba. Tankjuk befagyott a földbe, sokáig – amíg ki nem olvadt a föld – a faluba rekedtek, az egész környéket rettegésben tartva.

Tovább sétálva, helybeli gazdákkal találkoztam, akik nagy csapatban, vállukon ásóval-kapával és gereblyével vonultak ki a határba. Köszöntöttük egymást.

– Hova mennek a szerszámokkal? – kérdezem tőlük.

– Földet szántai „*Sztálin-ekével!*” – válaszolták a falusi népre jellemző humorral, közben a vállukon vitt szerszámokra mutogatva. Szinte vidáman masíroztak a földúton, akik még ilyen nagy felfordulásban is, természetesen fogták föl gondjaikat. Eddig ezt a kis falut jó módú gazdák lakták, minden portán tartottak igavonó állatokat: lovakat, ökröket. Nem kellett szomszédba menniük munkaeszközökért, amikor szántani, dolgozni kellett a mezőn. Mégis, könnyedén veszik az ásót-kapát a vállukra, hogy nehéz munkával művelni kezdjék a határt, hogy ősszel a kisebb termését is begyűjthessék.

Csak azért ástam elő ezt a régi történetet a naplóimból, mivel magamat is vigasztalni akartam, hogy lám, a mostaninál nehezebb időket is átvészeltük...

Falusi élet front után

„Színházi premier”

1945. nyár

A 20. század szétszórta családunkat, – kiszakított otthonunkból, megszokott szülőföldünkről. Édesapám sokszor mesélt Erdélyről, ahol őseink éltek. Székelykeresztúri Tanítóképzőben szerzett diplomáján a pecsét meg se száradt, a frontra vezényelték fiatal társaival együtt. A Trianoni „Békeszerződés” miatt sorsa más fordulatot vett: nem mehetett vissza Erdélybe, és hét év katonai szolgálat után műszaki pályára, mivel a megélhetéséről kellett gondoskodnia.

Földrét az Ehbát-tetőre, zsebében tanítói kinevezése. Megállt és körülnézett. Előtte szép táj terült el. A lombos-erdőkkel körülvett völgyben kicsiny falu, – közepén zsupptetős harangláb emelkedik ki az apró házak közül. Azt hitte, káprázik a szeme. Más ez a hely, más a táj, – mégis ismerősnek tűnik. Messze innen, ezer km távolságban, a Görgényi-havasokon, a Hargitán túl, a Háromszéki havasok lábánál megbúvó kis falu képe jelenik meg előtte: Páva, ahol 1894. október 15-én látta meg a napvilágot, ahol a házak a magasba felnyúló havasok alján, fenyvesek közé ékelődnek. Ott várja vissza Édesanyja, ott élnek testvérei, rokonai, ott alusszák örök álmukat elődei, a kis temető családi sírboltjában. Látja a Patak-kertet, árnyat adó gyümölcsfáival. Olyan jóízű almát rég’ nem evett, mint ott. Szinte érezte a gyümölcs ízét, illatát, amikor gondolataiban két évtizedet átugorva felocsúdott, és visszatért a közelmúlt eseményekhez.

Nógrád megye kis falujába, Kisbárkányba nevezték ki tanítónak (ez lett a szülőföldem), ahol ő szervezte meg az általános iskolát, tanította az iskoláskorúakat, nevelte az ifjúságot és a felnőtteket, őket is padokba ültetve, akik nem tudtak írni-olvasni.

Itt tanított 20 évig, gondoskodott a hattagú családjáról. Gyermekai felnőve, valamennyien távol az otthontól, a szélrózsa irányában szétszóródva tanultak bentlakásos középiskolákban. Ezért amikor a csonka hazához vissza-került Erdély, áthelyezését kérte és Marosvásárhelyre nevezték ki szaktanárnak. Ott jártam középiskolába, s azok az évek, amit ott töltöttünk, mindnyájunk számára életünk legszebb szakaszát jelentette.

Nem sokáig örülhettünk a szép éveknek, mert hazánk fölött sötét fellegek gyülekeztek, közeledett a front határainkhoz. Apámat és két bátyámat beosztották katonai szolgálatra, egyiküket a frontra vezényelték. Majd négy év múlva, menekültként, egy hónapig vagonokban szorongva tértünk vissza a szülőföldre, utunkhoz a front moraja szolgáltatott kísérezést.

A front utolért bennünket az Isten háta mögötti kis faluban is, és ott kellett átélnünk a háború borzalmait. Háború végén a család a kis faluban találkozott, csak legidősebb bátyám messze orosz földön még három évig ette a hadifoglyok keserű kenyerét. Ott vártuk meg, hogy a helyzet normalizálódjék. Középső bátyám Marosvásárhelyen tanítói oklevelet szerzett, ezért a front elvonultával, az iskolaköteles gyerekeket tanította, mert az oda kinevezett fiatal tanítónő is hazamenekült szüleihez.

Én szívesen segítettem bátyámnak a *tanításban*, és a szabadtéri foglalkozásokon. A faluban nagyon egyoldalúan táplálkoztak, étrendjük alig néhány étel, főleg a

„macsánka”, „haluska”, különféle tészták (mákkal, túróval), bab- és „kompér”-leves, és káposztafélékből állt. Még jobb időkben is bodag, görhe, herőce és pite-féle süteményeket fogyasztottak. Nyáron főleg szalonnát ettek, zsíroskenyeret hagymával, zöldpaprikával, mellé néha főtt ételt (főleg levest) vittek ki a mezőn dolgozó családtagoknak.

Azért, hogy változatosabb táplálék jusson asztalukra, az iskolás kislányokat behívtam a konyhába, gyakorlatban mutattam be, hogyan kell sütni-főzni. A kislányok lelkesen segítettek, élvezték a kóstolóval egybekötött gyakorlati foglalkozásokat.

Bátyám kiránduláson

Egy szép tavaszi napon bátyámmal a diákokat kirándulni vittük a **Sötétvölgybe**. Korán indultunk, jó ideje jártuk már az erdőt, amikor felkelt a nap. *Csodálatos volt az ébredő erdő...* a fák között beszűrődő napkévék sugarai a harmatos fűre hullva úgy csillogtak, mintha apró gyémántokkal szórták volna tele a tájat. A madarak hangos csiviteléssel üdvözöltek bennünket, a felkelő napot és az Egek Urát, aki minden jóval ellátja őket. Gyönyörű volt minden: a friss erdővágásban rengeteg virág nyílt, erdei szamócával rakott, piros szőnyeggel terített asztal várt bennünket. Ettük a finom gyümölcsöt, a gyerekek csak úgy tömték a szájukba. Egy tisztáson tízóraiztunk, játszottunk, pihentünk, én fényképeket készítettem. Dél felé tikkasztó meleg telepedett

ránk, majd beborult az ég. Jónak láttuk indulni. Épp' idejében értünk haza, – alig tettük le a holminkat, máris megeredt az eső.

1945. június 10-én vizsgáztak a gyerekek. Bátyám olyan nyugalommal készült rá, mintha ki tudja, mióta végezné hivatását. Kiegyensúlyozott és türelmes a gyerekekhez, hangos szó nélkül, szépen leszerelte a rendezőket. Én büszke voltam rá, mert a vérviharos esztendő ellenére – nagyon jó eredményt mutatott föl a vizsgán. Neki köszönhetően nem veszítettek évet, s szerették a gyerekek. A kis nebulók ragyogó szemmel, bizalommal tekintettek tanítójukra, nem örültek a vakációnak sem, inkább tovább járnának az iskolába, pedig bátyám más pályára készült, csak azért lett tanítói oklevele, mivel tanulmányai idején az iskolát változtatták meg, líceumról tanítóképzőre.

Az általános iskolát elvégzett gyerekek, arra kértek, tanítsam őket *táncolni*. Itt általában csak a csárdást ismerik, azt is nagyon egysíkúan. Elhatároztam, hogy megtanítom őket ennek számtalan változatára. De nem akartam becsapni őket, tudom, nem erre gondoltak, hanem ahogyan ők mondták, az *úri táncokra* voltak kíváncsiak. Ezért néhány társasági táncsal is megismertetem őket.

Vasárnap délutánonként, és még egy másik hétköznapi gyakoroltunk, a tanfolyamot „*Fehérrózsa-kör*”-nek neveztük el. Roppantul meg voltam elégedve saját ötletemmel! Később azzal álltak elő, tanítsak be nekik színdarabot is. – Körül kellett néznem ismerőseim körében, míg kiválaszthattam a megfelelő színdarabot.

Vasárnap litánia után színes rakott-szoknyában jöttek a lányok. Kiosztottam a szerepeket, kinek-kinek egyénisége szerint. Aztán lezajlott az első táncóra. A kislányok nagyon

lelkesek. Felhívtam figyelmünket az illemszabályokra. Utána magyar táncokból különféle figurákat gyakoroltunk. Hű, de botlábú némelyikük! Estefelé kezdtek gyülekezni a fiúk is, majd a szünetben előálltak a kéréssel, hogy ők is részt vennének a tanfolyamon, szívesen vállalnak szerepeket, és táncolnak a lányokkal. Helyes, ha fiúk is bővítik hiányos táncstudományukat. Emil kérte, hogy bízzak rá nehéz és hosszú szerepet, szívesen megtanulja.

A premiért 1945. augusztus 20-ra tűztük ki. – A díszleteket, ruhákat át kellett nézнем a hiányzókat pótolni kellett. Kevés gyakorlatom van ezen a téren. Pár éve Erdélyben, Páván a fiatal tanítóval rendeztünk színielőadást. Akkor legalább ketten voltunk, most minden rám hárult.

Eljött a főpróba ideje, egész délután el leszek foglalva. A nagy napon először vettem föl a sötétkék ruhámat, amit magam varrtam. Délelőtt a szomszéd községbe mentünk nagymisére. Út közben adták át a „fiaim” az előadás engedélyét, ők intézték Salgótarjánban.

Ebéd után megérkeztek a lányok. Kifestettem őket, hajukat sütögettem. Némelyiknek a hosszú haját kien-gedtem, loknikba csavartam, másoknak kontyot raktam a fejére, szereptől függően. A tükörben nézegették magukat, festett szájukat, feketével áthúzott szemöldöküket, közben kuncogtak a változáson. Mindnyájan nagyon izgultunk!

Lassan gyülekezni kezdtek a vendégek a környékről, nem értek be a terembe, többen kinn álltak a folyosón, az ablakokon keresztül nézték az előadást. Meleg volt, folyt a víz rólunk, azért minden jól ment, – az előadás nagy sikert aratott. Örültünk mindnyájan.

A bevétel reményen felüli, amelyből nagyobb összeget a front idején találatot kapott iskola renoválására fordíthattunk. Szünetben hazaszaladtam a vendégeimhez,

akik vártak engem, hogy gratuláljanak, és együtt örültek velem a sikernek. A fiúk cigányzenekart fogadtak, s az iskolaudvaron táncolni kezdtek. Csatlakoztunk hozzájuk, és a sok fáradozás után is jól éreztük magunkat.

Megeredt az eső. Meghallgatást nyert Tisztelendő úr misén mondott imája, amikor esőért könyörgött a szomjazó földekre. **Kicsit későbbre kérhette volna!** – gondoltam magamban. Be kellett húzódnunk az iskolába. A fiatalság egészen másként mozog tánc közben, mint korábban; boldog voltam, mert fogott rajtuk a sok gyakorlás!

Éjfélig húzta a zenekar, utána a tűzoltószertárban folytatták a mulatságot a fiatalok. A vendégeimmel mi oda már nem mentünk, otthon szórakoztunk tovább éjfél után két óráig.

Következő nap a fiúk ismét megjelentek szétszedni a színpadot, s mindent visszahurcoltak oda, ahonnan hozták. Örültek, mert az összegyűlt pénzből – az iskolára szánt javítási költségen felül – egy másik mulatságra is futja a bevételből. Munka végeztével körbe fogtak, úgy köszönték meg a segítségemet, amiért annyi időt áldoztam rájuk. Majd azt kérdezték, mivel hálálják meg mindent? Azt feleltem: nem volt részemről áldozat s nem tartoznak semmivel, szívesen tettem. Jól éreztem magamat közöttük, *velük „fiatalodtam”*. Jót nevettek a kifejezésen, hisz’ voltak közöttük nálam idősebbek is. Azt mondták, amikor kértek, hogy foglalkozzam velük, nem ingyen gondolták, a sok munkát, éjszakázást csak úgy, nem fogadhatják el, és legközelebb nem mernek megkérni. Biztosítottam őket, hogy örömmel tettem, s amíg itt vagyok a faluban, bármikor kész vagyok velük foglalkozni.

Állást kell vállalnom

Nem tudok tétlenkedni, jól elfoglalom magam itt távol a világtól. Lám, milyen szép eredményt értem el a fiatalokkal való foglalkozással, de már az eltelt év is sok volt, hogy csak úgy, cél nélkül éljem világomat. Életem legszebb évei vesznének el, ha tovább maradnék. Valahol állást kell találnom. Milyen jövő várna itt rám?

Akiket háború alatt otthonukban fosztattak ki, legalább a lakásuk megmaradt számukra, nem maradtak a fedél nélkül. De nekünk az otthonunk veszett el, és semmink, de semmink nem maradt meg. Mindnyájan súlyos terhet viselünk otthonunk elvesztése miatt, anyukát különösen rosszul érintette, neki sokkal nehezebb falun az élete, mint városban volt. Nem várhatjuk el apánktól sem, hogy felnőtt létünkre eltartson bennünket. Mindent előlről kell kezdenünk. Csak javulna a helyzet, ha beköltöznék városba, talán Salgótarjánba, ahol elhelyezkedhetnék irodában, akkor legalább rám nem lenne gondja senkinek, és a család helyzete is könnyebb lenne.

Tudom, mindnyájan nehéz helyzetben leszünk még ezután is, nagyon-nagyon sokáig. Hogy mikor fogjuk magunkat utolérni? Talán soha! Mindazt, ami elveszett, életünk végéig sem lehet pótolni, mert a háború után, amikor az országot is talpra kell állítani, nincsenek olyan lehetőségek, mint békeidőben. Itt van Apuka és Pityu példája. Átigazolták őket és január óta egy fillérnyi fizetést sem kaptak. Tisztviselők és a semmiért dolgoztak. Azt hiszem, bármilyen bűnöket követtünk el, már mindazt előre levezekeltük.

Nem szeretek ezekre gondolni, de el kell döntenem, merre induljak el az életbe. Már nagyon közel állok

ahhoz, hogy kiszakadok a családból. Én magam majd csak megleszek valahogy, ha állásom lesz, de egyedül maradok a nagyvilágban, ami nekem súlyos lelki válságot jelent. Úgy érzem, hogy életem kettétört...

Legnagyobb bánatom, hogy talán be sem fejezhetem tanulmányaimat. Hisz' máris minden gond az én vállaimra nehezedik. Pedig rám férne még a szülői segítség. Már az is talán csak álom marad számomra, hogy művészi ambícióm beteljesülése érdekében továbbtanulhassak egyetemen vagy főiskolán. Ezerszer szerencsésnek tartom magam azért, mivel legalább az osztályvizsga letételénél Csengődyék³ azzal segítettek, hogy arra az időre meghívtak otthonukba.

De hogy megyek így állásba? Albérletben lakjam? Külön? Egyedül? Borzadok a gondolattól, mert nagyon nehéz lesz minden érzelmi támogatás, szeretet és segítség nélkül az életem. Óh, milyen nehéz terhet kell cipelnem! Mindig azért aggódom, hogy szétszóródik a családunk. Milyen jó volt Marosvásárhelyen, mert ott – mindnyájan együtt lehettünk.

Mihez kezdjek? Ki ad majd nekem tanácsot? Sokszor úgy érzem, nem bírom el a terheket. Bocsáss meg Istenem a kishitűségemért, de mikor arra gondolok, hogy meleg holmi, a legszükségesebb fehérnemű is hiányzik, nagy keserűség önt el. Ki hordja az én szép ruháimat, a puha meleg kapucnis, prémmeel szegett télikabátomat, meg egyéb tulajdonomat? Mit tudok majd én abból vásárolni, amit keresek? Talán még ennivalóra sem lesz elég. Szüleimtől sem várhatok segítséget, nekik sem maradt semmijük.

³ Salgótarjánban lakó evangélikus püspök családja, anyukám – ill. családunk – régi kedves barátai.

Bárhogy fordulna sorsom, meg akarom állni a helyem – mindig. Bár ilyen alappal indulni, nem lesz könnyű dolgom. *De erős az akaratom és kérem a jó Istent, maradjon velem mindig. Segíts meg Istenem, hallgasd meg imáimat, hogy megálljam a helyemet, bátran, mindenki előtt, ahogyan én szeretném.*

Most, mikor összegyűjtöm emlékeimet, csak most értem meg, miért keseregtem menekülésünk óta; naplóm lapjait forgatom, mindenütt visszatér a vágyakozás az elveszett szép otthonunk után. Nemrég’ olvastam, ebből idézek:⁴

„Az én házam az én univerzumom. Az, hogy én a házamból látom a világot, és a világ nem lát engem, már-már isteni helyzet és hatalom.” (75. oldal)

„Az otthonnak ez az alapvető és összetett szerepe lehet az oka annak, hogy az otthon elvesztése, háborúban, földrengéskor vagy családi válságok következtében, az emberi élet egyik legnagyobb traumája. Otthonát elvesztve az ember hirtelen újra lecsupaszodik, törékennyé s védtelenné válik egy idegen világban” (76. oldal).

Félelmeim...

Nem alaptalanok! Egyik este a család összeült, leendő sorsunkat megbeszélni Apánkkal és Pista bátyámmal. Ha kapok állást, beköltözöm Salgótarjánba. Én még mindig kétségek közt vergődöm: milyen lesz életem egy teljesen idegen városban, hisz’ még annyira nem biztonságosak a körülmények sem, hogy ne lenne okom félelemre.

⁴ Hankiss Elemér: AZ EMBERI KALAND c. könyve (Helikon Kiadó, 1997.)

Vendégeink érkeztek Salgótarjánból, a főszolgabírói hivatalból. Apám már rég' ismeri őket, tavasz óta én is. Elmondták, milyen a helyzet: *embereket üldöznek és tartóztatnak le. Sokan rettegnek.* Nem ajánlották nekem, hogy elfogadjam a följánlott rendőrségi állást Salgótarjánban (a napokban egy ismerősünk tett róla említést). *Borzasztó dolgok történnek ott.* Azon fölül az áruhiány miatt drágaság van. A tisztviselők „feljavított” fizetése egyszerűen nevetséges. Érdeklődött, volna-e kedvem a továbbtanuláshoz?

– Nem érzek hivatást az irodai munkához – válaszoltam – pedig megvan hozzá a képzettségem, hanem nagyon is volna kedvem a továbbtanuláshoz, de sajnos, nem olyanok a körülményeink, hogy ezt meg tudnám valósítani. Elmondtam, hogy minden vágyam a művészi pálya volt, és most is az lenne, azonban nem tehetek mást, dolgoznom kell.

Kislánykorom óta és jelenleg is elhivatottságot éreztem, a divattervezői munkához. Rajzoláshoz, festéshez megvan a tehetségem és kedvem, vagy aprólékos, finom kézimunkákat készíteni, női ruhákat tervezni. Szeretném a megkezdett zongora-tanulmányaimat folytatni, amit megszakított a háború.

Napokig ez a beszélgetés forgott a fejemben. Marosvásárhelyen még volt jövőm, otthonom, szerettek, és nem éreztem magam oly egyedül. Szüleim nyugodt körülményeket tudtak biztosítani számunkra, ők is jól érezték magukat. Voltak barátnőim, osztálytársaim, tanáraink, akik bíztak bennem, munkámat elismerték. Az 57-es létszámú nagy osztályban mindig az első 4-5 között álltam tanulmányi eredményeimet illetően, pedig otthonról engem sohasem kellett készíteni. Rokonaink is szerettek,

örültek, amikor hozzájuk mentem. Olyan emberek vetek körül, akikkel jól éreztem magam. És most minden elveszett, minden megváltozott...

A középiskolában mindent a magam erejéből, akaratából értem el. És most, hová jutottam? Mi lesz az érettséggel? Én, aki mindig tudtam az anyagot, mindig fölkészülve mentem az iskolába, – most ott állok, hogy talán nem is lesz módom rá, hogy megszerezsem az érettségit? És miért? Mert nyomorult menekült lettem és kénytelen vagyok egy eldugott helyen, a „világvégén” élni, várni, de legalább tudnám, hogy mire? Rajtam senki sem segít, hogy mit kell tennem, hol induljak el...

Már akkor is, miközben a fiatalságot készítettem föl a színdarabra, ezek a gondolatok gyötörtek. Amikor fáradtan, végre bejöhettem az iskolából, amikor teljes sötétségbe borult a lakás és csend volt, mindenki aludt. Akkor, akkor éreztem, mennyire egyedül vagyok... senki se hallja meg az én segélykiáltásaimat. Nekem mindig erősnek kell lennem, de ilyenkor, egyedül, szabad sírni... Gondolatban a távollévő barát, s szeretteim jelennek meg, velük vagyok, velük beszélgetlek. Mindenfelé elkalandozom a múltba, majd a bizonytalan jövőbe... Aztán csöndben, a sötétben imádkozva alszom el.

A lélek válsága⁵

Kisbárkány, 1945. augusztus 27.

Nagyon lekötött a fiatalokkal való foglalkozás, – amit ugyan szívesen végeztem, mégis – most, hogy vége az

⁵ 2005: Pro Bono-Díj címen meghirdetett pályázaton Elismerő oklevél díjban részesültem.

egésznek, ismét nem találom a helyemet. Jó volna mihamarabb elindulni, állást keresni, mert a jelenlegi kilátástalanság már szinte megnyomorít.

Meghültem, fáj a torkom, már tegnap is lázam volt. Azt hiszem, esténként fázom meg, amikor hálóingben, egy szál pongyolában kiülök az udvart körülvevő magas kőfal tetejére és órák hosszat, sokszor éjfélig ott ábrándozva bámulom a sötétséget, a csillagokat. Húvősek már az esték, éjszakák. Ez ártott meg.

Este, ima után, leborultam a hideg kőre és zokogtam. Különös érzés vett rajtam erőt. Távolról harmonikaszó hallatszott. Fejem fölött a gyönyörű tiszta égen nagyon távolról, fényesen ragyogtak fölöttem a csillagok. Csak én voltam ott, egyedül, magamban... Mi jutott eszembe? Talán semmi. Úgy éreztem, hogy áthúl a testem, mégsem keltem fel a hideg kőkerítésről.

Nem tudom, mi történt velem. Szerettem volna akkor úgy, csendesen, édes-borzalmasan semmivé lenni... Azt sem tudom, most mi történik velem. Mintha a kívánságom teljesült volna, s én is a csillagok között lebegnék... Most, utánagondolva, tudom, mindez butaság részemről. Elszégyelltem magam. Jó, hogy senki nem sejtetheti, ez az én titkom. Akaraterőm fogytán, kezdek gyöngülni... Csak addig tartsak ki, amíg itt vagyok. Aztán a változás majd csak segít – talán.

Gondolataim megint csapongnak. Valamelyik éjjel álmot láttam. Eddig szégyelltem leírni, vagy csak elfelejtettem? Nem tudom. Álmomban láttam egy bájos egy-éves kisfiút: barna szeme, sötét bőre volt, mint egy kis cigánypurdénak. Dundi, erős baba, és én nagyon szerettem, a saját kisfiamat láttam benne. Magamhoz szorítottam, annyira, hogyha nem álom, talán szegény meg-

fulladt volna tőle. Erre fölébredtem. *(Olvastam egy álmoskönyvben, hogy kisfiúval álmodni – szerencsét jelent, ami mostanában igazán rámférne.)* Boldog voltam álmomban, éreztem tisztán, mennyire szerettem a csöppséget. Oda-künn még sötét volt, elaludtam.

Hajnalban, ismét érdekes álmot láttam. Valahol – talán Tarjánban, ismeretlen helyen jártam, és leendő főnököm idegen emberek között próbára tett. Nem váltam be, mégsem utasított el. Számomra szintén idegen hölgy arra biztatott, ne féljek, engem fognak alkalmazni.

Ezen az álmon már nem is csodálkoztam, mert mindig a körül keringnek a gondolataim, hogyan tudnék valahol már végre elhelyezkedni. Viszont úgy vettem észre, mostanában apukám mintha nem akarná, amit nem értek, hiszen eddig ő is biztatott.

Pityu ajándékkal kedveskedett nekem. Egy szép, rubin kövekkel ékesített aranygyűrűt kaptam tőle. Közepén egy nagyobb, körben apróbb kövekkel kirakva. Ő maga készítette, ez az első munkája! Igazán nagyon boldog voltam, és olyan titokban készítette, hogy észre se vettem, miben mesterkedik Ő, milyen kedves, igazán meghatott figyelmességével. Kicsit feloldotta a bennem az utóbbi időben felgyülemlett feszültséget.

Egyedül a gondolataimmal

1946. december

Bátyámmal már bent lakunk Salgótarjánban. Két helyen is dolgoztam, korábban ideiglenes félnapos állásban, most az Acélgyárban végzek irodai munkát a Gazdasági Szerszámgyárban, ahol véglegesítettek.

Este van, csendben ülök a szobában. A mély csöndet csak az óra ketyegése, és néha távolból egy kutya ugatása zavarja meg. Egyedül vagyok a házban. Mégis olyan más ez az egyedüllét, nem olyan, mint korábban. Érzem, tudom, hogy valaki szeret, hogy gondol rám, és törődik velem. Ez az egyedüllét már nem fáj, nem érzem magam árvának.

Vasárnap megint segítettem a templom kultúrházában megrendezett karácsonyi vásárban, több apróságot megvásároltam, onnan misére mentem.

Rostár Laci ma nagyon szépen játszott az orgonán; valamelyik híres mű részletét mindig belekombinálja a játékába. Nemrég a nagymisén egy Csajkovszkij darab-ból ismertünk föl egy keringő-részletet. Olyan szép volt, úgy éreztem magam, mintha a lelkem a csodás dallamokkal szárnyalna a magasba, mintha a Mennyszárgában járnék, és szívem hálaimát zengett.

Az irodában változatlanul sok a munka, jókedvünk van, gyakran nevetgélünk mindaddig, amíg az öreg Viscoczky egy-egy megjegyzésével bele nem gázol lelkivilágunkba.

Közeleg a karácsony. Még nem tudom, hol fogom tölteni. Hat nap szabadságom maradt. Legszívesebben hazamennék, eddig még sosem voltam távol szüleimtől. Igaz, hiányozni fog a templom, nem mehetek az éjféli misére, mert ott messze van, nem úgy, mint itt, a múlt évben. Ha itt maradok, akkor pedig a szeretet ünnepén távol leszek szeretteimtől. Gyakran, de különösen ilyen nagy ünnepek előtt mindig fájó szívvel gondolok Gyugyi bátyámra. Ki tudhatja, milyen szörnyű helyzetben él, a távolban tőlünk? Még mindig ott sínylődik, tőlünk messze idegenben, „valahol Oroszországban...”

Salgótarján, 1947. október 6.

Az irodában dolgoztam. Kihívtak a főkapuhoz. Szüleim szomszédai kerestek óriási örömhírrrel, hogy kedves bátyám végre itthon van! Saját kezűleg írt levelét hozták el nekem. Megüzentem velük, hogy vasárnap hazamegyek. Milyen boldog vagyok! Lám, a jó Isten meghallgatta imáimat, tegnap épségben megérkezett.

Bede-pusztá, 1947. október 12. vasárnap

Első találkozás fogság után. Már tegnap akartam indulni, de közbe jött, nem lett kész a kerékpár, amivel útra kelek. Ezért csak reggel indulhatok.

Igyekeztem, hogy mielőbb szerettem volna kedves bátyámmal találkozni. Nagyon vártak otthon, örültek nekem. Pityut is otthon találtam, befutott az örömhírre.

Anyukám odasúgta, hogy Gyugyi tegnap délutántól folyton figyelt kifelé: mikor jön már az én „kishugám”? Minden olyan jó volt és szinte hihetetlen: tényleg itt van, és tényleg ő az? Csak mesélt, és mesélt mindenről, ami vele történt. Érdekes megfigyeléseket tett és olyan tapasztalatokra tett szert, amit nem lehet elfelejteni. Hiteles adatok, személyesen szerzett tények vannak birtokában. Ő aztán tudja, mi van ott az Urálon túl!

Ebédre Lucfalvára voltunk hivatalosak; együtt a két család, mint régen, csak Piroska néni Gyurka fia hiányzott. Piroska néni könnyezett, mikor szóba került. Icát, a védőnőt is meglátogattuk, a férje is fogságba került, nemrég' jött haza. Épp ellenkezője Gyuginak. Annakidején ő nyilas volt, most meg már belépett a kommunista pártba!

Amikor mindnyájan összefutunk itthon, természetesen nem férünk el szűk lakásban. Telekék szoktak egy-két szobával kisegíteni. Én is náluk aludtam.

Reggeli után Gyugyi mellé ültem és hallgattam az élménybeszámolóját. Beszért az orosz nép szokásairól, természetéről. Azt mondja, hogy ott az örmények olyanok, mint nálunk a cigányok. Megemlítette a láger-élet borzalmait, a visszaéléseket, arról is szólt, hogy fogsága végefelé hogyan festették ki Moszkvában és környékén a vasútállomásokat.

Akkor már sokkal jobb dolga volt, mert szabadon közlekedhetett és kapott rendes ennivalót. „Kultúrnépről” lévén szó, az egészségügyről is beszért.

Elmondta, milyenek a „modern WC-k” – vagyis a patakpart.

Aztán a nők „szégyenérzete”, – ami nincs.

Rettenetes, elképesztő dolgokat mondott el. Azt is említette, hogy kivételek természetesen vannak, – ha nem is sok – olyan emberekkel is találkozott, akik a hadifoglyokat embernek, s nem állatoknak tartották.

Sajnos, hamar eljött a dél. Ebéd után indulnom kellett. Anyukám finom túrós csuszát készített, micsoda adagot!

Féltem az úttól, nemhiába. Fizikailag gyengének éreztem magam, hideg szél fújt velem szemben. Három óráig tartott az út; ezt a távot gyalog is megtettem volna ennyi idő alatt, ha nincs ez a zord szél. Izomlázam lett, mert még a kis emelkedéseken sem tudtam felhajtani a biciklit, tolnom kellett.

Megnyugtató, hogy végre köztünk van a testvérem. Remélem, hamar kipiheni magát, aztán ő is elhelyezkedik, és hamarosan családot alapíthat.

„Gyóntatás” MKP módra

Salgótarján, 1948. december 4. szombat

Irodában dolgozókat kirendelték a MKP járási titkárságára. Nem tudtuk miért, némi félelem élt bennünk. Egyenként hívják be a lányokat. Akik átestek a *vallatáson*, elmondták, hogy a Pártirodára válogatnak nekik világnézeti és politikai szempontból megbízható munkaerőket. Már többen voltak bent, eddig egyikük sem felelt meg a követelményeknek. Ekkor került rám a sor.

A következő kérdésekre kellett felelnem:

– Hogy hívják az elvtársnőt?

Bemutatkoztam.

– Hol dolgozik?

Acélgyár, Gazdasági Szerszámgyár üzemi irodája.

– Beosztása?

Önálló levelezés, irattárkezelés, gépírás, gyorsírás, mindenféle irodai munka.

– Fizetése?

650 forint.

– Templomba jár-e?

Igen.

– Minden vasárnap?

Minden vasárnap.

– Szokott gyónni?

Természetesen, igen.

– Havonta?

Nem kötöm időhöz. Van, mikor gyakrabban.

– Szükségét érzi?

(Csodálkozva:) Azt hiszem, Ön is ismeri a katolikus egyház előírásait, különben is, lelki életemnek megnyugvást jelent. Ezért a válaszom: Igen!

– Bűnös, hogy gyónnia kell?

Igen, mint mindannyian, mivel emberek vagyunk, néha bűnösök, – még Ön is!

– Én nem vagyok bűnös: Nem loptam, nem gyilkoltam, senkit sem zsákmányoltam ki, én mindenkinek jót akarok!

Én sem loptam, nem gyilkoltam, nem zsákmányoltam ki senkit, és jót akarok mindenkinek! De nemcsak ezek lehetnek bűnök.

– Bizonyára. Ha jár az elvtársnő templomba, hallja Mindszenty körleveleit.

Igen, hallom.

– Mit szól hozzá?

Semmit.

– Mégis, mi ezekről az egyéni véleménye?

Nem foglalkoztam eddig ezzel a kérdéssel. Nem politizálni járnak az emberek a templomba.

– Gyóntatás közben nem szokták megkérdezni, hogy párttag-e?

Nem, mert a gyóntatószékben sem politizálnak. (Gondolatban: úgyis tudják, hogy mindenkit bekényszerítenek, aki állásban van, minek kérdeznék?)

– Miért lépett be a pártba?

Csak beléptem. (Magamban pedig azt gondoltam: Mondjam, hogy „melegen” ajánlották, hogy lépjek be, ha az állásomban akarok maradni?! De ez egy külön történet!)

– Mégis: Megagitálták?

Így is lehet mondani!

– Baráti köre? Kikkel jár társaságba, szórakozni?

Nemrég költöztem ide, ezért nincsenek barátaim, se időm, sem pénzem szórakozásra.

– Vőlegénye?

Van és, gyakran találkozunk. (Honnan tudta ezt is, amikor kesztyű van a kezemen, nem láthatta a gyűrűt az ujjamon. Nyilván mindenkiről előre kértek információt.)

– Foglalkozása?

Adóhivatali állásából „B”-listára került, most kényszerűségből kereskedő.

– Reakciós, kizsákmányoló?

Éppen őt lehetne annak nevezni, – amikor egész nap megállás nélkül dolgozik, és alig tud belőle megélni? Annyit sem keres, mint én.

Ezekén kívül még több kérdést tett fel. De miért? Nem rájuk tartozik a lelkiéletem, a magánéletem. Mikor megtudtam, miért vallatnak, azonnal elhatároztam, hogy kerTELÉS nélkül fogok válaszolni kérdéseikre. Nem szerettem volna nekik megfelelni! Abban biztos voltam, hogy nem tetszettek a válaszaim. Ezért tőlem meg se kérdezte, hogy volna-e kedvem a pártirodán dolgozni. Nem kért tőlem önéletrajzot sem – mint néhány lánytól, akik talán félve a következményektől, ijedtükben nem mertek határozott választ adni.

Mindezt nem bántam, úgysem dolgoznék náluk szívesen. Fontos, hogy hagyjanak engem a jelenlegi állásomban, ahol már megszoktam a munkát, megbecsülnek, és jól fizetnek.

„Gyóntatás” után, annak ellenére, este elmentünk az Ipartestület dísztermébe, ahol Máray: „Kaland” című művét adták elő, melyben kollégáim közül ketten is: Szamecz Ilonka és Vrana Tibor szerepet kaptak. Utána a „Szürke fiúk” zenéjére táncoltunk.

Két cég egyesítése -1952.

Verőfényes nyári nap délelőttjén szálltam le az autóbusról Balassagyarmat központjában, a Tanácsháza előtt, mivel a városnak akkor még nem volt autóbusz-pályaudvara.

Ahogy kiléptem a járműből, nem tudtam betelni a látvánnyal, ami fogadott. Mindenütt rend, tisztaság, a főút (akkor is Rákóczi út) tele virággal, gondozott ágyásokban, szép rendben sorakozott a sok-sok piros muskátli; az úttest mindkét oldalán rendben nyírt fák nyújtottak árnyat a korai melegben. Az utcák tisztára söpörve, a levegő olyan tiszta, szinte harapni lehetett. Nekem mindez Salgótarján egészségtelen, füstös levegője után óriási különbségnek tetszett, a látvány pedig szinte megbabonázott. Mindjárt otthonosan éreztem magam.

Akkor már olyan cégnél dolgoztam Salgótarjánban, ahol sokan Kismoszkvának becézték a várost. A nagykereskedelmi vállalat társüzeme Balassagyarmaton helyezkedett el. A két cég egyesült, és valamennyi dolgozóját leltározási-, átadás-átvételi munkára, kirendelték Balassagyarmatra. Nekem tetszett az egész kirándulás, ráadásul a költségeinket, a szállást, utazást, mindent a vállalat fizette, sőt, még különélési pótlékot is kaptunk.

Két oldalt az éppen akkor virágzó spírea-bokrokkal szegett Bajcsy-Zsilinszky út elején, az Ipoly szállodában helyezték el a társaságot, ahol lepakoltuk holminkat, majd ebéd után átvonultunk a cég telephelyére, amely a Salgótarjáni részlegnél sokkal jobb állapotban levő, emeletes épületben, a Rákóczi út 28. sz. alatt helyezkedett el. Az irodákat az emeleten rendezték be, ablakai a főutcára néztek. A hatalmas, négyszöget alkotó belső udvarban

raktárak sorakoztak, ahol a földszinten és a nagy épület padlásán is árut tároltak.

Mindenütt tiszta, kulturált környezet vett bennünket körül, munkakörülményeinket mégsem lehetett irigylésre méltónak nevezni. A nagy melegben a palatető épületek raktáraiban, különösen a padlásokon található mindenféle anyagot, gépet, eszközt számba kellett vennünk: megszámlálni, összeírni. Forró koranyár lévén, alig bírtuk elviselni a hőséget, és úgy segítettünk magunkon, hogy az asztal alá hidegvízzel töltött, „lettározott” mosdótálat tettünk, lábunkat abban hűsítettük, közben jókat mulattunk.

Este fáradtan tértünk a szállodába, ahol kellemesen éreztük magunkat, mivel ott semmilyen háztartási gondunk nem akadt. Az emeleten elhelyezkedő szobákban tisztálkodtunk, átöltöztünk és lementünk vacsorázni a földszinti nagy ebédlőbe. Utána a terebélyes fákkal körülvett parkra néző erkélyen még sokáig beszélgettünk, zeneszó mellett szórakoztunk.

Napjában reggeltől késő délutánig dolgoztunk a telepen, hogy a feladatokat a kitűzött határidőre teljesíteni tudjuk. Leltározás alatt a két cég közös budapesti vezetésének kiküldöttjei irányították a munkát. Közülük néhányukat már ismertem, akik Salgótarjánba is jártak a cégnél.

Egy alkalommal üzenetet kaptam, a vezérkar megbeszélésre hívott az igazgatói irodába. Meglepődtem, mivel el se tudtam képzelni, mi lehet az oka. Érdeklődtek, hogy tetszik nekem itt a munka, a telep, és a város? Azt se tudtam elképzelni, miért érdekli ez őket? Aztán nem sokára rátértek a lényegre. Közölték velem, hogy mindig elégedettek voltak a munkámmal, följánlották: ha úgy

döntök és elfogadom, átvesznek a balassagyarmati részleghez, ahol a kötbérezéssel kapcsolatos munkát bíznák rám. Közben arra gondoltam, lám, milyen jó, hogy három évig jogot is tanultam, most hasznát vehetném. Meglepett az ajánlat, de megköszöntem, és mégis – némi gondolkodási időt kértem, hogy a családommal megbeszéljem.

Azonban én már akkor este magam eldöntöttem. Ujjongtam örömömben. Talán most megváltozhat az életem. El se akartam hinni, hogy lehetetlen körülményeimet már nem sokáig kell eltűrnöm. Ugyanis idegbeteg sógornőm két gyerekével egyszerűen leköltözött anyósom kétszobás lakásába – ahol férjemmel mi is ideiglenesen meghúzódtunk – és kellemetlen természetével mindnyájunk helyzetét megkeserítette.

Ezért számomra szinte hihetetlennek tűnt, hogy végre megszabadulok abból a földi pokolból, ahová rossz sorsom sodort. Isten ujját láttam benne, és eszembe jutott Ady idézete: *„Mikor elhagytak, mikor a lelkem roskadozva vittem, csöndesen és váratlanul átölelt az Isten...”*

Munkatársaim szombatokként hazamentek Salgótarjánba, én Szirákra utaztam szüleimhez, akik elvállalták egyéves kisfiam gondozását, amíg lakást kapok. Mindez szinte váratlanul, az Égből pottyant az ölembe.

Traktorzúgás: altatódal? 1951.

Amikor első gyermekem megszületett, abban az időben szülés után csupán egy hónapig lehettem vele, akkor még ki sem találták a gyest. Annnyival megkönnyítették az anya helyzetét, hogy utána hazajárhatott a csecsemőjét szoptatni. Együtt laktunk anyósommal, ezért idejében

megkérdeztem őt: vállalja-e, hogy vigyáz az unokájára?, akkor határozott igent mondott.

Nem lett volna vele sok gondja, mivel közel az iroda, én háromóránként hazajártam a baba etetése miatt, és akkor mindig tisztába tettem, igyekeztem ellátni minden-
nel. Munkaidő után magam mostam a holmiját (még ki se találták akkor a ma ismert pelenkacsodákat!), magam fürösztöttem.

Esténként fürösztés után szobánkban levő nagy asztalon kicsomagoltam, örültem, hogy legalább akkor körülötte lehetek, örömmel gyönyörködtem a gyarapodásában, minden mozdulatában, gügyögésében. Nagyon mozgékony kisbaba volt, felfoghatatlanul izgett-mozgott, amikor ki volt bontva a ruhákból, a lábai meg nem álltak, öröme-
ben kacagott. Apjával együtt ezért örökmozgónak neveztük. Ilyenkor nem tudtam betelni a látványával, becéz-
gettem, beszéltem hozzá.

Nem akartam senki terhére lenni, ezért nagyon vigyáz-
tam arra, hogy a gyerek körüli munkát mind én lássam el. Ennél a vállalatnál túlórázom se kellett, mégis anyósom az ígéretének nem tett eleget.

Nemsokára biztosra vehettem, hogy nem számíthatok rá; amikor csak tehettem, igyekezett minél gyakrabban távozni a lakásból és tüntetőleg távol tartotta magát min-
dentől. Csak azt nem értettem, miért hurcolt ide engem, szinte erőszakkal, esküvőnk után?, hiszen ahol albérlet-
ben laktam, szeretettel vettek körül és családtagnak tekintettek. Sőt, a kedves házinéni azt mondta, ha össze-
házasodunk, náluk maradhatok a nagyszobában, és egy
üres helyiséget berendeznek számunkra konyhának. Ezért én nem is óhajtottam anyósomhoz leköltözni.

Ahogy telt az idő, s amikor etetésre hazamentem, az alig múlt egyhónapos csecsemőt egyre gyakrabban egyedül találtam; anyósom órákra magára hagyta. Ahogy telt az idő, ismételten megbizonyosodtam arról, milyen rossz döntés volt hozzájuk költöznöm. Anyósomat nem-igen értettem, hiszen esküvőnk után (én mentem az albérletbe, a férjem meg a mamájához) igazán nem akartam otthagyni a jó helyemet, de ő eljött értem, és szinte erőszakkal költöztetett ide magához. Persze, most Klári lánya erős befolyása alatt áll, akivel szemben ő is tehetetlennek bizonyult.

Szomorú napok köszöntöttek rám. Ha lehet fokozni, vagy jellemezni a helyzetemet, az eddigieknél is elviselhetetlenebb időszak következett. Nem bíztam bennük! Ismét megerősödtem abban a hitben, hogy rossz döntés volt ideköltöznöm. Most már nemcsak magamról volt szó, hanem féltettem a gyermekemet. Azt sem tudtam, mitévő legyek ilyen helyzetben?

Állásomat nem hagyhattam abba, mivel férjem alig keresett valamit, immár a háromtagú család ellátása az én jövedelmemtől függött. Nagyobb gondjaim azután kezdődtek.

Beláttam, hogy sürgősen jobb megoldást kell találnom.

Ezért anyukám legközelebbi látogatása alkalmával eldöntöttük, hogy náluk fogjuk elhelyezni a csecsemőt. Szívesen vállalta, sőt, följánlotta, hogy minél előbb vigyük Szírákra; mert ő sem látta biztonságosnak ilyen körülmények között hagyni kicsi unokáját. Ennek már nem volt semmi akadálya, mert sajnos, az említett problémák miatt úgylis apadni kezdett a tejem. A mesterséges táplálást pedig úgyszemint bízhattam volna a másik nagymamára.

Munkahelyemen fizetés nélküli szabadságot kaptam, összecsomagoltuk a pici holmiját, nekem is a legszükségesebb holmit, és a kicsivel együtt, hazaköltöztem anyámhoz. Felejthetetlenül boldog hónapok következtek. Mindenről gondoskodtak, amire szükségünk lehetett; olyan szeretettel vettek körül bennünket, annyira örültek a csöpp unokának, hogy annál jobbat álmomban sem kívánhattam volna.

Esti programunk az volt, hogy fürdés előtt kibontottuk a rugdalózóból, körbeültük az asztalt, úgy gyönyörködtünk a csöppség felszabadult boldogságának. Olyan jólesett neki ez a program, hogy megállás nélkül rugdalózott, kacagott nekünk. Apukám föléje hajolt, úgy beszélgetett hozzá, mint egy felnőttöz.

Anyukám azt mondta, hogy ilyen mozgékony gyerekekkel még nem találkozott, pedig négyünket nevelt föl. Különben jó kisbaba volt, mivel rendszeren ellátták, nyugodtan pihent és aludt. Mindig csodálkoztam azon, hogy nem zavarta semmiféle zaj, sem rázkódás. Más kisgyermek fölriadt a zajokra, ő pedig mikor kitettük a kertbe levegőzni s amint meghallotta a közeli (kastélyban elhelyezett iskola) traktorainak irtalmatlan dübörgését, mintha altatódal szólna mellette, lehunyta szemét és békés nyugalommal elaludt.

Ugyanúgy hatott rá a **fakarusz** szörnyű rázása, mikor később Balassagyarmatról Szirákra utaztunk vele; akkor is behunyta a szemét, és mélyen aludt, holott a felnőttek szenvedtek a zajtól és a rázkódástól.

Balra: Kilenc hónaposan elindul.

Jobbra: Később kishúgával

Zord téli éjszaka

Látogatóban Katica lányomnál voltam, amikor egyszer azt mondja nekem: anyukám, hogyan történt az én születésem, gyakran jár az eszemben, hogy nem sokat tudok róla.

Akkor csak annyit jegyeztem meg, hogy ez kedves történet, s megígértem neki, hogy pontosan le fogom írni, és elküldöm neki.

1954. január 25-öt mutatott a naptár

Hajnali négykor érkezett e világra a kislányom, akinek Katalin nevet adtam. Majdnem négykilós, nagy baba volt. Mikor megszületett, a kórházi osztályon szárnyra kapott a hír, hogy valaki „gyönyörű nagy hajas babát hozott a világra”. Kis dagi volt, egy hétig alig lehetett a pufók arcában a szemét meglátni. Mivel terhességem normális mederben folyt, nem volt szükségem orvosokhoz járni, csak a kötelezően előírt vizsgálatokon vettem részt. A szülésnél Bak doktor segédkezett.⁶

Amíg a kórházban tartózkodtam, meglepetéssel fedeztem fel, hogy a vizitek alkalmával még Salgótarjából a régi ismerős orvos, dr. OE az osztály főorvosa járja a kórtermeket. Ő is emlékezett arra, hogy Salgótarjában kislámat ő segítette világra.

Az újszülöttek osztálya közel volt a szobánkhoz; egy kisbaba sírása mindig behallatszott. Talán nem ez a találó kifejezés, pontosabb, ha azt mondom, hogy mély hangon minden éjszakát végigordította. Arra gondoltam: szegény asszony, aki ezt a gyereket haza viszi, lesz vele elég baja otthon.

Egy hét múlva, rá kellett jönnöm, hogy az a mély hangú, éjjel síró baba az én Katica lányom. Szegényke biztosan azért sírt, mert mindig éhes volt, s lehet, hogy nem elégedett meg azzal az adaggal, ami neki jutott. Az akkori elmélet nála megdőlt, hogy csak bizonyos időközökben ajánlották az újszülöttek és csecsemők etetését. Otthon is kitartóan átsírta az éjszakákat. Anyukám hasonló véleményen volt, mint én, ezért elhatároztuk,

⁶ Katica lányom születésnapja megegyezik Guszti bátyáméval, ő is január 25-én jött a világra, csak jóval korábban.

hogy megszegem a szabályt, és ha éjjel a teával nem elégszik meg, hajnalban jóval korábban megszoptatom. Ez sem bizonyult hatásosnak, még mindig sírt éjszakánként. Egy teljes hónapig tartott, – mindenkit kiborított. Mindnyájan fáradtak, elgyötörtek voltunk reggel, és egész nap szédelegtünk az átvirrasztott éjszakák miatt.

Aztán egyszerre csak úgy, magától megtanulta, hogyan váltakoznak nappalok és éjszakák. Utána semmi baj nem volt vele azon kívül, hogy engem valósággal meg akart enni. Gyönyörű „nagy kisbaba” hurkás, fodros combokkal, született, úgy nézett ki, mint Murillo angyalkái a szentképeken! Anyukám sokáig maradt nálunk, segített nekem most már a két gyerek körüli teendőkben. Rám is fért, mert különben eléggé magamra voltam hagyatva.

Férjem ígéretése és kedveskedése ellenére hamar rájöttem, hogy mégsem zavartalan az életünk. Munkahelyeken sehol sem tudott megmaradni, hozzá nem illő emberekkel barátkozott, mindez igazán nem tetszett nekem.

Szüleim akkor költöztek a Balaton partjára, amikor Katica másfél éves lett. Pici korától kezdve szeretett pancsolni, csodálta a hullámozó Balatont. Megálltam vele a parton, be akart ugrani a tóba, ahol a víz felnőtt embereknek is mellmagasságig ért. Alig tudtam visszatarítani. Minden nyáron ott nyaraltunk, gyermekeim később a vakációkat a nagyszülőknél töltötték.

A házat, ahol lakunk, hatalmas udvar vette körül, egyik végében használaton kívüli, elhanyagolt terület volt, benne épületmaradványok, kő, meg különféle lim-lom fölhalmozva. Kértem a Városházán, engedjék meg, hogy kitisztítsuk, és kertnek megműveljük. Hozzájárultak, mi

pedig rendbe tettük. Következő évben már paprikát, zöld-hagymát, paradicsomot termeltünk benne.

A cseperedő gyerekek nagyon élvezték, mert kis szer-számaikkal, öntözőkannával, nagy igyekezettel ők is „dolgozhattak” körülöttünk. Következő évben a kert egyik sarkában dróthálóval elkerítettünk egy területet, kiscsirkéket vásároltam és neveltem. Csak az volt a bökkenő, hogy életemben sohasem vágtam csirkét (még a gondolattól is irtóztam, mert anyukámtól se láttam soha, mindig más végezte el ezt a kegyetlenséget), s amikor csirkét akartam ebédre főzni, ha nem jött valaki hozzám, aki ezt megtette volna helyettem, bizony késett az ebéd. Egyik évben – akkor már Katica kicsit nagyobb volt, a csirkék között akadt egy nagy fehér, piros taréjú „Lekhorn” kakas. Hogy, hogy nem, Katicát nem tűrte el, nem mehetett a kerítés közelébe, mert azon nyomban fölugrált, és lábával rugdosott feléje, s csőrével meg akarta csípni.

Mindig nagy csapat gyerek játszott az udvarban, hiszen több család élt a közelünkben, és a szomszédos udvarokból is átjöttek barátok, meg hívatlan vendégek. Szerettek ott, és a kertben, illetőleg annak eldugott részen – mielőtt még rendbe tettük volna – a dzsungelben játszani, bujkálni. Egyszer Katica a szomszédunk kislányával együtt, fontoskodó arccal jött hozzám. Biztattam őket, bátran álljanak elő, mit akarnak? Suttogva, titkolózva elmondták, hogy a gyerekek, köztük az én fiam is – ott játszanak a dzsungelben, és uram bocsá', cigarettáznak!

Azonnal utánajártam a dolognak, előállítottam a „bűnösöket” és alaposan megdorgáltam őket. Mikor az érintett szülőknek szóvá tettem, hogy figyeljék csemetéjüket, ne-hogy tüzet okozzanak játék közben, szabadkoztak, hogy

az ő gyerekük ilyen nem tesz! A kislányok viszont határozottan állították, kiket láttak lent, a bokrok között.

Ekkor nekem eszembe jutott az a régi idő, mikor gyermekkoromban a többi gyerekkel – főleg fiúkkal – a kertünkben együtt *pipáztunk!* Nem kell arra gondolni, hogy igazi dohányt tettünk volna a vadrózsa gyökeréből magunk-faragta pipába, csupán száraz tökszárat nyomkodtunk bele. Ezért aztán olyan nagy felháborodást nem jelentett számomra a dolog, – talán minden gyerek megpróbál ilyesmit. Inkább a tűzveszély miatt kellett rájuk figyelni.

Férjem fizetése megközelítőleg sem volt elég a négytagú család ellátására, ezért lázas igyekezettel kerestem a lehetőséget arra, hogy valamilyen jövedelemhez juszak. Megismerkedtem egy tanító feleségével, aki négy gyermek nevelése miatt szintén bedolgozó munkát vállalt; a helyi Háziipari Szövetkezet részére otthon szőtteket készített.

Kiürítettük a kisebb szobát, oda éppen elfért a szövőalkalmatosság. Beléptem a szövetkezetbe, és közel három évig a nagy, rozoga szövőszéken dolgoztam. Palóc mintákat szőttünk, amiből falvédők, párnák, különféle terítők, később függönyök készültek. Persze, mikor a szövőszéssel valami gond adódott, olyankor az én férjem sosem volt kéznél és mindig a szövetkezet emberét kellett segítségül hívnom. Ezért gyakran le kellett állni a munkával, mert hol a gép romlott el, máskor meg nem kaptunk anyagot a folyamatos munkához. Hamar megtanultam a szövés technikáját, szerettem csinálni. Amikor már jól belejöttem, saját elképzelésem szerint mintákat terveztem, amelyeket meg lehetett vásárolni, így a lakás díszítéséhez szükséges díszpárnákat, asztalterítőket és

falvédőket jutányos áron megvásárolhattam. A kézimunka, a magyaros népi szőttesek mindig tetszettek nekem. Nem mondom, hogy túlságosan sokat lehetett vele keresni, de időm volt, és némi jövedelemhez jutottam.

A gyerekek fejlődtek. Közben Gyuri fiam hároméves korában óvodába ment. Szabadidőben sokat sétáltunk. Volt egy kedves, idős barátnőm. Erdélyből származott, egyedül élt. Korábban a bankban dolgozott; nemsokára nyugdíjba ment. Sokszor járt hozzánk, gyakran sétálgatunk együtt, így én sem éreztem magam annyira magányosnak.

Ha szükség volt rá, szívesen vigyázott a gyerekekre. Este volt, én már lefektettem őket. Katica kis ketreces ágyacskája a cserépkályha mellett állt, Annuska a közelben helyezkedett el. Mikor hazaérkeztem, nevetve mesélte, mi történt addig, amíg távol voltam. A kislány sehogy sem akart elaludni, zavarta, hogy nem én vagyok vele, mint máskor. Ő igyekezett szórakoztatni, mesélt neki, de csak nem jött álom a szemére. Aztán csendben maradt, hátha mégis elalszik, de nem így történt. Elővette minden tudományát, amit nyilván az udvarban szedett össze. Ezek bizony csúnya szavak voltak. Annuska nem akart rá reagálni, úgy tett, mintha nem is hallaná, de aztán Katica hangosan, kiabálva kezdte mondani neki, hogy: sz... rád! Annuskának nagy önuralomra volt szüksége, hogy el ne nevesse magát, és tovább is csendben maradt. Katica pedig nem hagyta abba, egyre gyakrabban ismételte. Mikor meguntta Annuska, feléje fordulva azt mondta neki: én is rád! – mire a kislány sértett arccal, megbotránkozva kérdezte tőle: De Annusta! Miért beszélsz ilyen csúnyán?

Szívesen hurcolta magával a Gimnázium-közbe, ahol lakott. Szomszédos, idős barátnői nagyon élvezték a kislány csacsogását. Rengeteget beszélt, aranyos volt. Érdekesen ejtett ki bizonyos betűket. Én úgy fogalmaztam meg, hogy kicseréli, vagy le-hagyja az ékezeteket. Ugyan-is az **ő** betűt például **ó**-nak ej-tette, az **ü**-t meg **u**-nak. Nagy hahota támadt az idős höl-gyek körében, mikor megkér-dezték, hogy hol van anyu-kád, miért nem jött el ő is? Erre azt válaszolta: mert „dol-gozik, **szó** (sző), azért hogy nekem **cipót** (cipőt) vegyen”. Ha megkérdezték, ki vagy te? – azt válaszolta (Annuska tanította rá): „**Ulinó!**” (értsd: úrinő) vagyok! Ha azt kérdez-ték, hány éves vagy, azt felel-te: „**Kétésfélés**” **vagyok** (két és fél éves). Nagyon kedvelte a szép ruhákat, amikor valami újat kapott, azt feltétlenül be kellett mutatni az idős barátnőinek. Ott illegett-billegett előttük. Nagyon szerették őt.

Táncol az óvodai zárónapon

Egy időben egy nagy fekete sérült madár (talán varjú) tévedt az udvarukba. Nem tudott repülni, inkább csak jött-ment, már nem félt senkitől. Az ott lakó idős úr etette, amíg annyira gyógyult, hogy elröpülhetett. Itthon, egyszer kis Katica azt mondta Annuskának: „*Annusta, gyere, menjünk Csóka bácsihoz*”, ugyanis a madarat Csókának

hívták, s ha az Csóka, a gazdája is csak Csóka bácsi lehet!

Katica már három éves, ősszel óvodás lesz, nincs akadálya, hogy ismét járjak dolgozni. Talán szerencsés voltam gyermekeimmel, mert hamar beilleszkedtek az új helyzetbe. Szerettek óvodába járni. Rendesen fölszerelt volt az óvodájuk, az óvónők fölkészült, kedves emberek.

Gyorsan teltek az évek, s mikor Katica az utolsó évet töltötte a nagycsoportban, már jól ismerte a járást. Reggel együtt indultunk, leadtam az óvodában, s mivel őket már délután négykor elengedték (szülői beleegyezéssel), ő jött értem a közeli munkahelyemre. Akkor még tehette, mert alig volt forgalom a városban. Természetesen többször gyakoroltuk a „*közlekedés szabályait*”, hogy csak akkor léphet le a járdáról, ha sem balról, sem jobb oldalról nem közeledik jármű.

A farsangi műsor előtt izgalommal készülődtünk, mert külön ruhákkal kellett készülödnünk az óvodai záróünnepségre. Táncolt és egy komoly szerepet kapott, de hogy mit, azt titokban tartották előttem. Csak megfelelő öltözekekről kellett gondoskodnom. Steppelt, hosszú-ujjú, bő fehér köpenyre ezüstpapírból holdakat, arany- és sárga színekkel napot, csillagokat öltögettem, keménypapírból hosszú süveget kreáltam, amit hasonlóan díszítettem föl, amiben már ő is segédkezett. Amikor megláttam az ünnepségen, a ragyogó holmiban teljes nyugalommal, komoly arccal ült a színpadon, és elkezdte a *Didergő király* c. mesét. Szépen hangsúlyozva, hibátlanul mondta a hosszú szöveget, segítség nélkül mesélt és mesélt... Olyan aranyos volt, annyira meghatódtam, hogy megkönnyeztem. Most nézegetem a falra helyezett képeket. Egyiken Katica egy széken ül a színpad közepén,

és komoly arccal mondja a hosszú mesét. Másik képen kiscsoportos óvodásként a zárőnnepélyen: három-fodoros, mindegyik soron flitterrel kivarrt szoknyában, fényes mellénnyel, bő ujjja azonosan díszítve a szoknyával, magas-okos homlokáról a haja elsimítva (*lásd a fényképen*) középen hatalmas masni, a ruhához illő dísszel.

A kollégák minden évben ünnepséget rendeznek nőnapon. Már bent voltunk a nagyteremben, mikor kislányom megérkezett az óvodából. Ölembe ültettem. Mellettem idős kolléga, akkor a műszaki osztály vezetője, különben amolyan művész-ember. Beszélgetés közben gyönyörködve nézte a kislány kezét, majd megjegyezte: olyan gyönyörű a kezecskéje, mint egy ékszer.

Hat és féléves korában beírattuk az iskolába. Szerencsésebben indult, mint testvére. Nagyon kedves idős tanítónő (egy orvos felesége) osztályába került. Nyugodt, kiegyensúlyozott gyermekszerető asszony, aki tudott bánni a kicsikkel. Izgultam az első szülői értekezleten, hogy majd mit hallok? Az olvasással, írással, minden feladattal jól megbirkózott, semmi gond nem merült föl nála. Én inkább Kata élénksége miatt féltem, mert olyan eleven volt, mint egy fiú. Izgultam, hogy fogja megszokni az iskolai fegyelmet? Félve érdeklődtem a napközis tanító néninél, hogyan viselkedik az én kislányom?

Ó, Katica...? – Elgondolkodva kezdte a választ. Megremegtem, hogy mit fogok most hallani, de így folytatta: – *Aranyos, jó kislány, szót fogad és jól tanul.* – Föllélegeztem. Ha otthon bármilyen cserfes és rakoncátlan, megbocsátható, ha az iskolában jól viselkedik és rendesen tanul, annak igazán örültem. Nem is volt vele/velük semmiféle komoly problémám sem az általános iskolában, majd később a középiskolában sem.

Hét éves korában, mikor megszületett Attila, az öccse, Anyukám egész nyárra elvállalta a két nagyobb gyermekemet, levitték őket Balatonakarattyára, hogy könnyebben boldoguljak itthon a kicsivel. A gyerekeknek jót tett a vakáció. Iskolai év előtt apukám hozta őket haza. Vonattal érkeztek, én eléjük mentem az állomásra. A vonat már beérkezett, mikor közeledtem az állomás felé, ők hárman szemben: apám középen, kétoldalt, kézen fogva, mosolyogva jöttek felém. Katica kigömbölyödve, fehér, alul fodros (út közben összemaszatolt) selyemruhácskájába felöltözve, alaposan lebarnulva (úgy nézett ki, mint egy kis cigánypurdé) futott elém széttárt karokkal, mikor meglátott. Sosem felejttem el a látványt. Itthon beszámoltak az utazás részleteiről. A vonat akkortájt koszos volt, leülni csak úgy lehetett, ha valamit magunk alá raktunk, vagy ha előbb letöröltük az üléseket. A gyerekeknek ilyesmire nem terjedt ki a figyelme. Apukám Budapesten átutazóban a Gundel-étteremben vendégelte meg őket, ami nagy eseményt jelentett számukra.

Arra lettem figyelmes, hogy az én kisiskolás lányom a fénykép-albumokat nézegeti, mellette a három éves, betegen született kisöccse. Kati magyaráz neki: – Nézed, a fényképen ez a kisbaba Anyuci.

Attila döbbszent arccal néz rá, és azt kérdezi: – Hülye vagy? Anyuka nem kisbaba!

Aztán megnőtt ő is a két fiú között, s most, születésnapján eszembe jutottak ezek a régi, kedves epizódok. Nem szoktam verset írni, ezért nem szabályos vers, mivel még gyakorlatlan vagyok e téren, de őt ezen a napon egy verssel köszöntöttem. Íme a jóval később született vers:

DRÁGA KISLÁNYOM

Hideg tél van, jégcsapok a fákon,
Hófúvás és zúzmara az egész világon.
A hőmérő mínusz huszonötöt mutat,
hogy jutok be a kórházba, izgulok.
Mentőkre hiába várok, azok kint, vidéken...
Végül katonai szállító jött értem.
Hiába a zord tél, szívem telve melegséggel
Most is, mint valaha, mikor megszülettél.
2005. január huszonöt. Ma van
Egyetlen leányom születésnapja.
Most kissé szelídebb idő járja, hogy
Az én kisleányomnak ne fázzon a lába.
Nekem mindig ünnep a születésnapja.
Sokáig merengtem ma éjjel:
épp' hajnalban ébredtem,
Amikor hajnali négykor e világra jöttél.
Megláttam a hosszú fekete hajad
Formás-pámás tested, s akkor
Én voltam a legboldogabb ezen a világon.
Telt-múlt az idő, lassan cseperedtél
Mindenki szeretett, amíg nőttél-növekedtél.
Kora-hajnalon születted, ezért
Élteden át mindig szorgos voltál.
Örömet szerezted tanulásban – másban.
Most amikor „NAGYLÁNY” lettél
Éltél megfordítva a 15-ös számot!
A Teremtő átsegített sokszor
Göröngyökkel kövezett utakon.
Most is légy bátor, mint addig,
Érezd jól Magad, ne félj a holnaptól,
Kérlek, ne félj az élettől, mindig bizakodjál.
Mert a Jóisten Veled lesz, hidd el.
Én pedig e napon, most is, mint máskor
Imámba foglallak minden este százszor.

Azt kérem Istentől, s azt kívánom
Adjon szívedbe békességet,
És Neked mindig jó egészséget!
Légy elégedett önmagaddal,
Hogy tieiddel szeretetben, örömben,
Boldogságban mindig legyen részed.
Kérem Teremtőnket: gondtalanul élhess
Két aranyos gyermekeddel, s velünk együtt
Örülj az életnek! Érezd azt, hogy szeretettel
Veszünk körül most, s mindig aggódunk érted.
E borongós téli napon szívből azt kívánom
Legyen boldog és vidám az én kisleányom.
Fogadd szeretettel, s engedd, hogy
piros rózsaszállal köszöntselek téged.
Igaz szeretettel: Édesanyád

(2005. január 5.)

Három generáció: Édesanyámmal és kislányommal

Erdélyi társasutazás⁷

Valamikor az elmúlt század 60-as éveiben történt az eset, kellemes és kellemetlen emlékekkel, de a pontos idejére már nem emlékszem. Mégis, amit leírok, nem kitalált történet, hanem valóság.

Erdélybe készült a hivatal, ahol állásban voltam; rajtunk kívül néhányan más közhivatalokból, és több pedagógus tartott velünk, – ahányan elfértünk egy autóbuszban.

Örömmel készültem, mert menekülésünk óta nem jártam azon a vidéken. Kellemes társaságban gyorsan telt az idő, jól éreztük magunkat. A határnál kis bonyolalmat jelentett, hogy főnököm egy csomagot bízott rám, benne ismerősének városunkról fényképekkel, levéllel. Abban az időben legtöbb határállomáson alapos vámvizsgálatot tartottak. Nálam nem volt semmi olyan dolog, amiért félnem kellett volna – baj nélkül megúsztuk a tortúrát, de számunka a vizsgálat közben tapasztalt udvariatlan magatartás kellemetlen élményt okozott.

Nagyváradon álltunk meg először, ahol a román idegenvezetőt (nőt) föl kellett vennünk; *neki lett volna feladata megfelelően kalauzolni bennünket*. Bár erre nem volt nagy szükségünk, mert a csoportból többen, jól ismertük Erdélyt, a Székelyföldet, ahová tartottunk. Azonban a szállást és a programot „Önagységának” lett volna feladata lelkiismeretesen intézni. Hogyan tett eleget ebbéli vállalásának?, az kiderül a továbbiakból. Nem kívánom részletes útleírással untatni az olvasókat, csak a

⁷ Írásomért a No-Ko Sat Kiadó Honlapján szereplésre lehetőséget kaptam: 2004. december 1.

megtörtént kirívó eseményeket rögzítem, amelyeknek emlékei örökre rögzültek a társaságban.

A városban megcsodáltuk a Püspöki palotát és a Székesegyházat. Menekülésünk idején, 1944. szeptemberében itt töltöttünk rövid időt, arra várva, hátha jó sorsunk lehetővé teszi visszatérni szeretett otthonunkba, Marosvásárhelyre. (Akkor rokon kapcsolatunk révén szállást és ellátást kaptunk ebben a gyönyörű palotában. A sors nem volt kegyes hozzánk; a front egyre közelgett, időnk nagy részét légitámadások miatt a palota alatti hatalmas pincében töltöttük.) Most a csoporttal végigjártuk az épület gyönyörű termeit, benne a sok értékes festményt, szobrot, amelyek számomra már ismerősek voltak. Meghatódva haladtam el a szoba mellett, ahol szállásunk volt, s ahol a zongorán gyakoroltam. A palota mögötti részt siralmas állapotban láttam viszont, ahol a háború előtt nagy bombázásoknak voltam átélője. Egy ilyen éjszakai bombázást követően megnéztük a pusztítást. Szerencsére a templomot és palotát ék-alakban kikerülték a támadók, viszont a városrészt a földdel tették egyenlővé.

Innen **Kolozsvár** felé vitt utunk. Először a piacon álltunk meg. Sosem lehet elfelejteni azt a látványt, ami fogadott. Egy rozoga, csupasz és koszos elárusító deszkatákolmányon tehéntúró, tejet, fokhagymát árultak egy csomóban. Az asztal mellett savanyított-káposzta hordóban, közvetlenül mellette a földön (bocs' a szóért) nagy rakás lótrágya tornyosodott!

A város nevezetességeit szemlélve, szomorú volt látnom a feliratokat, amelyek mindent, még Mátyás királyunkat is románnak minősítik. Ott sokat időztünk, mert elromlott az autóbuszunk. Azonban *nemkedves* idegen-

vezetőnknek esze ágában se jutott segítségünkre lenni. A buszsofőr ment a postára telefonálni, holott egy szót se tudott románul. Salgótarjánból kellett másik autóbust kérnie.

Egy napot vesztegeltünk kellemetlen időben, legtöbbször a templom előtti téren, Mátyás királyunk lovas-szobrát vigyázva. Sok magyarral, még Balassagyarmatról érkezett turistával is találkoztunk. A szobor körül ásatások folytak, valószínűleg „bizonyítékok” után kutatva, hogy igazságos Mátyásunk csakis román lehetett.

Rosszul fölszerelt szállásunk távoli kempingben volt. Az idő hidegre fordult; apró szobánk (inkább odú) kevés takaróval ellátva. Reggel a szabadég alatt, nyitott zuhanyzóban, hidegvízben tisztálkodtunk. Körülöttünk szemét és kosz mindenütt, ami egész utunkon végigkísért bennünket. További szálláshelyünk is kritikán aluli, mindenütt olyan piszok és por, hogy nem mertünk semmihez hozzányúlni. Borzasztó gyenge kosztot kaptunk. Csupán egy alkalommal ülhattunk le egy viszonylag rendes, tiszta vendéglőben, ahol terített asztalon jó ebédet kaptunk.

Marosvásárhely – bár lélekszáma szinte háromszorosára emelkedett – most nem olyan, amilyennek diákoromban ismertem. A valamikor gyönyörű tiszta, rendezett várost, ahol életem legszebb diákéveit töltöttem, most borzasztó lerobbant állapotban láttam viszont. Nostalgiaiával sétáltam az akkor virágos utcákon, ahol szinte naponta siettem iskolatáskával a kezemben. Most megálltam a nagy épület előtt, ahová középiskolába jártam, meghatottan gondoltam vissza a múltba.

Abban a városban, ahol valaha luxus-cukrászdák voltak, akár Budapesten, most egyik kolléganőmmel betértem egy *cukrászának mondott helyre*, kávé és

süteményt szerettünk volna kérni. A helyiség siralmas állapotban; a kiszolgálók, de még a vendégek is kopottan és szomorúan álltak vagy ültek, akár egy menedék-helyen. A feketekávéhoz nagy teáskanalat kaptunk, a tortához nem volt villa...

Nálunk is letarolta a háború a városokat, de nem így néznek ki, mint itt. A valamikor gyönyörű főtéren most egyáltalán nem gyönyörű. Viszont a híres Városháza most is szép látvány a Kultúrpalota szomszédságában, ahol egy kiállítást néztünk meg. Voltunk a Bolyai-házban, onnan egyedül merészkedtem a találkozóhelyre, de eltévedtem.

A városok-falvak – amerre elhaladtunk – hasonlóan néznek ki, közelükben olaj- és pakuraszag, az utak járhatatlanok. Falvakban, mindenütt, szegénység, egyik szálláshelyünkön a mosdóból csövek lógtak ki... Mindenütt rendetlenség, kosz és tetvek. Nálunk is „népi demokrácia” és miegyéb volt abban az időben, ennek ellenére a háborús sérüléseket, utakat, házakat – úgy-ahogy – helyrehozták. Itt meg a falvakon áthaladva, még most is síri sötétség, háborús időköt idéző elsötétítés...

Szászrégenből kifelé haladva, idegenvezetőnk nem tájékoztatta a busz vezetőjét arról, hogy útelzárás van. Meg kellett állnunk. Románul tudakolta – volna – egy arra járó idős székelytől, merre haladjunk tovább **Székelyföld** felé. A bácsi csak legyintett a kezével, nem válaszolt neki. Talán nem is értette (vagy inkább nem akarta hallani), hogy mit beszél. Sofőrünk fölhalálta magát, megszólította:

– Kedves bátyám, eltévedtünk. **Korondra** igyekszünk. Legyen szíves, igazítson el bennünket, – merre jutunk ki a városból? – A székely illendően megbillenve kalapját,

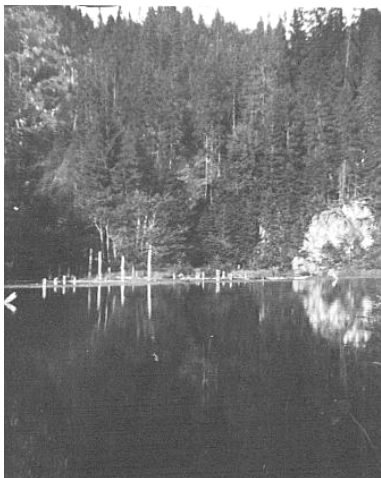
készségesen mutatta, merre induljunk tovább. Jól leforázta idegenvezetőnket, aki szándékosan beszélt románul, holott az öltözkéről látni lehetett, hogy székely emberrel áll szemben.

Tusnád-fürdőnél strandolás volt beiktatva, de – szerda lévén – zárva volt! Fájó szívvel néztünk be a magas rozoga léckapun a fürdőmedencékre. Az idegenvezetőnek tudnia kellett, ő szervezte a programot! Este a szálláshelyre érkezve – ahol vacsora volt beiktatva – nem vártak vacsorával. Valamit gyorsan összetákoltak, hogy éhen ne vesszünk. Fáradtak voltunk, nem is nagyon érdekelt, mit kapunk. Másnap fiatal székely lányok szolgálták fel a reggelit. Kedvesek, figyelmesek voltak hozzánk. Érdeklődtek, mit hoztunk magunkkal?, – bármit megvettek volna. Én pipereszappant ajándékoztam nekik. Mások élelmesebbek voltak nálam, több holmit hoztak magukkal, – nekem eszembe se jutott, hogy üzleteljek.

Több településen megálltunk a gyönyörűen megmunkált székely-kapukat megcsodálni, fényképezni. Az idegenvezető a magyarul (ősmagyar) települések nevét románul közölte a busz utasaival. Ketten voltunk a csoportban, akik hosszabb ideig éltünk Erdélyben, jól ismertük a tájat, igyekeztünk útitársainknak elmagyarázni, merre járunk. **Csucsán** megnéztük Ady Endre emlékeit, **Korondon** rövid időre megálltunk körülnézni, emléket vásárolni.

Egy délutánra a **Tordai-hasadék** megtekintése volt kitűzve. A buszban „képletesen” jegyeztem meg útitársaimnak: nehogy úgy járjunk, mint Tusnádon, hogy „*zárva találjuk*” a *Tordai-hasadékot*! Mit ad Isten? Idegenvezetőnk út közben megállította az autóbust, és olyan sokáig tartózkodott az épületben, hogy mire célunkhoz

értünk, koromsötét lett. Talán mondanom se kell, hogy csak elmosódott körvonalakat láttunk a nevezetes helyen. Kínunkban nevettünk, hogy lám, a Tordai-hasadék is bezárt!

Gyilkos-tó - saját fölvétele

Az utazás végefelé gyalog sétáltunk végig *Békás-szoros* göröngyös útján, amelyet fényképen is megörökítettem, s őrzöm az Oltárkőről készült képet.

Gyilkos-tó mellett csak úgy, *el akart osonni útikalauzunk*, meg se említve, hol járunk. Nagyon bosszantott a dolog, hogy ilyen aljas módon viselkedik. Nem lehet, hogy azok, akik most járnak erre először, ne lássák ezt a természeti különlegességet.

Odasúgtam kolléganőmnek, szóljon, le kell szállnia, nem bírja tovább... álljon meg a sofőr. Megállt. Sokan leszálltunk vele. Jól ismertem a helyet, 1942-ben itt nyaraltam szüleimmal. Lementünk a tóhoz. A busz utasai csak ilyen módon csodálhatták meg ezt a páratlan természeti ritkaságot.

Eljött az idő, hazafelé vitt az utunk. Az autóbuszban, suttogva továbbadtuk, hogy ez a nő olyan sok borsot tört az orrunk alá, ennyi kitolás után a már az előre összegyűjtött pénzből tőlünk semmiféle ajándékot nem kap! Szépen letettük őt Nagyváradon, az irodája előtt. A várost elhagyva, rázendítettük az Erdélyi himnuszra – és a többi irredenta dalt sorban, – jó hangosan énekeltük a határig,

csak azon csodálkoztunk, hogy a román rendőrök nem masíroznak utánunk.

A vámosok viszont alaposan kitoltak velük (az is lehet, nem véletlenül, talán valaki hírt adott dalos kedvükről). Ki kellett szállnunk a buszból, órákig várakoztattak sorba állítva bennünket, mint a bűnösöket. Aztán lassan, komótosan érkeztek, és tüzetesen vizsgálták át az autóbust. Mi meg majd' megfagyunk a szemergő esőben és a hegyek felől fújó éles havasi szélben.

Semmi elvámolnivalót nem találtak.

Álmosak és fáradtak voltunk, mikor elhagytuk a rázós utakat, az országhatárt, s végre a sima úton szinte az egész időt átaludtuk. Hajnalban érkeztünk Balassagyarmatra. A sok szép látnivaló mellett azt hiszem, ezek a bosszantó esetek mindnyájunkban máig megmaradtak.

Parádon kezdődött

Életem legkedvesebb eseményei közé tartozik, hogy megismerkedtem valakivel, aki életemben férfiként a legtöbbet jelentette számomra. Parádon találkoztam vele, mikor három hétig beutalóval kerültem a kastély-üdülőbe (akiről korábbi kötetekben is szót ejtettem már).

Történt 1968-ban

Megromlott első házasságomat felbontották, s utána már majdnem ötödik éve egyedül éltem, akarom mondani három gyermekemmel, akiket egyedül neveltem, és róluk szeretettel gondoskodtam. Amúgy sosem könnyű az élet, hiszen még normális családban három gyermeket nevelni, taníttatni ahol apa-anya gondoskodik róluk (akik közül

egyik súlyos betegséggel jött a világra), de egyedül tenni mindazt, bizony nagy erőpróba.

Akkor a Lenin lakótelepen laktunk, s már csak Katica maradt otthon, mivel ő helyben végezte a középiskolát, a két fiú Budapesten tanult. Az idősebb egyetemista, a kisebbet foglalkoztató, bentlakásos általános iskolában sikerült taníttatnom szintén a fővárosban. Mindketten csak hétvégén jöttek haza, vagy én mentem Budapestre, s együtt töltöttük az időt.

Ekkor már arra is gondolhattam, hogy üdülő-beutalót igényelve, kipihenjem a mindennapi fáradalmat.

Szakszervezeti beutalót kaptam Parádra. Három hétre szólt az üdülés, olyan formában, hogy orvosi igazolást kellett vinni valamilyen kezelésre. Nekem ugyan nem volt semmiféle egészségügyi gondom, csak pihenni akartam, de az igazolás beszerzése nem jelentett gondot. Az üdülés csak annyiban különbözött a többitől, hogy kötelező kezeléseket írtak elő, masszázs, iszappakolás, stb., ami jól esett, pihentetett a mindennapos irodai munka után.

Gyönyörű helyen, az üdülőkórházba – valamikori kastélyban – volt a szállásunk. Egy kis szobába kerültem, egy olyan nővel ketten osztottunk, aki alig szólt hozzám, amikor megérkezésem után bemutatkoztam neki. Azt hiszem, régebb' érkezhettek, biztosan volt már külön társasága.

Megismerkedtem három helyes nővel, akik a szemben levő szobában laktak. Egyikük ismerősnek tűnt, mivel ugyanazzal az autóbusszal érkezett, amelyikkel én. Tanítónő Szarvason, a Tiszántúl fekvő kis városban. Irén pedig egy ördögien jópofa lány Budapestről jött, egy pénzügyi intézetnél dolgozott, a harmadik csendes asszony, valamilyen gondjai lehettek a férjével, azt jött

kiheverni Parádra. Kitűnő ellátást kaptunk, üdülésünk nagy részét együtt töltöttük, és nagyon jól éreztük magunkat egymás társaságában. Barátságunk az üdülés végével sem szakadt meg.

A csodálatos kastélyépület gyönyörű éttermében terítettek nekünk naponta háromszor.

Nap közben pihenünk a napos teraszon, sokat sétáltunk, átjártunk Parádra, a faluba.

Autóbusszal vittek kirándulni a Kékes-tetőre. Előző nap nagy hó esett, reggelre lehűlt a levegő, s a fagyos úton, erdőn át, autóbusszal gyönyörű havas tájon haladtunk keresztül. Faóriások sora dőlt ki a rájuk nehezedett rengeteg hó súlyától, mivel karvastagságú fagyos jégcsapok csüngtek le az ágakról. Kékes-tetőn szánkóztunk, és sílécekkel, szánkóval sok fotó készült rólunk.

A szanatórium épülete előtt hangulatos presszó működött, ahol minden délután és este megfordult a társaság, – mi a már fenntartott helyre igyekeztünk. Félhomályban, kellemes zene mellett beszélgettünk, gyakran akadt táncpartnerünk, akiket az üdülőből már ismertünk. Minden este azt a dalt játszották, hogy: *„Ülök a szobában, csendben egyedül, és a régi múltra gondolok...”* Ha ezt a dalt hallom, még mindig nosztalgiával gondolok az ott töltött időre.

Egy asztalnál kellemes férfitársaság szórakozott. Velem szemben egy jóvágású úr ült, aki később felkért egy tangóra. Attól fogva minden estét együtt töltöttük a cukrászdában, amíg ő is Parádon tartózkodott. A közeli üdülőben egy hétig továbbképzésen vett részt néhány vezető-társával. Kellemes órákat töltöttünk együtt, majd később otthonról levelet váltottunk, és romantikus barátság alakult ki köztünk.

Nézem a keskeny szalaggal átkötött nagy csomag levelet, tetején lévő fényképével, amit tőle kaptam, s szeretettel gondolok vissza együttlétünk minden percére. Számomra felejthetetlen nyár következett. Azt írta levelében: elhatározta, hogy amint lehet, meglátogat. Szó szerint leírom:

„Igenis, le merem írni (amit talán személyesen nehezebb lenne megfogalmazni!...), hogy nagyon megtetszett, és komolysága nagyon megfogott engem. Igaz, hogy ebben a szituációban azt félre lehet magyarázni, de szeretném kérni, higgye el nekem, hogy nem vagyok szálhámos! Olyan ember vagyok, akinek nem úgy sikerült az élete, ahogy szerettem volna! Nos, ez vagyok én, és azt hiszem, nem kell túl sokat mondanom, – de nem is akarok! Ne is kérdezzen! De úgy éreztem Parádon, hogy mi, úgy találkoztunk, hogy ez meg volt írva, abban a Nagy Könyvben!

Bocsásson meg nekem, hogy ennyi butaságot, illetve komoly dolgot írok ebben a levélben! De szeretném kérni, hogy találkozhassunk Pesten. Én pénteken, (1969. június) 6-án megyek Kecskemétre, onnan felugornék Pestre is. Nem tudom, mennyire ismerős a fővárosban, de én mindenképpen várni fogom délután 3 órakor, ha netán késnék, kérem, várjon rám, mert biztosan megyek! Gépkocsival érkezem, és a többit majd személyesen megbeszéljük.”

Így indult, avagy folytatódott a barátságunk, majd a csodálatos szerelmünk.

Találkozásunk után, június 14-én ismét levelet hozott a postás, aztán sokszor: hetenként többet is. Mind telve őszinte melegséggel. A találkozások egyre sűrűsödtek.

Egyik levelében írja:

„... aggódtam Érted, és ha néhány napig nincs hír, akkor érzem igazán, hogy Te vagy nekem és mennyire hiányzol. Persze, máskor is, és mindig hiányzol, ha nem vagy mellet-

tem. Hidd el, sokszor elolvasom kedves soraidat, és még gyakrabban előveszem fényképeidet. Ezek a boldog percek naponta ismétlődnek. Alig múlik el nap, hogy a titkárunknak azt mondom: ne zavarjanak, mert fontos dolgom van! S ekkor előveszem képeidet és újra és újra, – ki tudja hányszor – visszapergetem képzeletemben azt a sok-sok boldog percet, amit együtt töltöttünk. Álmodni is szoktam, és ilyenkor tervezgetek: hol és hogyan tudnék Veled újra találkozni? És még sok mindenről. Nos, e perceknek szépsége az, melyek fárasztó napjaim egyhangúságát elűzik, sőt, minden túlzás nélkül – boldoggá tesznek engem. Munkámra, hangulatomra és mindenre kihat nálam ez az érzés, hogy Te vagy, hogy szerethetlek, és Te szeretsz engem. Hidd el, mindez nem szólam nálam, hanem igazán szívből jön, és őszintén mondom ezeket. Ha köztünk áll az a 400 km, mégis a nap minden percében itt vagy velem és meghatározod számomra, hogy mit tegyek, jó kedvem legyen-e vagy rossz! És szinte napról-napra egyre inkább bizonyossá válik bennem, hogy a mi két világunk megszűnt egy évvel ezelőtt. Oly csodálatosan találkozott két ember, melyre nagyon kevés példa lehet az életben. Most már lassan egy évi ismeretség távlatából bátran állíthatom, hogy mi ketten egyazon érzésvilágot képviselünk, és mi máshoz ezután soha nem tartozhatunk!

S mintha a rádió – mely itt szól az asztalomon – megérezte volna, hogy mit írok! Arról énekelnek, hogy: *Óh, mennyit vártam én reád...* Látod, Édesem, lehet ez véletlen? Nem, ez már nem véletlen, de abban nem is hiszek. Csak egyet hiszek: az őszinte szerelmet, az egymáshoz való tartozás érzését.”

A másokban:

„Drága! Úgy örülök ennek az útnak és bízom benne, hogy egy nagyon szép délutánt tudnánk eltölteni együtt. Hozzá szeretném tenni, hogy nem ezt gondoltam a jubileumi találkozásnak! Várom soraidat és mégjobban azt, hogy láthassalak, és együtt lehessek Veled! Nagyon szeretlek és nagyon várlak! Írj és jöjj, vagy ha nem is írsz, akkor is jöjj! Szívdobogva várok Rád; a Te egyetlen...”

('69. július. 4.)

„soraidból kitűnik, hogy egyáltalán nem hiszel nekem. Hidd el az a megjegyzésed: ha nem feledtél el, egy kicsit fáj nekem. Igaz, a szituációk nem voltak líraiak, de azért jobban is lehetne hinni az én szavaimban, érzéseimben! De ezt csak szavakban tudom bizonyítani. Te nem csak azt jelented nekem, ami volt! Sokkal többet, és nagyon sajnálnám, ha Te nem így éreznéd ezt. Ott, a mi kis otthonunkban mondtam, most is mondom, hogy nem fellángolás ez részemről, még csak nem is kaland! Ez valami más, amit nem tudnék szavakba önteni! Egy, ami biztos – és én ezt biztos érzem – hogy ezután már nem jöhet más! Én sohasem tudnék hűtlen lenni emlékükhöz. Emlékek? Ne így értsd! Hiszem és vágyom, hogy csak a kezdet volt, és vár mindig és örökké az életünk közösen töltött sok-sok boldog órája!”

Ha nyugalmat akarok magamra erőltetni, behunyom a szemem, s látom a helyeket, ahol együtt megfordultunk. Arra gondolok: – jártunk a Duna mellé egy csendes helyre. Út közben nagy gabonátlán, egy gyalogúton kellett áthaladnunk. Gyönyörű volt a séta a búzatenger közepén, ahogy a szikrázó napfényben hullámozott az enyhe szellőben. Leültünk megpihenni, közben néztük a nyári melegben ragyogó ég kékszínét, hallgattuk a tücskök zenéjét, a madarak énekét. Amikor vele voltam, lelkem megtelt imádsággal.

Jóval később erre emlékezve írtam a következő verset:

Hullámszik a búzatenger

Ragyogó kék égen tündöklő napsugár,
aranylón hullámszik a búzatenger...
virít a piros pipacs, a kék búzavirág,
– madárraj rebben fel az ösvényen...

A pár egymást átöltve sétál, szívük
megtelt boldogsággal, szerelemmel,
arcuk kipirul, suttognak egymásnak,
– madárraj rebben fel az ösvényen...

Ki tudná, hogy ők minek örülnek?
Csak a nyárnak, vagy a vadvirágnak?
Nagyon boldogok, mással nem törődnek
– madárraj rebben fel az ösvényen...

Csak a mának élnek, jövőre nem figyelve:
miért rontanák el ezt a boldogságot?
Szerelmesen sétálnak egymást átöltve,
– madárraj rebben fel az ösvényen...

Mért is búsulnának? Felettük kék az ég,
most rájuk ragyog az áldó napsugár,
köröttük hullámszik a búzatenger,
– s madárraj rebben fel az ösvényen...

A verset az Irodalmi Rádió-Miskoc „Így születik a vers”
c. pályázatára írtam, megjelentették az éves antológiá-
ban. Rövid tájékoztatás készült hozzá, hogy születik a
vers, azt is bemutatom:

Hullámszik a búzatenger

A verset gyermekéveimre emlékezve, 2009. június 29-én, Péter-Pál
napján írtam. Ahol akkor éltünk, a gazdák ilyenkor kezdték
a búza- és a többi gabona aratását, utána kezdődött
a betakarítás és cséplés.

Nagy munkát jelentett számukra, mégis ünnepnek számított az
aratás, mivel a jó búzatermés a mindennapi kenyeret
biztosította az elkövetkező esztendőre.

*

Eszembe jutott még egy ifjúkori séta, amikor hatalmas búzatáblán vezető ösvényen – valakivel kart-karba öltve – sétáltam, körülöttünk pipacs és búzavirág nyílt, a kék égen ragyogott a nap fölöttünk.

A csendes szellőtől hullámozott az érett búzatábla, a csendet csak a madarak rebbenése törte meg.

Ezek a csodálatos képek jelentek meg előttem, s arra készítették, hogy versben emlékezzem meg arról a nyárról, és egy szép szerelemről.

Hiszem, hogy az igaz szerelem nem múlik el, s örökké élni fog emlékeink között.

*

Kedvesemmel gyakran beszélhettünk a MÁV külön telefonvonalán. Sokszor járt a fővárosi központjukba, ezért Budapesten is tudtunk találkozni mamája Ráday utcai lakásán, vagy a Váci úton barátjánál.

Kiküldetései alkalmával, egyszerűen átrándult kis hazánk északi kisvárosába, hogy meglátogasson. Abban az időben gyakran megállt a nagy fekete Volga irodánk, vagy lakásunk közelében. Amikor kis otthonom apró előszobájában magunkra maradtunk, karjaiba vett, csendben, sokáig ringatott, nem tudtunk egymástól elszakadni, áhítattal telt el a szívem. Egy alkalommal így köszöntött: Kecskeméten volt elintéznivalóm, gondoltam átugrom ide, meglátogatni Beneteket (persze alig néhány [száz] kilométer a távolság)!

Többször elkísért szüleimhez, bemutattam nekik. Akkor is velem tartott, mikor édesanyám meghalt, s én apukámhoz mentem látogatóba. Eljött értem és együtt mentünk a temetőbe anyám temetésére.

A doktorrá avatásakor részt vettem az ünnepségen, a Közgazdasági Egyetem aulájában.

Addig azonban még sok víz lefolyt a Dunán és találkozásaink szünetében égett a telefonvonal Szeged és kis városunk között és jöttek-mentek a levelek egymáshoz.

Arra már nem emlékszem, miért került a következő idézet a 1970. március 20- i levél borítékjába, egy külön lapon ceruzával lefirkantva:

*„Végzetes harmadiknak lenni, nincs semmi köze erkölcs-
höz, vétkességhez, ez sors, naponta sokszázszor megismét-
lődő sors. Nem mindig az első a legjobb, talán ma még az,
de tíz év múlva talán már nem. A végzetes harmadik a fiatal
korban elkövetett hiba sorsszerű korrekciója. (Idézet: Dr.
Fritz Kalmtól).*

Nyugdíjazásom után, lakásom tatarozása közben ifjú-
kori emlékek, régi levelek, fényképek között leltem rá a
gondosan dobozva csomagolt, szalaggal átkötött számta-
lan levelére. Amikor beleolvastam a levelekbe, akkor
jöttem rá, hogy *az igaz szerelem örök, bármi történjék
utána, azt soha nem lehet elfelejteni.*

Elhatároztam, e kedves emléket, ami életemet beara-
nyozta, nem hagyom a feledés homályába veszni, ezért
szinte szóról szóra leírtam a leveleket, újra átélve a
csodás éveket.

Ekkor írtam meg Maroknyi boldogság c. kisregényemet
és a verset:

A szerelem balladája

(Balassagyarmat, 2005. március 12.)

Kis hazánk földjéről, távoli városból
elindul egy férfi s egy nő – két vándor
az élet hosszú országútján...
Amikor indultak, még mit sem sejtettek,
nem gondolkoztak sorsuk fordulata felett...
Ami velük történt: útjuk összefut Parádon
kicsi cukrászdában halk zeneszó mellett
véletlenül, vagy tán' sorsszerűen?

Asztal-szomszédságban beszélgetnek
mások vacsoráznak, zenét hallgatnak.
Szomorúan ülök, kissé elmélázva...
Életem nemrég' futott egy zátonyra...
De véletlen lenne, amit mostan látok?
kinyílik az ajtó – rajt' belép valaki
egy elegáns úr... Szemem reátapad.
Ki lehet ő? Ismerős volna?

Szemembe néz mélyen, meleg tekintettel...
Eddig sosem láttam. – Talán ismer engem?
Ez a találkozás mégsem lehet véletlen...
Sorsunk akarata, ezt biztos érzem.
Leül barátaihoz szomszéd asztal mellé
– sehogyan sem értem, hogy miért? –
Egy üres székre, épp' velem szemben!
Véletlenül, vagy tán' sorsszerűen?

Ő is vacsorázik, barátival tárgyal
meleg tekintete most reám tapad.
Asztaltársaim már feltűnően néznek
zavarban vagyok, arcom égni kezd...
Mi lehet ez? – Semmit sem értek.
Véletlen vagy bármi, – arról nem tehetek...
Zenészek csendes tangóra váltanak,
a párok pedig táncolni sétálnak. –

Le nem vette rólam mostanáig szemét,
letette villáját, kését, – feláll, közeledik
majd megáll előttem – lassan lépkedve –
kezét felém nyújtva bemutatkozik.
Halkan kérdi: fölkerhet egy táncra?
Lassú zenekísérettel, kart karba öltve
együtt indulunk egy szép szerelembé'
Mindez különös, – vagy mégse?

Egy hétig együtt hallgattuk a zenét
halkan beszélgetve töltöttük az időt.
Letelt szabadságunk, időnk gyorsan futott,
egymásnak mi semmit se fogadtunk,
mégis mindketten éreztük: nem búcsúznak
örökre egymástól. Utunk folytatódott,
hisz' mindketten éltünkben csalódtunk,
árvának, elhagyottnak érezve magunk...

Messzi nagyvárosból jött egy hosszú levél
otthon olvastam. – Amit meg sem ígért,
írásban mondta el élete bánatát:
Messzi tájról elindult két csalódott vándor,
Parádon találkozott az élet országútján,
amint meglátott, érzett boldogságot.
E találkozás véletlen nem lehet,
Isten minket egymásnak teremtett.

Ki tudja, meddig, járhatjuk utunkat
kezünket szorosan összefonva?
Igaz szerelmünket hervadni bűn volna.
Mivel egymástól távol kellett élnünk,
táviratok, levelek jöttek és mentek,
postások szorgos munkájukkal segítettek.
Telefondrótok forrón égtek, hosszú
szerelmes szavaktól jó, hogy el nem égtek.

Mindkettőnk számára boldog évek jöttek
mikor láttuk egymást, az idő fölöttünk megállt,
szívünk összedobbant, fölemelt, átkarolt,
mint kisgyermeket ringatott és csókolt;
forró hangulatban, reménykedve éltünk.
(Terveink voltak:)
Ne kéne' mindig egymástól búcsúzni,
jó lenne egymáshoz közelebb élni,
de a Tisza meggátolta tervünk.'

1970-es nagy árvíz gázolt éltünkbe.
Sokat fáradozott szegény, az árvízi gáton
vezette a mentést, belebetegedett...
Ekkor május 15-én levelét így kezdte:
*„Vers helyett e rózsaszírom,
melyre csókot leheltem én!”*
Négy évig tartott „örök boldogságunk”.
Aztán nem is tudom miért? Miért...
Tán’ sorsunkba volt írva!

Gyermekeink voltak, mindkettőnknek
kikkel nekem és neki is törődniünk kellett,
akiket elhagyni nem lehetett.
A nagy távot legyőzni nem tudtuk...
Szerettük egymást, lelkünk összeforrott,
fájt a búcsú, de nem tehattünk mást,
szívünk egymásért megszakadt.
Küszködünk, szenvedtünk, ő beteg lett.

Bizton éreztem, már sosem jön más...
Ő sem lelte meg – mint én – nyugalmát.
Ezután csak egyre járta a világot,
mindenhonnan küldött levelet-virágot.
Úgy-e, te sem tudtál elfeledni?
Tiszta boldog szerelmünket
én sem tudnám soha elfeledni...
Véletlen vagy sorsunk akarata?

Folytattam életem boldogtalanul...
Utunk megszakadt, a SORS akarta
Nekem sorsom ezt hozta.
Éltem folyamán sok mindent túléltem,
szívem most is telve gyásszal...
Hogy mit érzek itt belül:
véletlen vagy sorsunk akarta?
de soha, senki meg ne tudja!

Kezemben tartom nagy csomag levelét
fényképén nézve kedves arcát, szemét...
Mivel Ő itt hagyta e földi világot
(előbb, mint én). De miért? Miért...
Most azt kérem jószágos Atyánktól,
Hogy majd ott, legalább ott, fenn az Égben
Ő várjon rám az örök fényességben...
Ott, legalább ott, lelkünk összeforrjon
égi boldogságunk mindörökké tartson.

Véletlenek az életünkben?

Lehet-e találkozásunk véletlen? Lehet-e egyáltalában véletlen egy ilyen kapcsolat, hiszen ő csupán néhány napos hivatalos konferencián tartózkodott Parádon, s pont abban az időben nyaraltam ott és ültem én is abban a cukrászdában...

S egy alkalommal, Moszkvában, egy múzeum előtt várakozva, elakadt a lélegzetem... Mintha Őt láttam volna ott...

Bezártak bennünket

Történt a 70-es években

Szeretném megörökíteni azt az esetet, amely a múlt században történt velem, és kollégáimmal, a munkahelyünkön, a Városi Tanácsnál. Nemrég került a város élére egy aktív, a városát szerető ember, aki megkövetelte munkatársaitól a pontos és jó munkát. Némely kollégának ez az új rendszer szokatlan volt és a mostani eset

előtt is előfordult, hogy a különféle osztályokon egyesek a lakosság leveleire szóló válaszokat félvállról kezelték, a testületi ülések előterjesztéseit nagyvonalúan – mondhatnám azt is, hogy mint korábban tehették, most is, hanyagul – összezsápták.

Hasonló esetekben főnököm nem ismert tréfát. Történt egy délután – már majdnem hazainduláskor – hívatott az irodájába. Nem volt egyedül: ott ült vele szemben – eléggé lehorgasztott orral egy osztályvezető kolléga. Két másik vezetőt is behívatott még. Tanácsülésre készülő előterjesztésről volt szó, ami – enyhén szólva – nem nyerte el tetszését.

Épp amikor beléptem, kijelentette: Ez az anyag ilyen formában nem mehet ki. Aztán előttem alapos „fejmosást rendezett”, ami számomra eléggé kínos volt. Arra gondoltam, hogy ezt igazán nélkülem is megtehetette volna. Arra utasította őket, hogy addig ki nem tehetik a lábukat az épületből, amíg az általa felsorolt témákban készített iratokat át nem adják nekem, mert így nem engedi útjára az anyagot. Nem bízott bennük annyira, hogy ők dolgozzák át az anyagot.

Ez pedig azt jelentette számomra – a titkárság vezetőjének, hogy az előterjesztést még ma át kell dolgoznom munkatársaim segítségével, mivel másnap postára kell adni a tanácstagok és az ülésre meghívandók részére. Ma tehát nem mehetek haza időben. Lányomnak hazatelefonáltam, így otthon tudták, miért kések. Kolléganőmet – akinek már szintén középiskolások a lányai – s aki előadóként dolgozott mellettem – kértem, maradjon bent velem. Én fogalmaztam át az előterjesztést, bele dolgozva a főnök gondolatait, adatokat, és azokat a részeket, amelyeket a „fiúk” később lógó orral, de szép

sorban hoztak a titkárságra. Az átdolgozott szöveget Irénke, kolléganőm írta gépbe.

Este tíz volt, mire elkészült a hosszú előterjesztés. Át-olvastuk, kijavítottuk, hogy másnap már csak sokszorozítani kelljen.

Igen ám, de addigra a takarítók rég' elhagyták az épületet, észre se vették, hogy mi még dolgozunk. Bezárták a főkaput és az udvar felőli bejáratot is. Nekem otthon ugyan van a főkapuhoz kulcsom, de előre nem tudhattam, hogy szükségem lesz rá. Ki gondolta volna előre, hogy ma ilyen későn megyek haza? A nagy, nehéz kulcsot pedig nem hordhatom a kulcskarikámon. Csak néztünk egymásra Irénkével.

– Bezártak bennünket, – most mi lesz? Itt fogunk aludni?

Keresnünk kellett olyan ablakot, ahol ki tudunk jutni. Végigjártuk a földszinti folyosókat, keresgélve a gyér fényben egy belülről nyitható ablakot. Végre, a hátsó kijárat mellett rátaláltunk egy jó magasan nyíló ablakra. Most meg vissza kellett menni az irodába, hogy széket hozzunk le, mert anélkül nem boldogulunk. Aztán most már végleg lezárhattuk az irodát, a szék segítségével fölmásztunk, aztán kimásztunk a szűk ablaknyíláson, s mivel a hátsó udvari nagykapu is zárva volt, csak a Bank épülete felé szabadulhattunk ki.

Most már ezen nem is bosszankodtunk, inkább egymást segítve, közben jókat nevetve kapaszkodtunk át a magas kerítésen, hogy kijussunk az elcsendesedett főutcára.

Egyébként nem volt napirenden az ilyen hosszúra nyújtott munkaidő. Főnökömnek az volt a véleménye, hogy nap közben kell elvégezni a munkát, mert mindenkinek van családja és magánélete. Ez kivételnek számított.

Jutalomutazás

Visszaemlékezés egy régi utazásra

1970. novembert mutatott a naptár, amikor közölték velem, hogy eddigi sikeres munkám jutalmául részt vehetek egy Szovjetunióbeli utazáson, melynek keretében megcsodálhatom Kiev, Leningrád és Moszkva nevezetességeit. Az utazási költségek mellett a költőpénzt is a hivataltól kapom. Meglptéssal és kitörő örömmel fogadtam a hírt, megyek világot látni!

Budapestről gyorsvonattal indultunk egy hideg őszi hajnalon. Négyen tartottunk együtt, itthonról a hivatali gépkocsival szállítottak Budapestre a pályaudvarig. Rajtam kívül elnökhelyettesünk felesége: Éva társult hozzánk, tanácsapparátusból a szakszervezeti titkárunk Baba, végül pedig Margó, aki szomszédom volt a Lenin lakótelepen, különben a terv-osztályon dolgozik, s talán ő volt egyedüli az egész vonatszerelvényen, aki saját zsebére utazott a vonaton, mivel neki be kellett fizetnie az út költségeit. A többiek jutalomként kaptuk.

Elhelyezkedtünk a hálókocsiban. Úgy osztottuk be a fülkét, hogy Margó és én vállaltuk az emeletet, mert másik két társunknak – az „öregeknek” derék-problémái voltak – emiatt nehézséget okozna a föl- és lemászás a magasból. Esténként sokat meséltünk, nevetgélünk. Mikor végre elálmosodtunk és aludtunk volna, Margó rázendített a horkolásra, amit hajnalig abba sem hagyott!

A vonatban, a közlekedő folyosón egy igazi orosz szamovár állt, onnan kaphattunk teát, gyakran éltünk a lehetőséggel. A vonat személyzete fiatalabb nőkből tevődött össze. Sorra járták a fülkéket, szívesen vásároltak az utasoktól bármit, amit magukkal hoztak. Főleg női

fehérenemű, harisnya és piperecikk érdekelte őket. Én azonban erre nem számítottam, amit a táskámban hoztam, arra mind szükségem volt az utazás idején, ezért velem nem kötöttek üzletet.

A vonatban étkeztünk. Nekem ízlettek a különleges orosz ételkülönlegességek, csak a kenyérrel nem voltam kibékülve. Ugyanis minden négyszemélyes asztalra helyeztek egy-egy kosárkába fehér, a másikba barna kenyeret. Kolléganőmnnek, Babának nagyon ízlett a csokoládébarna kenyér, én éreztem rajta a korpa ízét, ami a háborús időket juttatta eszembe, nem tudtam megenni. Ezért amikor elfogyott a fehér kenyér, pótlást kértem.

Háború alatt sem bírtam megenni a rosszul sült, vagy inkább keletlen-sületlen kenyeret. Különféle magokból: kukoricából, rozsból, árpából, és ki tudja, még miből gyártották a szomorú háborús kenyereket. Abban időnként bogár, sőt, még egér is előfordult; nem a jó sikértartalmú, magyarhonban termett búzából sütötték szakértő kezek. Akkor is sokat nélkülöztem, nem bírtam megenni. Helyette bármi mást elfogyasztottam, ami volt, például főtt krumplit.

Általában éjszaka utaztuk át a hatalmas távolságokat, gyorsvonattal, a nappalokat pedig városnézéssel töltöttük.

Utunk első állomása Kijev, a szép, régi város, melynek határában megnéztük a Babij Jar szakadékot, ahol 1941 szeptemberében harmincötezer zsidót lőttek halomra. Mondhatom, rémületes látvány volt, még ilyen időtávlatban is. A városban gyönyörű régi műemlék-épületet tekintettünk meg, sokat még romos állapotban. Egy fényképezőgépet vásároltam, amin az utána következő évek során legalább 20 évig sok-sok fölvételt készí-

tettem. Nehézséget jelentett számomra a vásárlás, mert nem tanultam oroszul. Igaz, Éva kivételével a többi útitársam sem értette a nyelvet, az általános iskolában kötelező nyelvként tanulnia kellett oroszul.

Estefelé már sötétedett, amikor a pályaudvarról tovább utaztunk Leningrád felé. Lefüggönyözött kocsikban rogtunk a következő célunkhoz. Kértük Évát, figyelje az állomásokat, ahol elhaladunk, és közölje velünk is, hogy tudjuk, merre járunk. Ő készséggel figyelt a függöny mellett, s mikor meglátta a következő állomást, csak annyit mondott: – Igaz, tanultam oroszul, de a *szaladó Cirill-betűket* nem ismerem. Ezért továbbra is csak ismeretlen tájakat láttunk, ha kinéztünk az ablakon. Ősz lévén, amúgy is borús az idő, mindenütt sötétség fogadott. De amit láttunk, az felülmúlta minden képzeletünket. Itthon is vannak kis, eldugott községek, elhagyott tanyák, de ami ott élénk tárult, az egészen más volt. Szegénység, rozoga viskók, kocsitengelyig érő sár mindenütt, sivár, nyomorúságos, elhanyagolt hatalmas térségek...

A szomszéd fürkében kellemes társaság gyűlt össze. Az erdészettől mérnököket, tanult fiatalembereket szállásoltak el, gyakran társalogtunk velük a folyosón, náluk, vagy a mi fürkénkben.

Mindig azzal kezdődött a napom, hogy belebújtam a köpenyembe, vállamra dobtam a törülközőt, magamhoz vettem a tisztálkodási eszközeimet és bejelentettem, hogy megyek fürödni. Ez annyit jelentett, hogy bevonulok egy kicsi, szűken is csak alig négyzetméternyi helyiségbe. Elneveztem fürdőszobának. Ez volt az egyedüli hely, ahol egy icipici víz csordogált. Itt helyezték el a WC

kagylót, meg egy magas, keskeny állványon a tenyéryi kézmosó-szerkezetet.

A vízhez csak úgy lehetett hozzájutni, ha az egyik kezemmel nyomva tartottam az e célra készült valamit. El lehet képzelni azt a tisztálkodást: fél kézzel, ahol alig csordogál a víz, közben a csomagomat is magamnál tartva, mert nincs alkalmas hely, ahová letehetném. Minden nap külön élvezetet jelentett számomra ez a különleges mosdási lehetőség. Még szerencse, hogy több szivacsot vittem magammal, így ezeket neveztem ki színük szerint, különböző testrészeim tisztítására, amit aztán a csordogáló víz fölött leöblögettem.

Innen visszavonulva a fürkébe, sietnem kellett az öltözködéssel, fésülködéssel, különben, ha Éva már elkezdte a piperézkedést, akkor mi belátható időn belül lemondhattunk róla. Gondosan, szinte szálanként rendezgette el dús fekete hajkoronáját.

Leningrád híres gyönyörű város. Megcsodáltuk a régi épületeit, a palotákat, gazdag múzeumokat és képtárakat. Nem is tudom, hogy maradt meg ilyen szépnek a nagy világégés, a második világháború után, s hogyan tudták megőrizni a háború alatt ezt a töméntelen kincset. Igaz, rengeteg holmit összezabráltak Európa ódon városaiban, többek között a magyar múzeumokból, képtárakból is. Több híres magyar festőtől láttunk kiállítva képeket, amit nyilván ilyen módon kaparintottak meg.

Akadtt némi szabadidőnk, amikor mindenki tetszése szerint járkálhatott a városban. Én Margóval kísértáram a tengerpartra, ahol hajók parkoltak. Hatalmas területen katonák gyakorlatoztak. Mi nem sokat törődtünk velük, nyugodtan sétálgattunk a kellemes napsütésben. Egyszer egy csinos tiszt kivált a gyakorlatozók közül s felénk

tartott. Nem tudtuk, mit akarhat. Udvarias, barátságos arccal beszélt hozzánk, de egy mukkot sem értettük belőle, mert oroszul akart velünk valamit közölni. Az én orosz nyelvtudományom már csak annyira terjedt, hogy „Nye ponyemáj pa ruszki” (fonetikusán), ami azt jelentheti, hogy nem értek-, vagy beszélek oroszul, ezért most is ezt hajtogattam, majd átváltottam németre, de azt meg ő nem értette.

Aztán kézzel-lábbal magyarázva megértettük, hogy ez katonai terület, egyébként láttuk, hogy gyakorlat folyik, és kitaláltuk: nyilván azt magyarázza, hogy civileknek nem szabad itt tartózkodni. Kézzel mutattuk, hogy elnézést kérünk, és visszafordultunk.

Este megnéztük a hidak zárását. Itt csak egyetlen éjszakát töltöttünk.

Utolsó állomásunk, Moszkva következett. Különleges fogadásban részesítették szerelvényünk utasait. Ugyanis abban utaztunk mi, a *megye „elitje”*, akik abban a kiváltságos helyzetben voltunk, hogy jutalomként jöhettünk ide.

Mikor megállt a hosszú szerelvény, autóbuszok vártak bennünket. Egyébként Kijevben is így történt. Gyorsan bepakoltuk bőröndjeinket, utána vissza kellett mennünk, mert köszönteni akarták a különleges utas-szállítmányt, mint előbb említettem, Nógrád megye, köztük **„Kis-moszkva”** – vagyis Salgótarján – kiválóságait! Az idős úr, *pardon: elvtárs*, egy tábornok, nyilván valamelyik, vagy mindkét világháború veteránja, kitüntettetje, mivel széles melle válltól lefelé derékig teleaggatva jelvényekkel-érmekkel. (Vele még a későbbiek folyamán találkoztunk!) Mindenképpen jól esett a kedves fogadtatás.

Itt már végre több éjszakán át szállodában, ágyban alhattunk, ami nem mozgott alattunk, mint a gyorsvonat.

Úgy kezdődött, hogy megérkezve a szálloda előterébe, elosztották a szobákat. Én Margóval társultam, mivel nemcsak kollégák, de szomszédok is voltunk otthon. Mikor végre megkaptuk a kulcsot, gyorsan elfoglaltuk helyünket és kipakoltunk. Örömmel vettük tudomásul, hogy végre (!) valódi fürdőszobánk van!

Csomagolás után első utam oda vezetett, hogy a fél hete rám rakódott – *hogy is mondjam?* A *koszt*, lemosam magamról. Nagy örömmel nyitottam meg a csapot, de – *ó jaj!* – olyan valami kezdett folyni belőle, amilyen színű, sötétbarna kenyeret kaptunk a vonaton! Nagyon csodálkoztam rajta, mert eddigi életemben ilyen csapból folyó valamivel még nem találkoztam. Nem tehettem mást, csak beleültem, és megfürödtem benne. Arra gondoltam, hogy legalább valamennyi *kosztól* mégis megszabadít.

Aztán kislát, hogy máshol nincs fürdőszoba, ezért meghívtuk vonatfülke-társainkat egy nagy fürdés-partira! De úgy vettük észre, megsértődtek, amiért nekünk van, s nekik nincs ilyenjük, pedig erről mi igazán nem tehattunk.

Szekrény is volt a szobában, ezért igyekeztünk rendbe tenni ruhatárunkat, kivasaltuk, majd egyenként fogasokra aggattuk a darabokat. Mivel már igazi, szállodai étteremben szolgálják föl az étkezéseket, rendesen öltözve kell megjelenünk az étteremben.

Moszkvában sok közös és egyedi programban volt részünk, és itt, már kimehettünk cirkálni magunkban is a városba. Ismerkedtünk a Metróval, többször utaztunk benne Moszkva központjába. Egy alkalommal úgy elté-

vedtünk Margóval, hogy alig tudtunk visszatálatálni. Nehezen igazodtunk el, mivel nem ismertük a Cirill-betűket.

Minden napunk közös programmal kezdődött. Sok tapasztalatot szereztünk, szép élményekkel gazdagodtunk. Annak ellenére, hogy óriási a szegénység az oroszok földjén, mégis, csodálatos múzeumokat, képtárat, templomot láttunk ebben a városban is.

El ne feledkezzem a **Vörös-téri látogatást**, amire egy esős délelőtt került sor. Hatalmas tömeg várakozott Lenin mauzóleuma előtt, rendezett sorokban állva. Ott futottam össze későbbi szomszédommal, Cs. Palival, egy fiatalemberrel. Papáját régebről ismertem, de őt, eddig csak hallomásból. Az esőben egy ernyő alatt, élményeinket kicserélve töltöttük a várakozás hosszú perceit. Bent a mauzóleumban szigorú őrizet mellett kellett haladni, csendben, szó nélkül mentünk egymás után libasorban. Nekem idegennek, lárvaszerűnek tűnt Lenin arca. Annyira ki volt világítva, mintegy glóriával vette körül a fény – valószínű, nem véletlenül! Eszembe jutott, vajon miért nem hagyják már békében nyugodni?

Ezt követően a KREML területére mentünk, ott töltöttük a nap további részét; a cárok rezidenciáját, a csodás görögkeleti hagymakupolás koronázó templomot, a nagy megcsonbult harangot néztük meg, ahol fényképet is készítettünk.

Utolsó nap autóbusszal kivittek bennünket Katalin cárnő vidéki nyári palotájába, ami ugyancsak zsúfolásig telve van mindenféle műkinccsel. Nekem egy szép, kék mintákkal díszített finom porcelán étkezéslet tetszett legjobban, mondtam is, hogy elfogadnám ajándékba.

A múzeum előtt várakozva, Margóval fölfedeztünk valamit, illetőleg valakit. Előttünk hosszú sor állt, köztük

két jólöltözött úr, akik szintén bennünket figyeltek. Nekem feltűnt, hogy az egyik nagyon hasonlít dr. E Gy-re, az én kedves szegedi gavalléromra. Mivel Margó otthon egyszerű beugrott hozzám, mikor nálam volt, egyetértett azzal, hogy valóban nagy a hasonlóság köztük. Később bemutatkoztak, kisült, hogy egyikük katonatiszt, Salgótarjánban szolgál, ide azonban civil ruhában jött. Említettem neki, hogy egy ismerősünkre nagyon hasonlít. Utána több alkalommal találkoztunk vele, sőt, később egyik hivatalos útja alkalmával Balassagyarmaton is fölkeresett bennünket az irodában.

Külön élményben is volt részünk. Egy nap Margóval elindultunk szőrmét vásárolni, mert megtudtuk, hogy az egyik üzlet szállítmányt kap. Beálltunk a sorba, ami túl hosszúnak bizonyult, ezért igyekeztünk egy kicsit előbbre tolakodni, csak úgy, mintha nézegetnénk. Aztán hirtelen fölénk tornyosul egy hatalmas ruszki, megfogja Margót és csoda „udvarias” gesztussal egyszerűen kipenderíti a sorból. Eszembe jutott a front alatti mondásuk: szinte méterben mutatták, milyen hatalmas a *ruszki kultúúúra!* – Sokáig mondta még a szövegét, amiből nem sokat értettünk, de engem nem is érdekelt, nem akartam vásárolni, csak nézni szerettem volna a szép szőrméket.

Többször megfordultunk a két nagyáruházban: a **Gum**-ban, és a **Cum**-ban. Csak azért látogattunk oda, mert minden található anyag-tárgy ott volt fölhalmozva óriási összevisszaságban, s apróságot, emléket akartunk vásárolni az otthoniaknak. Úgy is mondanám, hogy lezseren rendezték be az áruházat, általában az üzleteiket. Mindenhol minden, de nem rendben, hanem kupacokban. Egy ablakmélyedésben például a földön, kalapokat láttunk csak úgy, egymásra dobálva, mellettük forrasztó-

páka, női cipő, zománcozott edény, fél pár fekete férfi félcipő, esernyő, gyertyatartó és melltartó! Meglátva, elcsodálkoztam rajta, mi lenne, ha valaki a cipőt párban szeretné megvásárolni... megtalálnák a zűr-zavarban?

Az utcákat járva, talán egyetlen olyan üzletet találtunk, amely hasonlít a hazaiakhoz, ahol ugyanaz látszott a kirakatban, amit rendesen, kulturáltan elhelyezve bent az üzletben árultak. Ilyennel máshol sehol nem is találkoztunk.

Szállodánk földszintjén, a hátsó bejáratnál cukrászdát fedeztünk föl. Nem kell azt képzelni, hogy főváros lévén, össze lehetne hasonlítani egy budapesti vagy egyszerű városi cukrászdával, inkább úgy nézett ki, mint egy régi falusi konyha, mázolatlan asztallal, teteje tarka viaszos-vászonnal borítva. Ez egy kicsi helyiség, mint otthon vidéki kis faluban egy régimódi konyha, a berendezése is. Mindegy, nekünk tetszett, többször megfordultunk ott, feketekávét szerettünk volna inni. Igazi finomat, amilyet otthon ihatunk. Egész utunk alatt nem sikerült fölfedezni valahol egy finom feketekávét. De az, amit ott élénk tettek! Nagy bögrékben jó híg levet kaptunk, még jó, hogy előre figyelmeztettek, és vittünk magunkkal gyorsfőzőt és Nescafé.

Egyik este hivatalosak voltunk a moszkvai ún. Magyar házba, ahol zene szólt, és akinek tetszett, táncolhatott.

Megnéztük a Kongresszusi palotát is. Hatalmas épület, a teremben, körben emelkedő ülésekkel, mindegyik előtt pici kihúzható asztalkával. Itt ülésezik a szovjet Duma. Kipróbáltuk a honatyák ülőhelyét. Mivel az épületet színházteremnek is használják, s tudtuk, hogy terv szerint megnéznünk majd itt egy darabot, ezért Margóval „kicsíptük” magunkat az alkalomra; este elegáns estélyi

öltözékben léptünk be a terembe. Annak örültem, hogy a kis bőröndben alkalmi ruhát is csomagoltam; egyébként, sokan nem gondoltak rá, hogy ilyen helyen is megfordulunk.

Eljött az utolsó nap, a búcsúest, amit szépen megrendeztek. Egy hatalmas teremben úgy helyezték el az asztalokat, hogy lehetőleg mindnyájan szembefordulva láthassuk vendéglátóinkat, akik egy hosszú asztalnál, velünk szemben foglaltak helyet. Én jó helyen ültem, fölismertem az idős urat, aki érkezésünk alkalmával a vasútállomáson fogadott bennünket, most is majdnem tetőtől-talpig érmekkel és kitüntetéssekkel teletűzdelve. Egy fiatal tolmács foglalatосkodott körülötte. Szépen, tisztán beszélt magyarul, ezért arra gondoltam, hogy magyar egyetemista lehet, aki Moszkvában tanul. Oda mentem hozzá és megkérdeztem:

– Mondja, ön magyar diák? Azért kérdem, mivel szép irodalmi nyelven beszél a nyelvünket. Mire ő kihúzta magát és büszkén válaszolta: – „Én szovjet állampolgár vagyok!”

Már mindenki elfoglalta az ülőhelyet, az idős úr nem sokára fölállt, néhány barátságos mondat után fölemelte poharát, azzal köszöntötte a vendégeket. Minden teríték mellé vodkát töltöttek egy icipici pálinkáspohárba. Mindnyájan megragadtuk, s szájunkhoz emelve kortyoltunk belőle. Azt hittem, hogy menten kigyullad tőle a torkom, olyan erős volt. Azonnal megértettem, miért töltötték ilyen apró pohárkába.

A finom vacsora után az eddig halk zeneszó átváltott tánczenére. Elsőnek egy Strauss-keringőt játszottak.

Mivel éppen az idős katonával szemben ültem, a keringő dallamait hallgatva – amint felénk nézett, én a

poharat feléje emeltem. Erre fölállt, előttem meghajolva táncra kért. Nagyon jól vezetett, s tánc után helyemre kísérve, búcsúzóul kezét csókolt. Nagy tapsot kaptunk a társaságtól.

Másnap reggel élményekkel gazdagodva, fáradtan, de jókedvűen indultunk hazafelé. A vonaton játékos vetélkedőt szerveztek, a övetkező címmel: ki tud többet Szovjetunióról? A mi fülkénk szövetkezett az erdésziúkkal. Azt hittük, hogy nehéz kérdéseket kapunk, de olyan jól sikerült, hogy elsők lettünk és mindnyájan egy csomó ajándékkal tértünk haza.

Nagyszülők és unokák

1971. számomra nagyon szomorú esztendőként jelenik meg. Édesanyámnak hosszú évek óta egyre nehezebb lett a járása, s a vérnyomásával sem volt minden rendben, azonban szedte a gyógyszereket, s ezért különösebb gondjai nem voltak. Apuka szeretettel vette körül, s én is nagyon gyakran látogattam őket. Olyankor fürösztöttem, a haját megmostam, elrendeztem a frizuráját, mindez nagyon jól esett neki.

Ruháikat bőröndben hordtam haza, s tisztán vittem vissza, hogy azzal se legyen gondjuk. Nekik nem volt telefonjuk, csak levélben és személyesen tudtuk tartani a kapcsolatot. Ezért aztán váratlanul ért a hír, amikor megtudtam, hogy kórházba került, és sajnos, ha valahova gyorsan el akartunk jutni, a közlekedés miatt akadályokba ütköztünk.

Amikor megtudtam, hogy a veszprémi kórházban van, és az állapota súlyos, már hiába indultam sietve, csak Budapestig jutottam el, bátyámnál szálltam meg, s onnan hajnalban mentem tovább. Sajnos, elkéstem. Borzasztó rosszul érintett anyám elvesztése, évekig nem hevertem ki a történeteket. Veszprémből egyenesen apukához utaztam, mert őt még nem értesítették, s én vittem neki a gyász hírt.

Nagyszülők unokákkal

Egész éjszaka csak forgolódtam, nem tudtam elaludni. Képek jelentek meg a boldog időkből, amikor a családom és külön a gyerekek is mindig náluk nyaraltunk; számunkra felejthetetlenek maradtak a balatoni fürdések és kirándulások, szüleim szerető gondoskodása. Jól éreztük magukat, nagymama finom ételeket főzött és süttött. A lépcsőzetesre kialakított kertben finom gyümölcs termett, amiből szörp, befőtt, lekvár készült.

Eszembe jutott egy vendégség, hogyan készülődött anyukám a vendégek fogadására. Híres jó gazdasszony, s jó érzéke volt hozzá, nagyon finoman főzött, süttött, díszítette a hidegtálakat, a tortákat.

Az ismerősök szerettek hozzánk járni. Matyi néni, a körorvosunk a védővel mindig nálunk ebédelt. A fiatal orvos kisurrant a konyhába, ott forgolódott a tűzhely, és a

készülő ételek közelében. Magam előtt látom, ahogyan kiemel egy falat rántott-húst a tálból, s azt, ahogy anyukám ránéz, s mosolyogva mutatóujjával játékosan megfenyegeti...

Átéltém azt a jelenetet is, amikor még Bede-pusztán szüleim elkísértek a hegytetőig, búcsúzaskor nem is tudom miért, nagyon érzékenyültem. Anyuka sírva fakadt; átöleltük egymást, nekem nem jutott eszembe semmi vigasztaló szó, én is elpityeredtem, mint egy kisdiák, aki először hagyja el az otthon melegét...

Sokáig integettünk egymásnak, megvárták, amíg eltűnök a lejtőn. Egyedül maradtam, egyedül az erdő magányos ösvényén, egyedül az alkonyatban... Még sokáig törölgettem könnyes szememet, eltűnődtem a bizonytalan jövőmön, miközben besötétedett. Észre se vettem, hogy letértem az ismert ösvényről, *nem tudtam tájékozódni...* Megijedtem, hogy eltévedtem a sötétben. Hiába meresztgettem a szemem, nem tudtam, hol vagyok? Körülöttem a sűrű erdő. Elindultam vaktában az akácfaék alatt, botorkálva siettem előre. Úttalan úton, tüskés bokrok között haladtam a göröngyös ösvényen, szandálban... Annyira siettem, hogy amikor végre, nagy sokára rátaláltam az ismert útra, meg kellett állnom, annyira kifulladtam.

Képzeletemben láttam magam, hogy nézhetek ki most: a hajam csapzottan lóg az arcomba, szememben kétségbeesés, fáradtan pihegek.

A tető tisztásán körülnéztem, megálltam pihenni. Szép volt onnan az esti táj, sötétlő körvonalaival. Lassan már teljesen besötétedett, mire beértem Lucfalvára. Piri barátnőm elém jött, a templom mellett várt rám. Már azt hitte, hogy nem is jövök.

Milyen szomorú, hogy már csak így, képzeletben láthatom kedves jó anyámat...

Talán hajnal lehetett, mikor végre álom jött a szememre.

Katonai eskü

A naptár 1971-et mutatott

Debrecenbe kéne menni... fiam katonai szolgálatát, mint előfelvételi-egyetemista, Debrecenben töltötte le. Egy hónap elteltével rendezték meg a katonai eskütétel ünnepségét, amelyre lányommal együtt készülődtünk. Annyi biztos, hogy ezt az utat, sohasem felejtjük el.

A katonai eskü előtt nem engedik haza a kiskatonákat, ezért már előzőleg levélben kértem fiamat, foglaljon szállást nekünk, mert egy nap alatt szinte lehetetlen megtenni ezt a hosszú utat oda- és visszafelé. Érkezésünk időpontját megjelöltük, miután alaposan áttanulmányoztuk a menetrendet a helyi vasútállomáson.

Lázás készülődés előzte meg utazásunkat, mivel hosszú az út Balassagyarmattól Debrecenig, s az akkori utazási feltételek mellett túl nagy kényelemre amúgy sem számíthattunk. „Félfüllel” hallottuk, hogy valamilyen vágyánjavítás miatt egy szakaszon autóbust iktattak be. Ötször (!) kell majd átszállnunk, tehát számítottuk rá, hogy két napra való poggyásunkkal, meg kiskatonánknak szánt finomságokkal megrakodva, amúgy sem lesz idilli a helyzetünk.

Kevéske „úti-lázunk” ellenére, örömmel néztünk elébe az előttünk álló napoknak, mivel kis országunk legtöbb táját ismerem, de ezen a vidéken még nem jártunk.

Akarom mondani, én *csak egyszer, áttutazóban* utaztam arrafelé, Erdélyből való kényszerű távozásunk idején, a front közeledtével „tévedt” arra a menekülteket szállító vonatszerelvény. Ugyanis a hadi események miatt Marosvásárhelyről Nagyváradra utazva, Debrecent is érintettük. Korabeli naplóból idézek:

„Út közben Marosvásárhely és Nagyvárad között, 1944. szeptember 10-13. – UTOLSÓ SZEMÉLYVONAT ebéd után indul. Utcánkban mindenki az állomás felé tart! Mi is összepakoltunk, búcsúzkodtunk a nálunk lakó osztálytársaimtól, akik szintén csomagolnak. Róza néni sír (ő segített anyukámnak a háztartásban), megtudta, hogy elmegyünk. Mi lesz vele? Egy darabig még biztosan ügyel a házra, az itt maradt holmira. De ki tudja, meddig teheti? Nem fogják-e vandálok szétdúlni mindenünket, őt meg kirakják valahová. Mi lesz az árván maradt kiscicáimmal? Lelkére kötöttem Róza néninek, hogy gondoskodják róluk.

Apukám tartalékos tisztként egy leventekorú csoportot menekít Nyugatra, elkísért bennünket az állomásra; a szerelvény már bent állt, mindenütt rengeteg ember... Közbenjárásával egy háromszemélyes tisztí fülkét vehettünk igénybe. Lassan teltek a kocsik. Ember-ember hátán mindenütt, kilencen szorongtunk a pici helyen (mint a szardíniásdobozban a halak). Se állni, se leülni nem lehetett. Indulás előtt egy órával megszólalt a sziréna... Az emberek a közeli dombra menekültek. Az eső zuhog, pizok, sár, mindenütt. – Megjelentek a repülőgépek, de nem bombáztak. Lefújták a riadót, mindenki elfoglalta helyét. Fél óra múlva megint riadó! Zűr-zavar mindenütt, de elindították a szerelvényt. Még ki se értünk a városból, megint légiriadó! A vonat ablakából elmerengve néztem a várost, a Marost, a víkendtelepet, ahol olyan sok kellemes órát töltöttünk, fürödtük, csónakáztunk. Most senki nincs arrafelé. Mindenki rohan, csomagol.

Így keltünk útra Nagyvárad felé, mert még élt bennünk a remény egy szikrája, hátha visszatérhetünk Marosvásárhelyre. Ezért a személypoggyászunkat Nagyváradra irányítottuk. (Mint később kiderült mindez hiú reménynek bizonyult,

mert az értékeink számunkra örökre elvesztek, a család ott maradt egy-egy kicsi útibőrönddel, benne egy váltás ruhával és aprósággal.)

Alig hagytuk el a várost, (több helyen, ahol átutaztunk), nyomot hagytak a bombázások. Ezt a pár napos utat igazán nem lehet luxusutazásnak nevezni. Egész úton vonatfüst, zsúfoltság ember- ember hátán, még a vonat tetején is emberek kapaszkodtak. Három teljes nap kellett hozzá, hogy Marosvásárhelyről Nagyváradra érjünk. Debrecent azért kellett érintenünk, mert nem volt közvetlen csatlakozás.

Debrecenben szörnyű pusztulás képe tárult elénk. Az állomás épületének fele romokban, a pályaudvar nagy része romhalmaz. A vonat- és villamossínek sok helyen felszaggatva. Mire jó az emberek nehéz munkájával teremtett világot romba dönteni? Istenem! Te tudod, miért van ez így!”

Ez a történet jelent meg előttem, mikor kislányommal Debrecenbe készülődöm. Mindent előre megterveztünk, előkészítettünk, hogy a hosszú út lehetőleg zavartalan legyen. Pontosan tanulmányoztuk a menetrendet, ne-hogy meglepetés érjen bennünket. De milyen a SORS? Mégsem lett olyan egyhangú, ahogyan elképzeltük. Előző nap olvastam a napi sajtóban, arról tájékoztattak, hogy a Debreceni MÁV Igazgatóság területén Poroszló-Tisza-füred közötti szakasznál a vasúti sínek átépítése folyik. Felhívták az utazóközönség figyelmét, indulás előtt saját érdekükben érdeklődjenek, a vasútállomásokon, hogy úti céljukat mennyiben befolyásolják a munkálatok.

A jó tanácsra hallgatva telefonon érdeklődtem az állomásnál, mi a helyzet az átépítés körül, mennyiben érint bennünket?

Nagy (de korai) öröömre szolgált a közlésük, hogy esetleges akadályokról semmiféle rendelkezést nem kaptak. Reménykedtem: mégsem lehet olyan vészes a helyzet, ha a MÁV információnál nem értesültek róla. Ennek

tudatában – hajnalban – teljes nyugalommal szálltam vonatra lányommal együtt, méretes csomagokkal.

Első kellemetlen meglepetés Füzesabonyban ért bennünket, ahol át kellett szállnunk.

Itt ugyanis teljes káosz uralkodott. Azt senki se sérelmezheti, ha valahol javítják a vágányokat, vagy egyéb munkálatok folynak, hiszen ez mindenki érdeke, aki vonattal jár. De az átélt események nem az átépítés, hanem emberi mulasztások és hanyagság miatt történtek meg velünk és sok más utassal. Még örülhetünk, hogy csak kellemetlenségeket kellett átélnünk, mert a hanyagságok következtében akár baleset vagy szerencsétlenség is előfordulhatott volna.

Mi is történt ezen az állomáson?

Még a vonatban a következő levelet fogalmaztam meg a MÁV Igazgatóságának címezve, ezért nem is másítok rajta. Íme:

„Amikor leírom a következőket, egyben felhívom a t. Illetékeseket a következőkre:

1./ Helyi szokásokat csak az ott lakók, vagy azok ismerhetik, akik naponta vagy legalábbis gyakran utaznak ugyanazon a vonalon.

2./ Akiknek ritkán közlekednek erre – mint például mi, most – honnan tudnák, mik a helyi szokások – pláne, ha nem tájékoztatják kellően őket.

3./ Ha van hangosbemondó – márpedig van, mert használták – akkor azon az utazóközönséget érintő fontos, lényeges információkat jó lenne ismertetni.

4./ Ha unalmas ugyanazt állandóan ismételtetni, akkor írják ki megfelelő helyre, ahol mindenki elolvashatja.

5./ Az állomáson legyen egy hely, ahol érdeklődhetnek az utasok. Ugyanis most az információs iroda zárva volt. Igaz, hogy egy karszalaggal ellátott egyén – bár udvariasan, de kicsit „borgózsós” állapotban – teljesített szolgálatot, ezért

még jóindulattal se lehetne állítani, hogy hivatása magaslatán állt!

A lényeg: Egy felirat jelezte, hogy Debrecen felé 14 óra 30-kor induló személyvonat a 2. vágányról indul, csak azt nem tüntették fel, hogy honnan? Ha ugyanis megfelelően tájékoztatták volna erről a szerintem fontos tudnivalóról a t. Utazóközönséget, akkor mi sem nézzük olyan nyugalommal az érkező és távozó vonatokat az állomás épülete előtt várva a beérkező vonatot, miközben a következő tapasztalatokat gyűjtöttem:

Gondolom, nem szabályos, hogy a 6. vágányon az állomás elé érkező Miskolc-Budapesti gyorsvonat állási ideje alatt, ellenkező irányból beengedtek eléje egy tehervonatot, mely megállás nélkül futott tovább, – miközben a gyorsvonathoz rohángáltak az utasok – és közben kifutott a gyorsvonat is, egyik jobbra, másik balra! (Se egy jelzőőr vagy hangosbemondói figyelmeztetés nem történt!)

Óránkra nézve látom, vészesen múlik az idő, mikor a hangosbemondó (közvetlenül indulás előtt 2-3 perccel) közli, hogy „személyvonat indul Debrecen felé a 2. vágányról 14 óra 30 perckor”.

Mi erre a vonatra vártunk, de hiába meresztgettük szemünket az állomás előtt állva csomagjainkkal, se jobbra, se balra, sehol sem láttunk vonatot.

Már nagyon nyugtalanok voltunk. Berohantam a váróterembe, érdeklődni: bemondták, hogy a vonat mindjárt indul, de vonat, sehol! Egy vasutas-egyenruhás embertől érdeklődtem, aki azt a felvilágosítást adta, hogy kint áll – jó messze – a vonat, nem is jön be, nem áll meg az állomásépület előtt!!!

Nosza, futásnak eredtünk a csomagokkal, rajtunk kívül legalább még nyolc ember járt hasonlóan. Talán egy percünk volt indulásig. A vonat tömve, az ajtók már zárva voltak! Futás tovább. A harmadik kocsiba igyekeztünk, mikor már mozgott a vonat. Mivel tömve volt a peron is, alig bírtuk kinyitni az ajtót. Lányom már valahogy följutott a bőröndjével. Én azt hittem, hogy lemaradok. Aztán észrevették kínlódásomat, segítő kezek nyúltak felém, elkapkodták a táskákat és fölhúztak.

Itt most minden teljesen szabálytalanul történt, mert a kalauz nem jelzett, az állomás tisztviselője sem jelent meg a vonat indulása előtt azzal a bizonyos tárcsával („palacsinta-sütővel”).

Miért maradtak el a kötelező jelzések? Örök titok marad számomra.

Miért nem mondták be a hangosbemondón, hogy a vonat nem jön be az állomásépület elé, hanem messze kint áll, és onnan fogják elindítani? Holott bőven lett volna hely, legalább négy sínpár állt üresen az épület előtt.

Még mindig nincs vége kálváriánknak.

Ahogy az újságokból értesültünk, a Poroszló-Tiszafüred közötti szakaszon, ahol az átépítés folyt, tulajdonképpen rendben ment minden – mert itt vonatról le, buszokra fel, majd buszról le, vonatra fel a csomagokkal – rendbe szállítottak át bennünket.

Azonban itt is tartogatottak számunkra kellemesnek nem mondható meglepetést. Ugyanis Tiszafüreden elfoglalva helyünket a vonatban, megtudtuk, hogy nem indítják el 16 óra 50-kor, mert bevárják a később érkező vonatot is! S itt a következő kérdésem:

Ha Füzesabonyban látták, mennyien rohannak az induló vonat felé, miért nem tájékoztatták az utazni vágyókat, hogy – az átépítések miatt változott a helyzet, és – nemsokára újabb szerelvényt is indítanak ugyancsak Tiszafüredre, s ott a vonatot bevárja a Debreceni járat.

Talán érthető, hogy ezek után jó kétórányi késéssel érkezünk meg Debrecen nagyállomására. Talán az se sértés, ha úti kalandjainkért nem mondok köszönetet a MÁV Vezérkarának!

Azonban kérés nélkül is felhívom figyelmüket a következőkre: lelkiismeretesen végzett munkával, kis előrelátással, az általunk átélt kellemetlenségeket igenis el lehetett volna kerülni! Elhihetik nekem, hogy ezt az utazást nem a legkellemesebb emlékeim között fogom számon tartani.

Ha most ne adj' Isten, baleset történt volna ezen a vonalon, milyen mentségeket hoznának fel maguk mellett? Vagy úgy gondolják, hogy a megfelelő intézkedéseket elég akkor megtenni, amikor már megtörténik a baj?

Azt javaslom, ne várakozzanak, sürgősen tegyék meg a kellő intézkedéseket, előzzék meg a bajokat, gondolom, – Önöknek sem mindegy!”

Eddig a levél fogalmazványa.

Tehát a katonai eskü előtti napon több órás késéssel, viszontagságos utazás után, holtfáradtan, késő délután érkezünk Debrecen állomására. Fiam el se tudta képzelni, miért késik a vonat két órát!

Viszont azt mondhatom, s jó ízlésére vallott, hogy az „Aranybika” szállodában foglalt nekünk igazán kényelmes szállást. Ránk is fért, mert nagyon fárasztó utazás után érkezünk oda.

Másnap reggel kilenckor kezdődött az ünnepség.

Bár fiam elmondta, hol találjuk meg a laktanyát, de nem voltunk jártasak Debrecenben, így nehezen találtunk rá. Utolsó percekben érkezünk. A bejáratnál kiskatonák fogadták a vendégeket. Mindenkitől megkérdezték, kinek a hozzátartozója? Mikor bementem a nevemet, gyorsan hozzánk szegődött az egyik fiú és elkísért, egyenesen a tribünön kijelölt helyhez vezetett. Összenéztünk leányommal, nem tudtuk mire vélni e kitüntető helyet, mert ott a magas rangú parancsnokság mellett alig láttunk civileket.

Mindjárt kezdődött az ünnepség, nem sok időnk maradt csodálkozásra. Hamarosan megtudtuk az okát, miért ülünk a tribünön. Mindjárt a ceremónia elején katona-fiam dísz egyenruhájában, a nemzeti lobogó előtt mondta el Szendrei József: Katonai eskü című versét. Megható volt hallgatni a szépen előadott költeményt; megkönnyeztem. Fiam még középiskolában, később az egyetemi évei alatt külön órákra járt, ahol szép kifejezőmódra, versmondásra tanították. Az ünnepség idején azonban borzasztó hőséget kellett elszenvednünk a tűző napon, a laktanya udvarán.

Katona fiam a húgával

A ceremónia végeztével körülvezettek a „körleten”. Egy külön társalgóban kicsit megpihentük. Délután városnézésre indultunk. Nem tudom, kiskatona fiam hogy ismerhette már ennyire a várost, mert eltávozásra nem mehettek eskütétel előtt, legfeljebb menetszlopban láthatták. Ennek ellenére jó kalauznak bizonyult, körüljártuk a nevezetes helyeket, megnéztük az egyetemi épületet, kinn jártunk a Nagyerdőnél, alaposan elfáradtunk. Közben rengeteg fényképet készítettünk a szálloda

előtti szobor talapzatán, az egyetemi parkban. El kellett búcsúznunk, mert délután indult a vonatunk. Ismét nehéz út előtt álltunk.

A képen lányom és katonai idejét töltő fiam látható.

Késő este érkeztünk haza. Amikor otthon a csomagjainkkal fölfelé indultunk a lépcsőn, alig vánszorogtunk a fáradságtól. Én ennek ellenére rákezdtem az ismert nótára: *„Debrecenbe kéne menni...”*, mire Kati lányom csak ennyit válaszolt: – *Jaj, Anyuci, csak azt ne!*

Lipcsei vásárban 1975. nyár

Részletek egy utazásból

BUSZ utazást szervezett a hivatal. Lányom már állásban volt, keresett, elhatároztuk, hogy mindketten befize-

tünk a Lipcsei vásárra. Akkor még csak gavallérom: közölte velünk, hogy csatlakozna hozzánk, ha megengedjük. Azon a napon, mikor Budapesten felszálltunk a gyorsvonatra, hiába vártuk, nem volt ott. Utolsó pillanatban késve, csomag nélkül érkezett az állomásra. Mondta, közbe jött valami, nem tarthat velünk, azonban nem mond le róla, repülőgéppel utánunk jön! Ebben maradtunk. Megbeszéltük a napot, órát, Lipcsében a színház előtt fogunk találkozni, s együtt nézünk meg egy előadást.

Pozsonyt érintve hagytuk el a Dunát. Innen Csehszlovákián keresztül vágatott velünk a szerelvény, s nem-sokára megláttuk az Elba folyócskát, amely haladásunkkal egyfolytában szélesedett. Mikor átléptük a csehnémet határt, tovább is a Prágai medencén vezetett utunk, ahol már nagy folyóként hömpölygött a sínek mellett, s futott Észak felé, hogy a tenger ölelő karjaiban vegyüljön el a sós tengervízzel.

Tisztára takarított mezőkön keresztül haladtunk. A vonat ablakából csodáltuk a tájat. Nekünk azért tűnt föl, mert Magyarországon amerre járunk, mindenütt kidobált szeméthalmokkal találkozunk városok-falvak határában, erdők-mezők útjai mellett is. Itt pedig vonatunk ablakán kinézve, mindenütt tiszta mezők, útszélek, s koraősz lévén, még minden tiszta és üde zöld volt. Ezért már az odafelé vezető út is emlékezetes és nagyon megkapó volt számunkra. Jól éreztük magunkat, élveztük a gyönyörű tájakat.

Sok szépet láttunk a Német Demokratikus Köztársaságban a rövid öt nap alatt. Első állomásunk **Lipcse** volt, ott töltöttük az idő javarészét. A belvárosban szálltunk meg, a régi városháza melletti hotelben, földszintjén

étkeztünk a hatalmas ebédlőben. Én minden nép ételét szívesen kóstolgattam. Ott is igyekeztem a különlegességekkel megismerkedni.

Sokat sétáltunk, hamar föl találtuk magunkat a városban. Naponta jártunk ki és bebarangoltuk a hatalmas területet, végigjártuk az egyes országok kiállításait, megcsodáltuk a kiállított újdonságokat, már amennyi időnkből és erőnkből telt.

Utána szabadon csatangoltunk a városban. Egyre halványodó német nyelvtudásommal igyekeztem magam megérttetni. Marosvásárhelyen, amikor a német csapatok ott állomásoztak, egészen jól bírtam a nyelvet, azóta sokat felejtettem. Megnéztük a város nevezetes épületeit, bekukkantottunk az üzletekbe, némi apróságot vásárolva, hogy otthon meglephessük majd szeretteinket. Mindez fárasztó volt, utána jól esett a pihenés.

Lipcséből Karl-Marx-Stadton keresztül vonattal átruccantunk **Drezdába**. A csoport tagjai közül csak néhányan mentünk át egy napra, mivel ez nem tartozott az úti-programunkba, s hazafelé ott már nem lesz időnk városnézésre.

Megcsodáltuk a csodálatosan szép város pazar látványt nyújtó régi épületeit, palotáit, rendben tartott, virágokkal, szökőkutakkal teli sétányait. Nem lehetett betelni a sok szépséggel.

De mindez semmi volt ahhoz képest, amit a képtár kapuján belépve láttunk: a **Zwinger** csipkés palota-együttesét, rendezett, szökőkutakkal, szobrokkal teli parkjával. Idejövetelünket megkoronázta az a néhány óra, amit bent a képtárban töltöttünk.

Az ember csodálattal adózik a sok szépség láttán, a régmúltban élt, nagy művészek alkotásai előtt. Rafael,

Tintoretto, Veronese, Tizian, Storze festményei, vagy Correggio: Csodálatos éj című képe előtt, s hogy ne soroljam tovább. Aztán a szobrok, majd a vitrinbe zárt kupák, vázák, tányérok és a többi szépség látványától szabadulni sem tudtunk volna, – de letelt az idő, sietnünk kellett a szép sétányon át a vasútállomásra, majd *Lipcsé-be*, ahol csoportunk időzött.

Aztán eljött az idő, mikorra megbeszéltük a randevút. Csinosan öltözve érkeztünk a színház elé, ahol hiába várakoztunk, udvarlóm sehol. Így a szép színházat csak kívülről, és az előcsarnokát csodáltuk meg. Azt azonban a mai napig sajnálom, amiért időnket rá várva elpazaroltuk ahelyett, hogy jegyet váltottunk volna az előadásra. Távolléte egyébként nem bántott bennünket, mert nagyon jól éreztük magunkat nélküle is.

Visszafelé a vonatban, a vámnál nagyon izgultunk, pedig semmi tiltott dolgot nem hoztunk magunkkal. Mindketten egy-egy szép bőröndöt vásároltunk, a sok látnivaló, fénykép, dia- és egyéb apróság mellett ez maradt meg nekünk emlékül.

Figyelem az álmokat

1998. január 1.

Álmaim reggelre ébredve, általában eszembe jutnak. Előfordul az is, hogy azonnal kiesnek az emlékezetemből, most azonban, éberen is láttam a számokat. Akadt köztük **egy**es, több **ket**tes, és **nulla** is, melyeknek helyértéke különböző, de biztos, hogy az egész számsor hatjegyű volt. Sajnos, nem vagyok álmofejtő, s így nem

tudom, mit jelenthet? Megpróbáltam a számokat megjátszani a lottón, de nem lett vele sikerem.

Egy könyvben olvastam, ahol az író azt boncolgatja, hogy minden eredmény vagy akár a kudarc mögött is meg kell látni a célt, és magasabb rendű tanulságot. Ha pozitív, tudatos, kalandra kész az alapállásunk, a belső világunk is mindinkább hasonlítani fog arra, amilyennek a világot látni szeretnénk! Ezzel teljesen egyetértek, de nem mindig könnyű – főleg kudarcok esetén – meglátni a célt. Én mindenesetre már otthon, apámtól magamba szívtam ezt a gondolkodásmódot.

Ezen a napon azt írtam a naplómbe: Szeretném megváltoztatni családi kötelékeimet, úgy rendezni, hogy szorosabbá válják, de a függetlenségemet megőrizve. Eddig ezt az itthoni súlyos gondjaim nem tették lehetővé.

Minden összefügg. A kevés, vagyis a nyugodt élethez nem elegendő pénz megnehezíti az ember függetlenségét, s azt, hogy többet törődhessen távollévő gyermekeivel. Nem könnyű a helyzetem. Nekem is a három gyermekem, háromfelé él. Drágul a benzin, még a telefonálás is sokba kerül, a lábam se bír annyit, mint fiatalabb koromban. Hogy tudnék szorosabb kapcsolatot tartani velük? A vállalkozásom sem jövedelmez annyit, hogy könnyebb legyen az életem. Kérdések merülnek fel bennem, amire hiába keresem a válaszokat.

Szeretnék többet lenni velük, szeretnék segíteni rajtuk, hogy könnyebben éljenek, ne legyen az egész életük kínlódás. Igen, többet velük lenni, de úgy, hogy mégse telepedjek rájuk!

Azon törtem a fejem, mások hogy csinálják?

Hogy tudnám én is megoldani a kilátástalannak látszó gondjaimat? Kimászni! Kimászni a gondok sokaságából!

Kell lennie egy útnak, amit előbb-utóbb megtalálok – és mindezt nemcsak saját önző érdekemben keresem, hanem kutatom, szeretném és vágyom rá!

Annyira szeretném, hogy úgy álljak a lábamon, hogy ne legyenek súlyos anyagi gondjaim!

Most, hogy magamra maradtam, az üzlettel is sokkal többet foglalkozhatom. Most már – talán – nem keresteti senki a tervemet, s nem gátol senki a megvalósításában. Eszembe jutott, hogy nemrég’ – ha nem voltam itthon, kedves férjem a feladott hirdetéseimre a telefonon jelentkezők nevét nem jegyezte föl nekem. Nem mondta meg nekik, hogy majd én visszahívom őket. Ki tudja, hányat szalasztott el? Mert akadt olyan, nem is egy, aki említést tett erről, amikor később találkoztam vele.

Az emberekben az egyenességet, a becsületességet becsülöm, ami szeretettel párosul. Nem azt a „mindenáronmegmondomeki” egyenességre gondolok, hanem úgy, hogy közben, a másik érzéseit tiszteletben tartom. A becsületesség hiánya miatt már sokat szenvedtem lelkileg és anyagilag is. Most nem csupán az üzleti kapcsolataimra gondolok; hanem mindkét házasságomra, mivel azok súlyos terhei ebbe a kategóriába sorolhatók.

Örölnék, ha lenne az életemben olyan valaki, akinek ezekről beszélni tudnék. Eddig be kellett zárkóznom. Magamnak kellett minden gondommal megbirkóznom, s ennek is megvan az oka. Nem bizalmatlanság tőlem. Elvem: belső érzéseimet, gondjaimat idegennek nem kiadni! Gyerekek? Őket ezekkel nem akartam traktálni, elég nekik a saját gondjaikkal megbirkózni. De ez csak az egyik része, – és a másik? Ők elleneztek az utóbbi házasságomat, és sajnos, igazuk lett. Én is rájöttem elég hamar, de akkor már megint késő volt...

Most pedig? Nos, magamra maradtam, de ez – bár kimondani nem illendő – érzelmileg nem rendített meg engem. Emberileg sajnáltam, de lélekben már rég’ nem tartoztam hozzá. Csak az elesettségéért sajnáltam, iránta már csak a sajnálat-érzés maradt meg bennem. De rettegettem, hogy mi lesz, ha... nehéz leírni is... ha ez hosszú távon fennmarad? Valósággal meg kellett magam erőszakolnom, hogy tűrjek olyan súlyos bűnei után is, amit ellenem 22 év alatt elkövetett, – még akkor is, ha már elesett, emberroncs volt, mivel emberségéből semmi sem maradt meg benne. Nem akarom részletezni, talán majd egyszer, életem regényében, mikor már mindez jobban leülepedik bennem az IDŐ jótékony hatására.

Miért? Úgy képzeltem el a házaseletet, hogy két ember között szeretet, őszinte elkötelezettség és kölcsönös támogatás természetes fogalmak. S mit kaptam ebből? Egyik házasságomban sem jelent meg ennek még a szikrája sem!

Ha nem is sok, de életemben több munkahelyem is volt. Mindenütt elégedettek voltak velem. Akadt, nem is egy, ahol éppen emiatt az *akkori rendeletek szerint* annyira ragaszkodtak hozzám, hogy el sem akartak engedni, pedig súlyos okom volt rá mindkét esetben, hogy céget váltsak. Ennek ellenére, talán csak az Acélgyár volt kivétel, mégsem kaptam meg a megérdemelt fizetést. Miért? Női mivoltom miatt egész életem folyamán bizonyítanom kellett. Nem egyszer diplomás kollégák helyett is, akik viszont helyzeti előnyükkel (hogy férfinek születtek) visszaélve, enyhén szólva lazsáltak, s biztos, hogy nem erőltették meg magukat!

Legkedvesebb főnököm ismerte értékeimet, tudta, milyen magas minőségi mércét állítok magam elé, s ezért

sokszor ugyanezt kívántam meg beosztottaimtól is. Egyszer finoman megjegyezte, hogy ne legyek maximalista, csak annyit kívánjak meg mindenkitől, amennyire képességei engedik!

Romániai események

Első férjem, esküvői tanújának Petre Romant nevezte meg (persze, nem biztos, hogy meg is hívta). Így amikor nem jelent meg a tanúja, fiam lépett elő helyette.

Egész 22 évi együttlétünk alatt előszeretettel emlegette egyetlen élő rokonát, „öccsét”. Egy alkalommal a helyi TV-ben szerepelve, ahová veszemre engem is meghívtak, ott is beszélt eme rokoni kapcsolatáról. Én csak azt nem értettem, hogy ha már egyetlen élő rokona, miért nem hívta meg valóban tanújának, s amikor egyszer Gyuláról átrándultunk Erdélybe, én ajánlottam, hogy legalább telefonon keressük vele a kapcsolatot, szeretnék vele találkozni. Hirtelen zavarba jött, ami nála ritkaság, s gyorsan elterelte a témáról a szót.

Aztán **1989. decemberében**, amikor a romániai események zajlottak, szinte rátapadtunk a tv-képernyőre. Annyira hihetetlen volt az egész. Mi pedig együttérzéssel néztük a televíziót, hiszen olyan önkényuralom és diktatúra volt ott az országban, amit mi talán csak a Rákosi-rendszer éveiben éltünk át. Bármilyen helyzet alakult ki nálunk, még csak össze se lehetett vetni, mivel Ceausescu jóval túltett rajtunk, a még akkor is fenntartott rendszerével.

S hogy jön ez ide, ehhez a témához?

Nemrég' került kezembe Oltványi Ottó - Oltványi Tamás: „a VÉG” c. könyve, amiben az eseményekről ír. Akkor a tv-közvetítés Miklósnak különösen tetszett, mert gyakran megjelent a képernyőn Petre Roman alakja, s ilyenkor nagy izgalommal előredőlt, nehogy elmulasszon valamit a látványból.

Mint már említettem, egy alkalommal meghívta őt a helyi tv, hogy beszéljen az életéről. Az ismerős helyi újságíró engem is meghívott rá. Őszintén mondom, nem vállaltam szívesen, ezért megkérdeztem, mit keresnék én ott? Szinte előre sejtettem, hogy előadja szokásos meséit. Nem ért csalódás. Úgy történt!

Ezért aztán egy furcsa eset történt a temetését megelőzően. Fölkeresett a *Nógrád újság helyi tudósítója*, aki az elmúlt években interjút készített vele a televízió részére. Szóvá tette, hogy a Romániában élő, magas posztot betöltő rokonát, Petre Romant meg kellene hívnom a temetésre.

Mondtam, hogy én nem ismerem. Láthatta rajtam, hogy nem lelkesedem az ötletért, de ő akkor azt kérte, hogy legalább a címét adjam oda neki és ők a követség útján megkeresik, meghívják, ha beleegyezek.

Eléggé zavarban voltam a dolog miatt, mert nem értette, miért vonakodom az egésztől. Sőt, nagyon csodálkozott, amiért ettől elzárkózom.

Csak annyit mondtam, hogy nem ismerem a címét, nem tartottunk vele kapcsolatot.

Nem tudhatta, s hogyan mondjam meg neki azt a temetés előtt, hogy én egyáltalában nem voltam benne biztos, sőt, arról voltam meggyőződve, hogy csupán a képzeletében létezett a sokat emlegetett, magas beosztású, Romániában élő rokona!

Tudtam, kiről volt szó, hiszen folyton emlegette az illetőt, de azért már nem tettem volna tűzbe a kezemet, hogy valóban van-e köztük rokoni kapcsolat, és én most, temetése előtt teregessem ki az egészet, éppen mostanában jobblétre szenderült férjemet? Mondjam azt, hogy az egészet ő agyalta ki?

Hogy miért kételkedem ebben a rokonságban addig is, elmondom.

Bennem akkor világosodott meg az egész, amikor a már említett könyvben a következőket olvastam. Előtte csak alapos sejtéseim, érzéseim voltak arról, hogy nem is rokona az illető. Szó szerint idézem a könyv 80-81. oldaláról:

„Itt van már a televízióban Petre Roman, a későbbi miniszterelnök. Azt nem tudni, ő hogyan is került be a vezetésbe, tény az, a tüntetőkkel tankon érkezett. A két gyermek apja kiváló francia nyelvtudását a későbbiekben jól kamatoztatja. (A 43 éves Petre Roman édesapja, Valter Roman a spanyol polgárháborúban Francó-ék ellen küzdött. Spanyol nőt vett el feleségül, így a miniszterelnök spanyol nő és zsidó származású román férfi leszarmazottja... Petre Roman franciaországi tanulmányainak befejezése után fizikát tanít Bukarestben, hallgatói nemcsak azért imádják, mert rendkívül jóvágású férfi, hanem azért is, mert „vagány”. Sokszor el sem megy óráira, máskor felrúgja a tanrendet, és elengedi diákjait.)”

Nos. A sorokat olvasva már nincsenek kétségeim afelől, hogy az egész csupán az ő furcsa agyában született meg. Családi kötelékei az itt leírtakkal nem egyeznek. Csupán egyik, az, hogy mindkettőjük apja zsidó származású. Életkoruk teljesen különböző, mivel abban az évben Miklós már erősen közeledett a 80. évéhez, míg „állítólagos öccse”, Petre Roman 43 éves (ilyen korkülönbség testvérek között világszenzáció lenne!). Az sem

stimmel, hogy Petre Roman édesapja a spanyol háborúban küzdött, felesége spanyol nő.

A spanyol háborúról apjával kapcsolatban Miklós sohasem tett említést. Apja foglalkozását tekintve – a társaságtól függően – hol szabónak, hol bankigazgatónak emlegette! Édesanyja sem spanyol származású, hanem vagy német, vagy zsidó, s Miklós szerint anyja katolikus vallású tanárnő volt.

Valódi adatairól az általam Pozsonyból beszerzett házassági-anyakönyvi kivonat tanúskodik. Azt itt még meg sem említettem, hogy édesapja nevét is legalább háromféleképpen láttam leírva, más szerepelt a személyi igazolványában, más a házassági-anyakönyvi kivonatában, megint más egyéb irományaiban... Talán saját személyi igazolványában is úgy érte el a bejegyzést, ahogyan az enyémben a saját születési dátumának – finoman kifejezve – megmásítását!

Patvarci kápolna

A KÁPOLNÁT átalakították, felújították, majd a létesítendő kollégiumnál valóban lelkesen – kisegítette a Szalézi plébániát. Talán az életében elkövetett számtalan hibát próbálta ezzel levezekelni. Műszaki vezetésre kérték föl, s én is gyakran vittem őt kocsival az építkezések színhelyére. Halála után az atya följánlotta, hogy munkája elismeréséért engem nehéz helyzetemben kisegítenek, és szép temetést rendeznek. Nagyon megörültem, mert amúgy is éppen elég gondom volt, mindenhol, mindenért fizetni kellett.

Temetés

Amikor végre eldöntötték a Szalézi-atyák a temetés időpontját (1997. december 15.), több intézkedés megtétele várt rám. Telefonon beszéltem férjemtől elvált feleségével. Kértem, ha beszél telefonon Krisztivel (Miklóssal közös lányuk), tájékoztassa őt, mikor lesz édesapja temetése; nem biztos, hogy a gyászjelentést időben megkapja. Bár én a halála után néhány nappal hosszú levelet küldtem neki, mindenről részletesen beszámoltam; addig is, amíg elkészülnek a gyászjelentések, tudatni akartam a gyászhirről, hogy legyen ideje fölkészülni, ha itt akar lenni a temetésen.

Ismerősöket a szokásos módon és szóban, telefonon, gyászjelentés útján értesítettem a temetés időpontjáról. Nagyon elhúzódott az idő, mert egyrészt a hamvasztás miatt nem lehet közeli dátumot kitűzni, másrészt a karácsonyi ünnepi előkészületek miatt az atyák elfoglaltságát is figyelembe kellett venni. Ezért csak december 15-ére lehetett kitűzni a temetés napját.

Azon a napon rettenetes hideg tombolt. Meghatóan szép temetést rendeztek az atyák. A hideg ellenére sokan eljöttek a szertartásra, Vácról a kedves munkatársa, a jogász, a házból többen megjelentek, Ágnes főorvosnő, aki sokszor gyógyította, s jó kapcsolatban állok vele én is, aztán hadirokkant barátai, az újságíró és olyanok is, akikről nem is gondoltam, hogy ott lesznek.

Temetés előtt a templomi szertartás után a Wartburggal fuvaroztuk azokat a vendégeket, akik nehezen járkáltak a fagyos talajon. Akkor már Gyuri fiamnak arca kicsit rendbe jött, úgyhogy ő sofőrködött.

Bármilyen furcsa, de lánya nem jött haza apja temetésére. Pedig elég idő telt el halála és a temetés között. Az is igaz, hogy már több év telt el temetése óta, és azt se tudja, hol nyugszik az apja... Ennyire nem érdekli?

Temetés után megvendégelttem a rokonokat és néhány barátunkat. Előző nap elkészítettem az ételeket, itthon segített nekem Esztike, aki takarítani járt hozzánk. Ő hozott tortát, édességet a kórházi konyháról és vigyázott a gyerekekre, akik nem jöhettek velünk a temetőbe. A nagy hideg miatt.

Mikor elszéledtek a vendégek, utána nagy csend lett a lakásban.

Eszembe jutott az egész balsikeres hosszú házasságom. Eszembe jutott, és itt láttam magam előtt, mintegy fehér lapra, fekete tollal ráírva annak minden keserűségét. És ezek a sorok bármilyen meglepető mások számára, de megkönnyebbülve, hideg tényyszerűséggel láttam szomorú házasságom rég kihűlt tetemét...

Annyit azonban még el kell mondanom: házasságom kudarcra ellenére, az egészben legfurcsább, hogy sok ismerősöm még engem irigyelt, gondolván: milyen „jó dolgom van” mellette... Kivételt talán azok képeznek, akik bizonyos cselekedeteinek szemtanúi vagy elszenvedői lehettek. Pedig azt, amit nekem miatta el kellett viselnem, senkinek sem kívánom.

Sokszor gondolok arra, miért, miért kellett nekem több mint két évtizedet ilyen emberre elvesztegetnem az életemből?

Második házasságomra ráillik Hans Fallada: Farkas a farkasok között c. regényéből egy idézet:

„Hogy voltam képes annyi éven át vele élni, és elviselni mindezt? – töprengett. – Úgy érezte, lehetetlen akár egy hétig is vele maradnia, holott szinte húsz évig elviselte. Megfoghatatlan!”

Én rajta is túltéve, még ennél is tovább, 22 évig tűrtem! Talán azért, mert annyira elesett volt?!

Így ért véget a második, viharos házasságom.

Feledhetetlen karácsonyok...

Ha szemem behunyom, megjelenik előttem kicsi szülőfalum. Kint zúzmarás hideg tél, a madárkák dideregve keresnek menedéket. Nagy pelyhekben hull a hó, ünnepelőbe öltöztetve a tájat. Az ablakon kitekintve idelátszik a Mátra nyúlványainak hófehérbe öltözött kéksége. Sötétedik. A kis kályhában pattog a tűz. A tanító otthonában ünnepre készülődik a nagycsalád: szülők négy gyermekkel, három fiú között én, az egyedüli vézna szőke kislány.

A nagy konyhából finom illat terjeng az egész lakásban, incselkedve hívogatja a készülődésben megéhezett családot. Ebédlőben terített ünnepi asztal, fenyő- és gyertyaillat vegyül a (gombával füstölt kolbásszal készült) karácsonyi-káposztaleves és a sült-hús illatával. A sütemények közül nem hiányzik a diós-mákos bejgli, torta és egyéb finomságok. A sarokban plafonig érő fenyőfa, szaloncukorral, aranyozott dióval, angyalhajjal díszítve, alatta a Kisded jászolyban várja a pillanatot, amikor megszólal a csengő, s kezdődik Kisjézus születésének ünnepe.

A gyerekek a nappali szobában ünneplőbe öltözve készülődnek. Mindnyájan aprósággal lepik meg a szülőket, és testvéreket. Az ajándékok díszesen becsomagolva kerülnek a karácsonyfa alá. Mindnyájan izgalommal várják a csengettyű hangját. Anyukám kezével szemem betakarva vezetett át az ebédlőbe, ahol a sarokban új kályha csillogott, – fenyőfa és finom süteményillata lengett... a rádióban halk karácsonyi dal szólt.

A csengő hangjára egymást köszöntve, boldog karácsonyt kívántunk egymásnak, utána sorban énekeltük a szép karácsonyi dalokat, mindig a *„Mennyből az angyal”*-al kezdődött az ünnep. Szállt a dal a csendes éjszakában, az arcokon boldog mosoly csillogott. Aztán kíváncsian bontogattuk, mi van a selyempapírba rejtett, színes szalaggal átkötött csomagokban. Mindenkire várt valami kedves apró meglepetés...

Kedves emlékek, óh, boldog gyermekkor...

1940. Karácsonykor életünk legnagyobb ajándékát kaptuk, apánkat Marosvásárhelyre helyezték egy nagy általános iskolához, ahol a felső osztályokba taníthat, Guszti bátyám friss tanítói oklevele birtokában Királyhágó melletti Barátkán kapott állást. Boldogok voltunk, hogy ezután helyből járhatunk iskolába, és együtt élhet a család. Emlékeim azonban visszahúztak szülőfalumhoz, ahol gyermekéveimet töltöttem. Fájó szívvel mondtam búcsút a pajtásoknak és a felejthetetlen karácsonyoknak. Indulás előtt a folyosón elmélázva néztem az ismerős tájat, a kék-szürke színek különböző árnyalataiban pompázó Mátra hegyvonulatait...

Marosvásárhely, 1943 Karácsony. Eddig Kisjézus születésnapját mindig együtt ünnepelte a család. És most? Az arcokon szomorú mosoly... valami rossz érzés vett rajtunk erőt, nem jó arra gondolni, mi lesz ezután, mi lesz jövő karácsonykor? Féltünk a jövőtől, pedig most is finom falatoktól roskadozott a szépen terített asztal: kalács, sütemények, és ajándékok a karácsonyfa alatt... és mégis... miért gondoltam most ilyenekre, Kisjézus születésnapján?

Elszorult szívvel néztem a karácsonyfát, s érthetetlen: miért nem tudok felszabadultan örülni? Apámra gondoltam, aki katonai szolgálatot teljesített, és nem jöhetett haza ünnepelni. Vajon gondol-e ránk? Talán jobb volna, ha nem is gondolnék a szomorú eseményekre.⁸

Kisbárkány, 1944. december 24. vasárnap.

Számomra minden karácsony emlékezetes maradt, azonban ez évben nem a meleg családi együttlétet, a gondtalan, vidám hangulatot idézte az ünnep. Menekültként kerültünk újra a szülőföldre, s a háború, a front borzalmait ott éltük át. Szomorú háborús karácsony jutott nekünk ebben az évben.

Korábban együtt volt a család, csupán az elmúlt év volt a kivétel, amikor apukám a katonaságtól nem jöhetett haza. Most sincs itthon, sem ő, sem Guszti bátyám. Akkor még nem is sejtettük, hogy fogságba esett.

Mindig meghitt hangulatban telt a karácsony. Földíszített fenyőfa állt a legnagyobb szobában, az asztalra sok finomság került. Most semmi, csak a félelem és reménytelenség...

⁸ Előérzet volt. A következő karácsonyt már menekültként, a front borzalmait átélve töltöttük édes otthonunktól és szeretteinktől távol.

Este szerény vacsoránkat fogyasztva, kicsit beszélgetünk, távollévő szeretteinkre gondoltunk. Hol lehetnek most, hogyan ünnepelnek? Élnek-e? Gondolnak-e ránk? Tudják-e, hogy milyen napokat élünk át? – Karácsonyfa is csak az erdőben van... ezen a tájon még ott is csak borókafák nőnek!

A falu rettenetes látványt nyújt, az éléskamrák kiürültek. Mindentől megfosztottak a megszállók. Alig lehet ép házat látni. A kis faluban addig rend volt, most mindenütt szemét és romhalmaz. Ilyen kicsi községben három civil ember halt meg a háborús események miatt. Nem gondoltuk, hogy itt, a világvégi apró településen haditerület, front lehet!

Néhány orosz katona látogatott meg, egyébként csend van, legalább ma nem halljuk a lövöldözést.

1945 Karácsonyát Salgótarjánban töltöttük, ahol Pista bátyámmal éltem és dolgoztam. Azonban a család nem volt teljes, Guszti bátyám még mindig hadifogságban sínylődik, valahol a távoli orosz tajgákon eszi a foglyok keserű kenyerét. Csak anyukám látogatott hozzánk, apuka és öcsém egy tanyai kis lakásban külön ünnepelt, ahol apukám a frontról visszatérve, ideiglenes tanítói állást kapott.

1947. karácsonykor Guszti bátyám három év után szabadult fogságából, és az ünnepet nála, Zsúny-pusztán töltöttük. Oda nevezték ki tanítónak. Igaz, szentestén még most sem volt teljes a család, mivel Apuka megbetegedett, Bede-pusztán maradt, Pityu bátyám pedig csak éjjel érkezett ide. Budapesten készül az aranyműves- és ötvös mestervizsgára.

Másnap a közeli faluba: *Hollókőre* mentünk templomba. Megismerkedtem a falu tanítónőjével, és barátnőjével, aki Esztergomból látogatott hozzá, s aki nemsokára sógornőm lett.

Elnéztem a különleges, régi falusi házakat, az érdekes, hagyományos ruhájukat. Rengeteg szoknyát hordanak a lányok, asszonyok. Olyan szépek ünnepnapon, amikor népviseletbe öltöznek. Emlékszem, amikor Kisbárkányban éltünk, az udvarunk előtt jártak el búcsúval, Szentkútra, akkor is mindig gyönyörködtem bennük.

1997. KARÁCSONYA, csendes szeretetben és nyugalomban teltek az ünnepek. Olyan jó volt, hogy senki nem rontotta el a hangulatunkat dühkirohanásaival. Hányszor történt eddig, hogy kínos jeleneteknek voltunk kitéve azért, mert Miklós egyedül érezte magát, pedig a gyermekeim mindig udvariasan viselkedtek vele szemben, és ajándékaikkal lepték meg.

Neki hiányzott a lánya, aki sokszor meg sem emlékezett róla, egy üdvözlőlappal sem. Apja pedig Kos-csillagjegyű, indulatait nem tudta magába fojtani, s jeleneteket rendezett, mintha erről mi tehattünk volna. Hosszú 22 évi házasság után se tudtam megszokni kellemetlen szokásait.

Attila minden évben készített valami csekély ajándékot, és rajzaival örvendeztette meg a családtagokat. Most egy lapra „fenyőgallyakat-tobozokat-gyertyával” képet rajzolt, s azt is a fa alá tette. Mindenki, mindenkinek hozott valamilyen meglepetést. Örültünk az ajándékoknak és egymásnak. A kis unokák miatt nagy karácsonyfát állítottunk, bár alig férünk el tőle a nagyobb szobában. Ilyenkor Attila is mindig, hosszabb szabadságon itthon van.

...**aztán 2009 karácsonya előtt** nem kényeztetett el az élet. Harmadik fiútestvérem hagyta itt e földi világot, és ünnep előtt néhány nappal helyeztük örök nyugalomra a Farkasréti temetőben. Jó testvérek voltunk mindig, a nehéz időkben is, nagyon fájt tőle búcsúzni.

Szentestén elővettem a fényképeket s nézem, milyen kedves, jó természetű ember volt mindig. Eszembe jutottak és a gyermekkori szép karácsonyokra gondoltam, a teljes családra... majd a szomorú-háborús-karácsonyokra. Aztán s azokra a kedveseimre, akik befejezték a földi útjukat, s talán onnan föntről gondolnak miránk, akik itt a földi világban egyre nehezebben viseljük nehéz sorsunkat.

Most pedig, amikor már az unokáim is lassan kinőnek a diákkorból, engem várnak ünnepeken, s én útra kelek legfiatalabb gyermekemmel, Attilával, hogy velük töltsük az ünnepeket.

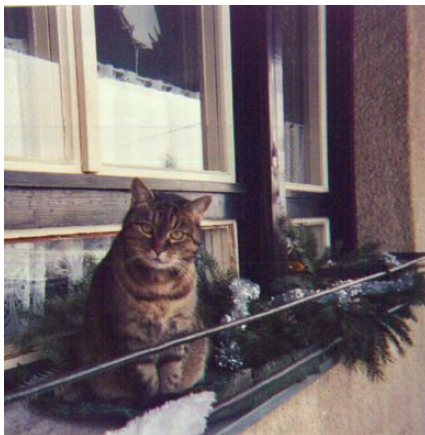
De soha, a nehéz időkben sem voltam, és nem is lehetek hűtlen önmagamhoz. Ha karácsony estén szemem behunyva hallgatom a gyönyörű karácsonyi dalokat, a „*Mennyből az angyal*”-t, talán elfeledem a nehéz éveket; s a szívem megtelik reménnyel és szeretettel, miközben az ég felé száll a dallam a csendes éjszakában...

Attila élete

Némely ember fogyatékossgal jön e világra, – ki tudná megmondani, miért; van, aki azzal születik, vagy élete folyamán kerül hasonló állapotba. Közülük sokan így is, igen értékes tulajdonsággal rendelkeznek, jóindu-

latúak, készségesek, egészséges igazságérzetük folytán nem csapják be embertársaikat. Mégis gyakran ők azok, akiket sokan kigúnyolnak, ugratják őket, pedig inkább tisztelni kellene a (esetenként naiv) jóindulatukért.

Ami a legszomorúbb, hogy nemcsak egyes emberek, de a társadalom is igazságtalan hozzájuk. Ha arra kerül sor, hogy az ilyen ember mások miatt, pl. összetűzésbe kerül valakivel, az „értelmesek” elinalnak, ő rokkantsága vagy szellemi fogyatékos-sága miatt ott marad a helyszínen, előfordul, nem is egyszer, hogy őt vádolják, s akadnak, akik még tanúskodnak is ellene a hatóságok előtt. Kénytelenek szenvedni mások hibájából.

Maca a karácsonyi konyhaablakban

Pedig legtöbbjük békés természetű, jóindulatú. Nekem aztán van tapasztalatom ezen a téren, hiszen engem is megáldottak az Égiek egy hasonló gyermekkel. És soha sem bántam meg. Melegszívű, jóindulatú gyermek. Még a gondolataimat is lesi. Tudja, érzi, mivel szerezhethet örömet nekem és másoknak.

Csodálom a természetet, növényeket, állatokat. A macskák is olyan szeretettel, gondoskodással veszik körül utódaikat, mint a jóérzésű emberek. Féltő gonddal figyelik első botladozó lépteiket, tisztogatják, szeretgetik őket, amíg szükségük van rá.

Együtt néztük Attilával – és soha nem felejttem el azt a jelenetet, mikor Cirmos cicánk először hozott haza egeret a kiscicának: ahogy figyelte, mutatta neki, hogyan kell bántani, játszani vele. Persze, az már más lapra tartozik, hogy mindez a foglyul ejtett egérke szemszögéből nézve fölér egy modern krimivel *(ennek kapcsán egy később született versemet, alább bemutatom)*.

Komi cica bari-párnákon pihen
jön, leül elém, mereven, merőn néz rám, mintha beszélne hozzám, le nem veszi rólam a tekintetét. Ha nem figyelek rá, akkor közelebb jön, szép fehérkesztyűs cicakézzel megérint. Előbb többször finoman, de ha sokáig késlekedem, bizony egyre erélyesebben, kieresztve a körmét, tapogat addig, amíg elindulok a konyha felé...

Viszont, ha az első reaklásra elhatározom – még csak gondolatban –, hogy megyek és adok nekik vacsorát, akkor mintha tudná, mire gondoltam, meg sem várja, hogy fölálljak, már fordul és indul kifelé, sarkában a kicsit távolabb ülő másik két cicával, amelyek várakozva figyelik a jelenetet.

(A képen Gigi, már nem kicsi, téli pihenése közben az eljövendő tavaszi kandúr-szezonról álmodik.)

Kint a konyhában aztán nyugodtan körbeülve tányérjaikat, várják az adagjukat.

Sohasem nyávognak, mindig így jelzik az étkezés idejét. Csupán akkor hallom a nyávogásukat, ha például csirkeboncolás történik, vagy hasonló finomság készül a konyhában, persze,

ez alatt húsféle értendő akár nyers, akár pecsenye formájában. Ilyenkor szörnyű izgalommal keringenek lábam körül, törleszkednek, és nyávogással sürgetik a különleges csemegét.

Lásd a verset, amely a cica-egér-sorsot idézi elénk:

Gigi téli pihenőben

Kismacska-iskola

Egér-sors

Ahogy a kismacskák megszületnek cicamamák kezdik nevelni őket.

Maca-cica egyik nap kisurran az udvarra, nagykéménynél figyel, hol az egér lyuka; nemsokára egérrel a szájában ér vissza.

Kismacskája csodálkozva figyel

– az egeret ő még nem ismeri –
macska-mama a földre elé leteszi.

Kisegér össze-vissza szaladgál,
de elmenekülni nem tud már.
Maca-mama cicájának mutatja,
a kiséget hogy kell mancsaival
jobbrol-balról pofozgatni finoman.
Kismacska csak ámul- és bámul:
– az egeret mindketten figyelik,
eleresztik – de elfutni nem engedik.

Kölyökmacska nagyot ugrik örömébe'
hogy ilyen jó játék hullott az ölébe.
Kisegér ijedtében mozdulni sem bír,
a játéknak mindig a vége, úgy érzi,
el nem engedik, hiába kérne kegyelmet:
a hóhértől őt kegyetlenül kivégzik.
Mert egér a macskának játéka-eledele;
az egernek nem játék, hanem végzete.

(2009. május 3.)

Hiába kapott Attila kevesebb értelmet a Teremtőnktől,
kedvessége, a természet, a szép iránti igényei, képes-
ségei neki is megvannak. Ha meglátja a naplementét,
vagy egy szivárványt, csodálattal nézi és odahív, hogy én
is nézzem...

Szépérezke tanúskodik arról is, hogy állandóan rajzol.
Főleg filctollal dolgozik. Aprólékos vonalakkal készülnek
a képei. Előszedi a könyvszekrényről a Magyar művészet
c. nagyméretű színes kiadványt, azt lapozgatja, s kivá-
laszt belőle egy-egy képet, egy vázát, egy virágszálat,
egy tájképet... Ha meglát a TV-ben valamit, vagy képes-
lapokat, azokat mind lerajzolja, színezi. Aztán fáradtságot
nem kímélve készíti az ő csodálatos látásmódjával, előbb
a körvonalat, majd kidolgozza a képet aprólékos, finom
vonalakkal, míg elkészül az ő különleges alkotása.

Elhatároztam, hogy kiállítást rendeztetek Attila filctoll képeiből. Elkezdtem különválogatni a rajzait, és színes kartonokra ragasztom, megjelölve a dátumot, és a kép témáját. Már összegyűlt 22-30 kép, ami elkészült.

Három kép a falon

Gomba

Férfi nyakkendőben

Színházban

Nővére, több képet bekereteztetett, s az egyik könyvespolca alatt, fentebb látható rajzai jól mutatnak a falon.

A bekeretezett képeit mind elhozattuk a kiállítására, ahol összesen 80 színes filctoll-rajzában nagyon sokan gyönyörködtek a kiállításon, úgy is mondhatnám, hogy óriási sikert aratott Attila. Teltház volt a megnyitón, s utána a helyi televízióban, városi- és megyei újságokban is megemlékeztek róla.

Szélcsengő

Keresztfa

A város általános- és középiskolás tanulói meglátogatták a kiállított képeit, és kedvesen emlékeztek meg róluk a naplóban. Egyikük úgy nyilatkozott a látottakról: „Király vagy, Attila!”

A kiállításra gyűjtött képeiből néhányat itt is bemutatok.

Cica

Torony-csillag

Jófej

A kisebb szobánk falát teljes hosszában, két sorban is Attilám képei díszítik. Ahányszor belépek, mindig gyönyörködöm bennük.

❧ VÉGE ❧

Záró gondolatok

Attila Szigligeten velem,
Irodalmi táborban 2008.

Gyakran kalandoznak gondolataim Attila fiam körül. Milyen sorsa van ilyen emberek, akinek nem adatott meg sok minden, ami másoknál természetes. Amikor látja, hogy könyvet olvasok, vagy dolgozom a számítógépen, észreveszem, hogy figyeli a képernyőt, a készülő munkát.

Mintha belelátnék a gondolataiba: mi lehet a könyvben, mit rejt a sok betű?, vagy a számítógépet nézve mintha azon csodálkozna, mit csinálnak rajta mások, mert ő abból semmit sem ért, csak ha meglát rajta egy képet, annak örül, szereti nézegetni, mivel felismeri, mit ábrázol...

Ezért összegyűjtöm neki a világhálóról a néznivalót, s amikor itthon van, előveszem, s együtt nézzük, mit ábrázolnak a képek. Különösen az állatok életét szereti figyelni, de élvezi a színes szép virágokat is. Olyankor egymás mellett ülve látom rajta, milyen élvezet számára a látvány, amit a számítógép képernyője bemutat neki.

A saját rajzai-képei csodálatosak, amelyek élvezettel, aprólékos munkával készülnek. A saját polca tele van pakolva, de a legszébbeket mindig kiválogatom, azokat én külön helyen őrzöm. Sok képet őrzök már készen, a számítógépemben. Elhatároztam, hogy képalbumot fogok összeállítani, s nagyon szeretném, ha a saját köteteim mellett az is ott sorakozna majd az enyémeink közt, az

Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár
„polca”: www.mek.oszk.hu - oldalán.

Sajnos, elromlott a nyomtatónk, szeretnék olyat vásárolni, amelyen a képeket előbb lefényképezve, utána be lehetne szkennelni a számítógépbe, s onnan már fel tudnám használni a kötethez, rövid elválasztó szöveggel.

Jó lenne kiválogatva, megörökíteni a szép és értékes rajzait, úgy érzem, mások is örömmel nézegetnék.

A szerző